శ్రీరస్తు.

రుక్మిణీసందేశము.

ఇది

గుంటూరుజిల్లా, నర్సారావుపేట తాలూకా, సంతగుడిపాడు వాస్తవ్యులగు

బాలకవి, అష్టావధాని

మంచికంటి వేంకటేశ్వరరావుచే

రచియింపబడి

అబ్బరాజు సీతారామశర్మగారి వలన

పరిష్కరింపబడి

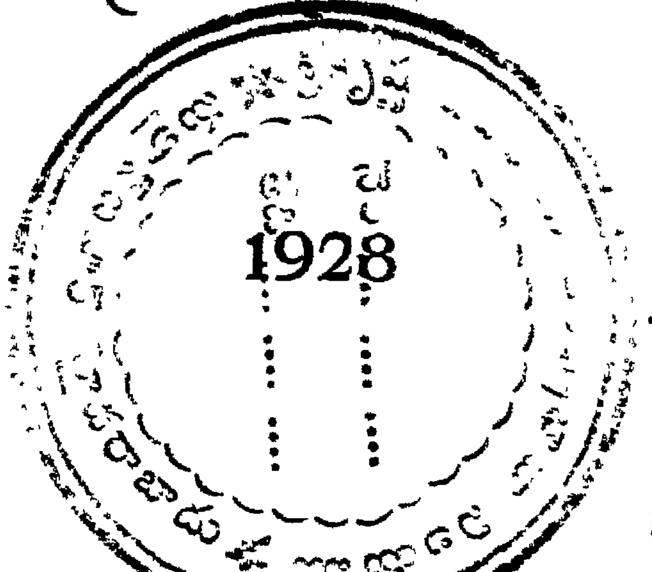
కోసూరు వేంకట పద్మనాభచౌదరిగారి

ద్రవ్యసహాయమున

 బెజవాడ

వాణీ ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపబడి ప్రకటింపబడియె.



1928

రిజష్టరుకాపీరైటు] [వెల రు 1-0-0.

ఇందలి పాత్రలు.



కృష్ణుడు—కథానాయకుడు

బలరాముడు—కృష్ణుని యన్న

రుక్మి—రుక్మిణి యన్న

భీష్మకుడు—రుక్మిణి తండ్రి

అగ్నిద్యోతనుడు—బ్రాహ్మణుడు

శిశుపాలుడు—పెండ్లికొడుకు

దంతవక్త్రుడు—శిశుపాలుని తమ్ముడు

జరాసంధుడు

శంకరుడు

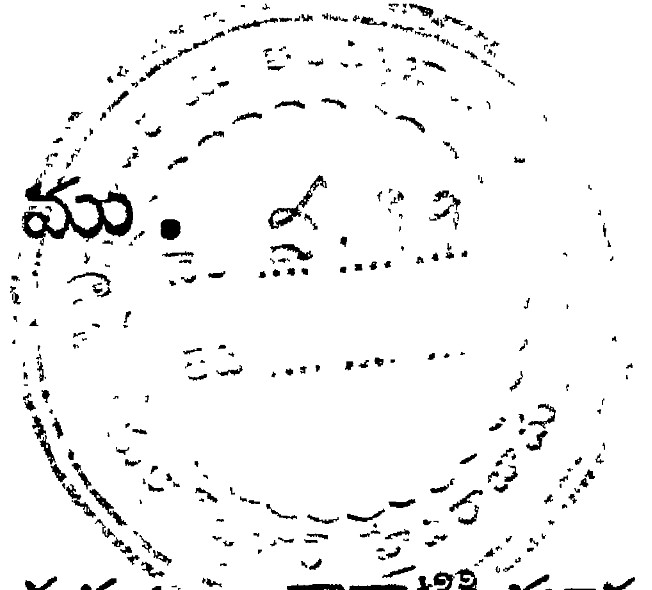
కమల—రుక్మిణి తల్లి

రుక్మిణి—కథానాయకి

సరోజిని—రుక్మిణియొక్క దాసి.

శ్రీరస్తు.

ఉపోద్ఘాతము.





పాఠకమహాశయులారా !

ప్రపంచమునందలి మానవుల హృదయములు నానాటికి మారుచున్నవి. ప్రస్తుతము నవలాశకము నాటకశకము జరుగుచున్నది. సామాన్యముగా నాట్యరంగములులేని గ్రామంబు లరుదు. వారు ప్రదర్శించు నాటకంబులలో జాలవరకు నీతిబద్ధములు, కొన్ని నీతి బాహ్యంబులుగా గన్పట్టుచున్నవి. కావున లోకము మహోన్నతదశకు రాదగువానిని బ్రదర్శించుటకు యత్నింపగోరుదురుగాక, రుక్మిణీసందేశమను దృశ్యకావ్యకర్త మంచికంటి వేంకటేశ్వరరావుగారు. వీరిది నర్సారావుపేట తాలూకా సంతగుడిపాడు గ్రామము, కాశ్యపసగోత్రము ఆపస్తంబసూత్రము తల్లి కోటమ్మ, తండ్రి నరసయ్యగారు, వీరివంశమందు చిరకాలమునుండి కవిత్వము చెప్పగలవారు కలరు. "వెసనన్నులక్షణ వేత్తగావించిన, ఘను మంచికంటి శోబనకవీంద్రు" అని తన గురువర్యునినప్పకవిగారు నుతించినారు. ఇంకను వీరి వంశమందు పేరుపొందిన కవులు పాపయ్యగారు రామకృష్ణయ్యగారు, వీరనారాయణ ముకుందముగారు, రామకృష్ణయ్యగారి కుమారులు పాపయ్య, వెంకటనరసయ్యగార్లు. వీరిద్దరిలో పాపయ్యగారు ఏలూరు జమీందారుగారగు మంత్రిప్రగడ భుజంగరావుగారికుమార్తె వివాహకాలమందు తన చరిత్రమును వ్రాసివారికిచ్చియున్నారు. వీరు చాలాసంవత్సరములు సర్వేయిలాకా డిప్యూటిసర్వేయరుగా పనిచేసిరి. ఈ బాలకవి వేంకటేశ్వరరావు 1908 సంవత్సరమున జన్మించిరి. వీరనేక గ్రామములందు అష్టావధానము లొనరించి మెడల్సునందిరి. "జయప్రద" నాటకంబును, అంబరీషోపాఖ్యానము హరికథనుకూడ రచించిరి. ఇప్పటికి వీరి వయస్సు 20 సంవత్సరములు, వీరు తమగ్రామములో శ్రీరామకృష్ణ

విలాసమను నాటకసమాజ మొకదాని నేర్పాటుగావించిరి. దాని యందైదారు సంవత్సరములనుండి పరిశ్రమ చేయుచు నీ రుక్మిణీసందేశమును రచించినారుగనుక ప్రదర్శించుట కెంతయు దగియున్నదను టతిశయోక్తి కాదు. వీరికవిత్వము మృదువై మాధుర్యమై ముద్దులుమూటలుగట్టుచు నవరసభరితముగా నుండును. ఇది భాగవతమునందలి ప్రసిద్ధమగు చరిత్రమైనను కవి స్వతంత్రించి శ్రీకృష్ణుడు లీలామానుష విగ్రహుండగుటచే రుక్మిణీదేవి మనోరథంబుసాగింప గౌరీపూజకు పోవు లోపలనే రుక్మిణీదేవికి శ్రీకృష్ణుడు సాక్షాత్కరించినట్లును వారిహావభావ విలాసములు గనంబరచిరి. ఇందు శృంగారరసమును బోషించిరి. శ్రీకృష్ణజరాసంధాది యోధానుయోధుల సంగరరంగ ప్రవీణత బాగుగా గనబరచిరి. ఈ నాటకరత్నంబును ప్రదర్శించినందున సంతసించి శ్రీరామకృష్ణవిలాస నాటకమానేజరు మహారాజరాజశ్రీ కోసూరి పద్మనాభచౌదరిగారు ముద్రింపించెదనని వాగ్దత్తము చేసి కవిగారికి ప్రోత్సాహము కలిగించిరి. ఈ బాలకవి సద్గ్రంథములు మఱికొన్ని రచించి జగదుపకార మొనర్తురుగాక! ఇన్నాటకమును ముద్రింపించి తన యశోలతను దేశంబులందల్లుకొనజేసిన పద్మనాభచౌదరిగారి కాయురారోగ్యైశ్వర్యాభివృద్ధి గలుగజేసి నిరంతరము పరమేశ్వరుండు రక్షించుగాక, సర్వదా ప్రజలు పారమార్థిక చేతస్కులౌదురుగాక.

నర్సారావుపేట తాలూకా
ఆరేపల్లి అగ్రహారం.
ది 2—1—1928

ఇట్లు
బుధజనవిధేయుడు,
అబ్బరాజు సీతారామశర్మ,
పరశురామ చరిత్రాద్యనేకాంధ్రగ్రంథకర్త.

శ్రీరస్తు.

క్షితిపతివంశానుక్రమణిక

చ. శిరమున బర్హిబర్హములు శ్రీవనితామణి వక్షమందునన్
కరముల శంఖచక్రములు కంఠమునం దులసీసరాలు క
స్తురితిలకంబు మోమున, విశుద్ధమనంబున వంశనాళసు
స్వరమున నోలలాడెడి ప్రశాంతుడు బ్రోచుత పద్మనాభయర్॥

తే॥ గర్తపురిమండలమ్మున గలదు శాత్ర
వులకజేయంబునయి సంపదలకు నిర్వ్రు
తంబునై పదవిష్ణుమూర్ధచుంబితవర
ణంబునై సంతగుడిపాట్పురంబు వెలయు॥

తే॥ ఆపురిని నాల్గువర్ణంబు లందు ధీర
చరితు లుత్తమపురుషులు సాంద్రకీర్తి
వంతు లంగజరూపకుల్ ప్రథితకళల
గ్రాలుచుందు రజేయులై కమ్మవారు॥

సీ॥ డిండీర నీహార పుండరీకసమానసుయశోవనధులు కోసూరివారు
సంస్కృతాంధ్రాదిలసద్వాగ్విధురీసువిశారదామణులు కోసూరివారు
పరిపంథినికురుంబ ప్రథితదోర్గర్వవిదారులౌ వారు కోసూరివారు
సుకవీంద్రపండిత ప్రకరసంస్తవనీయ మారమూర్తులరు కోసూరివారు
బౌద్ధపాషండజైన దుర్వాదవితత
వారిద ప్రభంజనలరు కోసూరివారు
అట్టి కోసూరివారిలో ననఘచరితు
డై మెలంగెను శ్రీయక్కయామాత్యుండు॥

తే॥ చంద్రచూడుండు పేర్మిని శైలసుతను
గొనినవగిదిని హితబంధుకోటి యెన్న
యక్కయాఖ్యుడు పేరమ్మ యనెడిసతిని
పరిణయంబాడె మదియందు ప్రమద మెసగ॥

క॥ ఘనమతులగువారిరువుర
కును జనియించిరి మహాత్మకులు సుబ్బయ నా
గను తాతయనా శేషయ
యనబరగిరి యధికసత్కళాఢ్యవిభవులై॥

క॥ తాతయ్యయచ్చమాంబిక
చేతోముదమునవరించి చెలగిరొమరుల౯
భూతలమునబడయమికై
కాతరవహియించిగడపె కడదివసంబుల్॥

తే॥ అతనితమ్ముడుశేషయ్య యచ్చమాంబ
యనెడికాంతను బెండ్లాడియామెవలన
నవని సీతమాదెమ వీరయాఖ్యుల మరి
రామకృష్ణాఖ్యయలను మాలక్ష్మిని గనె॥

వ॥ అందు రామకృష్ణుడు.

క॥ కనుగొనడు పరులకాంతల
గనినంతనె తల్లులుగను గనుగొనునెమ్మిల్
వినడు దయార్ద్రమనంబున
గనుగొని ప్రాణులసతంబుగాచు౯ ప్రేమ౯॥

చ॥ ఖలులనడంచి సజ్జనులగావగ ద్వాపరమందు రామకృ
ష్ణులనగ రెండురూపముల సోమకదైత్యవిదారితోచె నీ
కలియుగమందు దుర్మతవిఖండనజేయగ రెండురూపముల్
గలసిజనించెనోయనగ గ్రాలె సుధీమణి రామకృష్ణుడు౯॥

వ. మరియు

క॥ సారాచారుడు వైరివి
దారుడు సుకలాన్వితుండు దాంతుడు శాంతుం
డారాఘవపదభక్తుడు
కీరితికాకరుడు రామకృష్ణుడెచూడ౯॥

తే॥ తాతయాఖ్యుడు తనకుపుత్రకులు లేమి
రామకృష్ణునిదత్తపుత్రకునిగా గ్ర

హించిపెంచెను కృష్ణునినింపుపెంపు
జెందపోషించిమించిన నందునివలె॥

సీ॥ కోసూరి సద్వంశకూపారమునకును మృగధారియయ్యి జన్మించినాడు
అంతట దేవభాషాంధ్రహూణాదులౌ బహుభాషలగడించి బరగినాడు
తరువాత మిత్రబృందంబులుమేలన చెలగుముకసప్పవని చేసినాడు
సద్దేశికునిసేవ సలిపిదయంబొంది యావరంజ్యోతినినరసినాడు
శిష్యసమితికి సద్బోధజేసినాడు
లలితశ్రీముక్తికాంతాలలామ సంగ
మజనితామోద తుష్టితమానసుండు
అతడురామకృష్ణుండు మహాత్ముకుండు॥

క॥ ఆతడుపిచ్చమయనియెడి
నాతినివరియించి బుధజనంబులువొగడన్
చేతోద్భవుడచ్చెరువడ
ధాతాంగనకరుణపాత్రుతాతయునుగనెన్॥

సీ॥ పిచ్చమ్మయుండగా పిమ్మట వెంకమ్మయనుసుదతిని వివాహంబునాడి
అందువెంకయనచ్చమాంబవేంకటసుబ్బయాఖ్యశేషయ్యసుబ్బమ్మనుమరి
పావనిమహాలక్ష్మి పద్మనాభయచెన్నయాఖ్యులగనియె విద్యాధికులను
జననీజనకుల స్వచ్ఛంపు భక్తినిగొల్చుచుందురు వారలానందగరిమ
బలులు ధీరు లుదారులు ప్రణవమంత్ర
పఠనసంజని తోత్సవ భావులు గత
రిపులు కార్యాధురంధరు ల్నిపుణమతులు
వారికేవారు సాటి యెవ్వారులేరు॥

సీ॥ తాతయ్యచౌదరి తగనీశ్వరమను మాలక్ష్మితరుణుల నిల్లాండ్రగగొనె
వేంకయ్యచౌదరి వేడుకమీరకళత్రంబుగాను చెల్లమనుగొనియె
సరవిగా శ్రీపాపసాని నర్సయచౌద రీంద్రునకచ్చమనిడిరి సతిగ
వేంకటసుబ్బయ్యవిదితయశోనిధియచ్చమాంబికను జాయగనుగొనియె
ప్రేమశేషయ్య లచ్చమాంబికనుగొనియె
యువని శ్రీ గార్లపాటి నాగయ్యకిడిరి

భార్యగా మహాలక్ష్మిని బంధుమిత్ర
సంఘములు మేలు భళిరె హైసరె యనంగ॥
తే॥ రామచంద్రుండు జానకీ రామను మది
ప్రమద మెసగంగ గైగొన్నవగిది పద్మ
నాభచౌదరి గ్రహియించె నాగరత్న
మనెడి సాధ్విని పండితజనులు పొగడ॥
క॥ అలచెన్నయ చౌదరిమణి
తులసియనెడి తరుణి కేలు తోషము మదిలో
పల గలుగవట్టె శచినిం
పలువలజవరాలిమరది కైకొనినటులన్॥
వ॥ ఇట్లు వీరివంశము సిరిసంపదలతో దులతూగుచుండు॥
క॥ ఘనవిక్రమక్రమాన్వితు
డనఘాత్ముం డిద్ధయశు డహస్కరతేజుం
డనుపమ సుకళానిధి స
జ్జనవినుతుడు పద్మనాభచౌదరి యొప్పున్॥
క॥ పలుకడు మృషవాక్యంబుల
తలపడు మిత్రులనుజెరుప తాలిమివిడ డీ
కలియుగ రాధేయుండు
జ్జ్వలగాత్రుడు పద్మనాభచవుదరి ధాత్రిన్॥
చ॥ సరసుడు ధీరు డర్థిజనజాల సురద్రుము డుజ్జ్వలాంగు డ
త్యురుకరుణాబ్ధి నిష్కపటి యోషిత పుష్పశరాసనుండు శం
కరసురగాంగ కల్పతరు కర్పురహార సమానసద్యశో
భరితుడు పద్మనాభ నృపవర్యుడు దాంతుడు శాంతు డీధరన్॥
వ॥ ఒక్క సుదినంబున శ్రీయుత పద్మనాభచౌద రీంద్రుం డతులితా మోద
స్థితాంతఃకరణుండై నన్నుజూచి సాదరంబున॥
తే॥ సప్త సంతానములను ప్రశస్తిగాంచి
యలరునది కావ్యమని పెద్దలందు రందు

కృతిపతివంశావళి.

దృశ్యకావ్యంబు శ్రేష్ఠంబు ధీర! వ్రాయు
మని వచించగ నేనిటు లంటి నపుడు॥

తే॥ అన్న రుక్మిణీపరిణయ మనెడి కథను
నాటకంబుగ వ్రాసియున్నాడ గాన
దాని భరియింపుమనగ నాదానశాలి
యధికముదమంది వల్లెయటంచు బలికె॥

తే॥ కనుక సద్గుణనికురుంబ వనధికి గత
దురితునకు జితమరునకు గరుడగమన
భక్తునకు నలకోసూరి పద్మనాభ
చౌదరికి సంకితముగ పుస్తకమునిడుదు॥

తే॥ దాంతునకు ధీరునకును వేదాంతునకు వి
నిర్మలాంతఃకరణునకు నిపుణమతికి
నాగరత్నాంబధవున కన స్తధృతివ
దాన్యునకు పద్మనాభచౌదరి నృపునకు॥



శ్రీరస్తు.

రుక్మిణీసందేశము.

నాంది.



ఉ॥ శ్రీవనజోదరుండు యదుసింహుఁడు దాసజనానుకూల స
ద్భావుఁ డరాతిమర్దనుఁడు పాండవదాత దయామయుండుదీ
నావను డార్యవందితు డహస్కరతేజుడు శౌరి రుక్మిణీ
దేవివిభుండు సభ్యుల నుదీర్ణకృపన్ గరుణించుగావుతన్॥

సూ—(ప్రవేశించి యాతురతతో) సతీ! సతీ! (అనిపిల్చును)

నటి—(ప్రవేశించి) ఏమట్లు గొంతుబొంగురుబోవునట్లు కేకలేసెదవు. చీర సింగారించుకొని రావద్దు!... ఇంతలోనే యింతయాతురతయా!

సూ—నాఆతురతకేమిలెమ్ము. ఈజనవేడుక యీజనసమూహము యీ జనుల కలకలము చూడుము. వారికిప్పుడున్న యాతురతకంటె నాతొందర లెక్కకెక్కినదా! కాదు. కాని దీనికికారణమేమి?

నటి—కారణమా నేడు రుక్మిణీసందేశ నాటకప్రదర్శనముగదా!

సూ—అవునుకాబోలు. (ఆలోచించి) కాంతా! యీనాటకమునకు కర్త లెవరో

నటి—శ్రీయుత బాలకవి మంచికంటి వేంకటేశ్వరరావు.

సూ—ఓహో! తెలిసినది.

తే॥ అవని శ్రీ మంచికంటి వంశాబ్ధివిధుఁడు
మహితవిబుధుండు నరసయామాత్యసుతుడు
అబ్బరాజు సీతారామయకవి శిష్యు
డీశ్వరీసేవకుడు వేంకటేశ్వరకవి॥

ఆహా! విశ్వమోహినీ పదధ్యానాసక్తుడగు, నీతనివాగ్ధోరిక యద్దేమి! ఈతని మృదుమధురకవిత యెల్లలోకంబుల నరనిముసంబులో సంతోషసాగర

ములో నోలలాడించుననుటకు వింతయేమియులేదు. కావున నీనాట
కముజూడవలసినదే!

నటి—నాథా! కృతిభర్తనామమువింటిరా?

సూ—ఏది యాపవిత్రనామము నాకర్ణరంధ్రముల బడవైచి పుణ్యము
గట్టుకొనుము.

నటి—శ్రీయుత, కోసూరి వేంకటపద్మనాభ చౌదరీంద్రుడు.

సూత్ర—ఆహా, ధన్యోస్మి. వీరుగూడ భారతదేశమునకు చిరపరిచితులే,
చూడుము

సీ॥ వీరారులనుద్రుంప వెన్కాంజనిడడు దీనజనులజంప వెన్కాంజనిడును
ఆలింపజనడు దురాలోచనల, నాలకింపగోరును విష్ణుకీర్తనలను
చేయగాబోవ డన్యాయంపుకార్యముల్ చెలగివ్రతాదుల జేయనెంచు
భావింపడెవ్వాని పగవానిగా చిన్నపెద్దల హితులని ప్రేమదలచు
అరయనాతడు నాగరత్నాంబహృదయ
కమలకమలాప్తు డరిజనగజగజారి
బంధుపాత్రుండు కోసూరి పద్మనాభ
చౌదరీంద్రుండు విమలవిస్తారయశుడు॥

ప్రేయసీ! బాలకవి నాటకమనిన జనులకెంత ప్రమోదమో చూ
డుము. ఇంతకీ కవియొక్క జగదీశ్వరియందలి నమ్మకమే కారణము.
(ఒకవైపుచూచి) అదిగో—నాచేతివైపుచూడుము. జనులు క్రిక్కిరిసి
చంద్రునికై యెదురుచూచు చకోరములరీతి పాత్రలకై నిరీక్షించు
చున్నారు. గావున మనము త్వరితముగజని యీ నాటకప్రదర్శన
ప్రారంభమొనరించుదము రమ్ము.

(ఇద్దరు నిష్క్రమింతురు)

శ్రీ ర స్తు.

రుక్మిణీ సందేశము.

ప్రథమాంకము.

— * ప్రథమరంగము. * —

తెరయెత్తబడగా.

ఆసనాసీనులై రుక్మి - భీష్మకుడు - కమల ప్రవేశింతురు.

భీష్మ — కుమారా! నీ ముద్దుచెల్లెలగు రుక్మిణి

తే॥ దేవకీ దేవికిని వసుదేవులకును
ముద్దుకోడలయి ద్వారకా పురము కాపు
రంబు గానుండి చాలయశంబుగాంచి
నట్టి శ్రీకృష్ణువరియించె నాత్మయందు॥

కమల — రుక్మిణి వరించుటయేగాక - మీతండ్రిగారును నేనునుగూడ నందుల కిష్టపడితిమి.

రుక్మి — తండ్రీ! అటులిచ్చుట వీలుపడదు. చూడు. (తిరస్కారముగా)

చ॥ తినుటకు లేక పొట్టకయి దీనతతో నలపాండవేయులం
గని పలుమాయమాట లతిగాఢముగా మరి నమ్మునట్లుగా
ననయముజేసి నక్కవినయంబులు నెన్నియొ జూపిజెప్పిజీ
వన మొనరించు నీచునకు బాపురె రుక్మిణి నీయుటొప్పునే॥

భీష్మ — శరణాగత వత్సల బిరుదాంకితుడగు కృష్ణుడు రాజుగాన్ని, తక్కిన వారందరొక రాజులేనా? (పరిహాసముగా) అవును. నీమాటనిజము వీరందరు రాజులకుబదులు తరాజులు కావలెను.

రుక్మి — ఏమీ వాడధికుండును, తక్కినభూపు లధములా! "పెద్దతనము వచ్చె బుద్ధి పెడతలబట్టె" అన్నట్లు పెద్దతనముచేత నీకు మతి తప్పి యిట్లనుపించుచున్నది. ఓ తలిదండ్రులారా! వినుడు.

ఉ॥ గొల్లపడంతులెక్కవలచి కూరిమి బిల్లనగ్రోవి బాడుచుఁ
నల్లని తెల్లపూసల ఘనంబగు సొమ్ములుగాగ మేనసం
ధిల్లగజేసి వస్త్రముల ద్రిమ్మరిగా నడయాడు చుండు నా
గొల్లకు హేమగాత్రియగు గోలనొసంగుట మీకు పాడియే॥

కమల—కుమారా! రుక్మీ! అమ్మహాత్ముని గేలి సేయునంతటివాడవా? నీనంటి మూఢశిరోమణులెందరయిన నాపూతచారిత్రుగోపాలుని పోలుదురా—చూడు.

తే॥ బలముగలవాడు దీనులపాలివాడు
తమ్మిలను గేలిసేయునేత్రములవాడు
కడువిశాలముగల్గు వక్షంబువాడు
కీర్తి కాంతాయుతుండు రుక్మిణికి జోడు॥

రుక్మి—(అదరిపాటుతో లేచి, కోపముతో) ఏమీ మీకిట్టిపాట్లు గలిగె. ఉత్తమ వంశజాతను, నీచజాతుండగు యాదవునకొసంగుదమని పల్కుచున్నారు. ఇప్పుడు మీరు వృద్ధులైయున్నారు. గనుక మీమాటలు నాకునచ్చవు. నాయిష్టమున కెదురాడకుడు, బాల్యమునుండి బెంచి పెద్దజేసిన తలిదండ్రులని కొంచెమునాలో చించితిగాని, మరొకరైనచో మట్టుబెట్టెడివాడనే. పెద్దవారలు పిన్నవాండ్రకు నీతి గఱపుటకు మారుగా హీనుని పెండ్లాడు మనియూ చెప్పదగినది. మహారాజాధిరాజులై యవక్రపరాక్రమ విక్రమవంతులై, చతుష్షష్టికళాధురీణులై యలరారు శిశుపాలదంతవక్త్రులులేరా, యిందరు ధరాధిపతు లుండగనే మీకీపందకనిపించెనా, మీమాటలాలించినది మొదలు మదీయహృదయము దగ్ధమగుచున్నది. ఇక మీరిటుల నాకతికొ మించినచో నిదే మిమ్మును నావాడిఖడ్గమునకు బలిగానొసంగి మాచెల్లిని యుత్తమక్షత్రియునకొసంగి, పాణిగ్రహణముగావించి, బంధుజనంబులచే మన్ననల గాంచెద.

భీష్మ—కుమారా! ఎంత వైతివి. నీవనినది నెరవేర్చిన మహానంతో

షము. జననీజనకుల జంపుటయేగదా! నీవంటి నికృష్టులకు పరమ ధర్మము.

కమల—క. నవమాసంబులు మోసియు
భువినినుగని ప్రేమబెంచి భూపతి జేయన్
జవమున జంపెదనని కను
గవఁచ్చితె తుదకు నిట్టి కాలమువచ్చెన్॥

రుక్మి—అవునుగాని మీమాటలు నామందు సాగవు. వినినంతవరకేమొ వినినాను కాని, యికవినను. పందయగు వాసుదేవుండెక్కడ? రుక్మియెక్కడ? సంబంధమెక్కడ, వినుము. (పరిహాసముతో)

చ॥ ఇరువదియొక్కమారు ధరణీంద్రుని దాడికినిల్వలేక సో
దరసహితంబుగా త్రికకుదంబునెక్కియు ప్రాణవాయువుల్
పరమభయాన గాచికొన ద్వారకసంద్రములోన గట్టియుం
బరగెడి, యాదవాధముని పాలొనరింతురె నాదుచెల్లినిన్॥

కమల—ఎవరా ధరణీంద్రుడు జరాసంధుడేగదా!—ఔను. యీతండు కృష్ణునిచే పదియేడుమారు లపజయంబంది తన పురంబునకరిగి, తిరిగి పదాతుల గూర్చుకొని పదియెనిమిదవసారి దండెత్తి నప్పుడు జయంబు లభించినది. ఇంతయేల! జయాపజయంబులు దైవాధీనంబులుగదా:—కృష్ణుడు పందయెట్లగు? పదియేడుసారులు పారిన జరాసంధుం డేల పిరికికాకపోవును. నీ వా జరాసంధుని వంటివాడవేగాక యతనికంటె పదిరెట్లు నీచుడవు... దుష్టుడవు.

భీష్మ—కుమారా! ఎన్నిజెప్పిన వినక బంధువులకు తలిదండ్రులకు పగద లంచితివా? నీమాట కెన్నడైన బదులుచెప్పితిమా? నేడెందులకో మా హృదయము, కృష్ణున కీయవలెననియే పోవుచున్నది. ఇంతగా బ్రతిమాలి జెప్పెడి తల్లిదండ్రులమాటల విశ్వసింపకూడదా? తానుబట్టిన కుందేలునకు మూడేకాళ్ళన్నట్లు నీవు పట్టినపట్టు విడువకుంటివేమి? నీమూర్ఖము చూచిన మాకు దివులు నీర్ష్యలు గల్గుచున్నవి. సరివారు వినిన నగుదురనియైన తలంచవేమి! ఇంతకు నెవరికీయవలయునని నీయూహ?

రుక్మి—(కోపముతో) జనకా! కాదు కాదు. శత్రుసమానా! నావగతుం డగు చక్రినిబాగముచు నన్నుహీనునిగా నెంచుచుంటివి. రాజరాజకోటీరమణి మంజరిసింజరిత పాదాంభోజయుగళుండనగు నాకా యధముఁడు సరిపోలునా ? నాముద్దు చెల్లిని శిశుపాలునకు దప్ప నెవరి కీయదలంచుకొనలేదు. మీకిష్టముండిన కళ్యాణము జూచి యానందింపుడు, లేనిచో—జీవంబులవదలుడు.

(నిష్క్రమణ.)

భీష్మ—అయ్యోపాపిదైవమా! ఈమూఢుని నీ జనకద్రోహిని ఈ కృతఘ్నుని నాకేల సుతునిగా జేసితివి, చేసితివిపో,—పుట్టినప్పుడే గిట్టింపకపోయితివా ? లేనిచో—మంచిబుద్ధియైన నొసగకపోయితివి. కటకటా! రుక్మిణిని శిశుపాలున కీయదలంచెనట! హాశింత కంటె కిరాతకుడు (ఆలోచించి) చింతయేల!

తే॥ ఘూకములకును శశికాంతి గూడనట్లు
రాముకథ దుష్టునకు పనికిరానియట్లు
దయ యనెడిమాట దొంగకు దగనియట్లు
ఇపుడు నానుడు లితని కేమ్యామయ్యో॥
అవును సందేహమేమి?

సీ॥ అనవరతంబు సర్వాబద్ధములనాడుట కళంకపుమది తానకముసతము
తల్లిదండ్రులమాట నుల్లంఘనము జేయు, పాపపువనులు స్వాభావికములు
కుజనాళులంగాచి సుజనసంఘంబుల వేదనపాల్సేయ బిముగుతునక
సచ్ఛాస్త్రములనెల్లజదువడుగాని దురాలోచనలకు సిద్ధాంతవేత్త
పరవధూమణులనుబట్ట బ్రహ్మకాయు
అరిజనములదిట్ట సహస్రముఖుడు
పేకయాటలనాడ తుపాకిరవ్వ
మంచిగుణమెన్నగ్గనరాదు మచ్చునకును॥

కమల—నాథా దిగులొందకుము.

ఉ॥ పిన్నటనాటనుండి యతిప్రేమచెలంగగ బెంచిపెంచి వి
ద్యోన్నత పెద్దజేసియు వివాహమొనర్చి బదంబొసంగిన

గన్నసుతుండు నేడు వడి కన్నవ నెట్టగజేసి కారులె
న్నెన్నియొనూసెగా శిశురులేయని గారవమూనకీగతిన్॥

ఆలోచించనేల వానియిష్టమువచ్చినతావున నీయనిండు. ఎదురాడకుడు. ఎదురాడిన ప్రాణములనోల్పోవలయును. చంపెదనని వాడు చంపకమాత్రము విడుచునా—చంపిననెవరెవ్వరు? మనము వార్ధక్యములోనున్నాము. వాడు పడుచుతనములోనుండెను. కనుక వాడు జెప్పినట్లే యొప్పుకొని శిశుపాలునకే యియ్యనిండు. సర్వమునకు సర్వేశ్వరునిదేభారము. మన శయనగృహముకడకేగి విశ్రాంతి దీర్చుకొందము రండు. (ఇద్దరు నిష్క్ర.)

2 వ రంగము.

విలాసగృహము-రుక్మిణీప్రవేశము.

రుక్మిణి—(విరహముతో) అహా దేవకీనందనా!

ఉ॥ నీదుముఖాంబుజంబురుచి నీదగు బాహుబలాఢ్యసంపదల్
నీదుశరీరకాంతి నళినీదళలోచన నీ ప్రతాపముల్
నీదుకళాకలాపమును నీదగుపెన్నెరులందచందముల్
నీదుమహాత్వముల్ వినియునే నినుగోరితి రా యశోదజా॥

అక్కటా! మదనుడు నిశితాశుగంబుల నన్నువదలక మదిబెదరవదలుచున్నాడు. వాసుదేవుడా— ద్వారకయందుండె. నేనా విదర్భయందుంటిని. మా యిరువురికి సంబంధమెట్లు? కృష్ణుని పెండ్లియాడుటకు నాతల్లిదండ్రులు తక్కిన బంధువులందరొప్పుకొనిరిగాని దుర్మార్గుండగు మాయన్న రుక్మి యొప్పుకొనడయ్యె (నిదానించి) అబ్బా! యీ విరహతాపమునుండి నన్నురక్షించువారెవ్వరు! ద్వారకాపురికిజని కృష్ణుని వరింపుమందునా! (ఆలోచించి)ఛీ నేనెట్లుబోవుదు. ఒకవేళపోయి అడిగిన నాతడు నిరసించిన నాకు దిక్కేది (కొంచెమాగి) కృష్ణా!

ఉ॥ కన్నులనిద్రలేదు తినగా రుచియింపదు కూడు చూడనే
తెన్నునగానుపించును సుధీమణి నీదగు దివ్యమూర్తి వి
ద్వన్నుత మన్మథాశుగ విదారితదేహను బేలనిట్టులా
పన్నత నొందుచుంటి నిక పాణిగ్రహింపు గ్రహింపు వల్లభా॥

హా యదుసింహకిశోరా! నాగతియు నాదైవము నాపతియు నాయానందము నాప్రాణముకివేయని మనోనిశ్చలముతో ప్రేమించు చుంటిని. నాయందనాదరణజూపకు; చూపినచో నేనుజీవింపను; రమా దేవియు విప్రకన్యమొదలుగాగల సాధ్వీమణులనేకమంది నిన్నుపతిగా గోరి ప్రార్థించిన వారి మ్రొక్కులగొని సతులుగా గ్రహింపవె. వార లలో నే నొకర్తెనని దయయుంచి మొరాలించి గ్రహించుము. మఱియు.

సీ॥ భక్తమందార నీవదన పంకజమును గనక జగముగాంచు కన్నులేల
మన్మథాకార నీ మహిమలగొనియాడకయె మను సుదతివక్త్రంబదేల
కాంచనచేల నిం గౌగలిజేర్పని తరుణివా కడుమృదుకరములేల
కాయజజనక నిం గలియకయుండెడి కాంతవాపేశల కాయమేల
కనుకనింగోరియుంటి దుర్గర్వమారు
డదయుడై వేగశరములబదనుజేసి
వేయుచున్నాడు జాగేల బింకమేల
నన్నుగాగిటనుంపరా నళిననేత్ర॥

అయ్యోదైవమా! నన్నెప్పుడు కోరికలదీర్చి సంతోషబెట్టెదవు? (కోపముతో) మారా!

చ॥ సిరికొమరుండనంచు ఘనశీలము గల్గెనటంచు భృత్యులెం
దరొగలరంచు కీరములు తాలిమివెంట నటించునంచు సుం
దరుడనటంచు కోలలనెదగ్ వడియేసెద వోరి క్రూర! నా
వరునిసహాయమున్నయెడ పారగదోలనె మీనకేతనా॥

మరియు,

తే॥ శివుని నేత్రాగ్ని చేత జచ్చియును బ్రతికి
సిగ్గువిడనాడి విరహిణీశ్రేణిమీద
మగతనంబునుజూపెదే! మార్ఖ్యమేల
చాలుచాలిక పోపొమ్ము సారసాస్త్ర॥

(దుఃఖముతో) అన్నా! అన్నా! నీచెల్లెలియందుదయయుంచి వాసు దేవునికీయరాదా! నన్నొకరినాత్ముడు నాకులద్రోహుడు నా కయిష్టం

డగు శిశుపాలునకేల నంటగట్టజూచెదవు? తోబుట్టువుల నిట్టు లేడ్పించిన నీకేమి ఘనము! వరించినవానికిచ్చి చేయుట మనకులధర్మమేగదా! ధర్మవిరుద్ధముగాదుగదా! మంచిసంగతియని జెప్పిన తల్లిదండ్రులమాటల కెదురాడి వారినిగూడ కొట్టబోవుటయూ! ఏమీ నీమౌర్ఖ్యము! (అటుని టుచూచి) అదుగో! మహానుభావునకు దయవచ్చినట్లున్నది లేనిచో యీ సంతాపములో సంతోషమేమిటి! ఇవిగో! పులకాంకురములు. ఇవిగో హర్షాశ్రువులు. ప్రాణేశా! మదీయ సర్వేంద్రియములు నీరూపుజూచుటకు యత్నించుచున్నవి. హృదయమా-ఆలోచనలచే నీర్ష్యగాంచెను. దృక్కులా-నీవంకకుదిరిగెను. కరములా! నీఆలింగన సుఖమనుభవించ ప్రయత్నించెను. పాదములా-తడబడెను. ముఖమా-వాడిపోయెను. కురులా-దువ్వట లేమి చిక్కులుపడియెను. కర్ణములా- నీమృదుమధుర భాషలు వినవలెనని కనిపెట్టుకొనియున్నవి. శరీరముజిక్కెను. డగ్గుత్తిక పడియెను. ఇంతయేల జీవచ్ఛవంబునై నీదర్శనంబుకొరకు బొందిలో ప్రాణములనిల్పుకొంటిని. దీనురాలనగు నన్ను భరించి సౌఖ్యములగనుము. మొరవినుము. హా కృష్ణా! (కరములు మోడ్చి)

సీ॥ సర్వజగన్నాథ సర్వేశ గోవింద వసుదేవనందన వందనంబు
పరమేశశాశ్వతామరనుతాంఘ్రిద్వయా వామన నళినాక్షవందనంబు
నీ హారదేవతా వాహినీ డిండీర భవ్యయశోనిధీ వందనంబు
యదువీర! సూర్యచంద్రాక్ష! క్షమాధీశ పరమాత్మవైకుంఠవందనంబు
దీనజనబాంధవా! మహాదేవవినుత
పాదపంకజయమళ! పాపహరధీర
నీరజదళాయతాక్ష వినీలదేహ
పావురాలినికోరితి పద్మనేత్ర॥

ఓదయానిధీ నీ మాయలదెలిసికొనుటకు బ్రహ్మాదులకు వశమా? ఇక మానవకాంతనగు నేనొక లెక్కయా? నీవు నన్ను ప్రేమించెదవు నన్ను తప్పక వివాహమాడెదవు. రాక్షసవివాహమున గొనిపోదువని హృదయకమలమున నమ్మియున్నాను. తుదకు నన్నునీవు ప్రేమింపనిచో ప్రాణహత్య జేసుకొనుచు ముందు జన్మమునన్నైన నీవె నాపతివిగా గోఱు

చు ప్రాణముల విడచెద ఎంతవిలపించినను నీపలుకొక్కటియు వినరాదు. ఏదీ నీమురళిని మోయించి నాకు కర్ణానందంబు గావించుము. (కొంచెమూరకుండి) ఆహా! మహాపాపాత్మురాలని ఆమహాత్మునితో చెల్మి వాటిల్లుట యెన్నడో గదా!

సీ॥ కడుపున కేశవుంగనుటకు పుడమిం దేవకిదేవిపట్టిన వ్రతము లేమొ!
వెన్నముద్దలబెట్టి ప్రేమతో బెంప నందునిసతి నోచిననోము లేమొ!
హాయిగా దివ్యవనాంతరంబులనాడ డెలియు యుద్ధవుని యదృష్టమేమొ!
కురువిందజాజినికుంజంబులను కోరికలదీర్చికొన గోపికలయదృష్ట
మేమొ! రాధాసతీపుణ్యమేమొ గాని
అఖిలసుగుణాబ్ధితోడ సఖ్యంబువొడమె
యంతటిసునీమములను నే నకట! పట్టి
నైతిగాబోలు పూర్వమందైనధరణి॥
హాకృష్ణా, హాకృష్ణా, (అని స్మరించుచు మూర్ఛిల్లును)

సరో—(ప్రవేశించి) అదుగో రుక్మిణి విరహాతిరేకంబున మైమరచి, కృష్ణుని తలచి తలచి నిదురించినది. (దగ్గరజేరి) దేవీ! దేవీ! (తాకి) ఈమె యొడలుకామముచే పీడింపబడి కృశించి వేడిమిగానున్నది.

సీ॥ గొరువంక చిల్కలకును పల్కులను నేర్పు వనితనూనవ్రతమున మునింగె
మల్లియజాజుల మాలికలగగూర్చు వనితయేటికి యివ్వియనుచునుండె
వచ్చుకప్రంబు జవ్వాజియుబందిన కడు వేడిమియటంచు కసరుచుండె
కురులచిక్కులదీర్చుకూర్చుండుమాయనభీయటంచునుదిట్టుచెలులగొట్టు
కన్నుదమ్ములకునుబెట్టు కంకణములు
ఏటికికన్నాకివియటంచు నేడ్చినగలు
వివిధభూషణములగొట్టు భువినిపగలు
రాత్రులనకయ వగచు విరాళిబొంది.

కట్టా, ఈపడంతియవస్థ దిలకించిన నాకుజాలిగల్గుచున్నది. ఈమె తోజేసినచెలిమి వర్ణించుటకు వేనోళ్ళచిలువరేనికైన నసాధ్యంబు.

పాపము రుక్మిణీకోరిన వాసుదేవునికూర్చక తల్లిదండ్రులమాటల కెదురించి మాక్రూరరాజు రుక్మి—దుర్మార్గుడగు శిశుపాలునకీయదొడగె, ఎల్లుండియేగదా, వివాహమని పౌరోహితులు నిర్ణయించిరి. ఎటులైన నీమెను శిశుపాలునకిచ్చి పెండ్లిచేయకమానరు. ఈమె హాకృష్ణాయని దిగులుచేత చావకమానదు. (నిదానించి) సందేహమేమి? ఇప్పటికే శిశుపాలునకిత్తురని నిద్రాహారంబులువదలి కృశించినది. అమ్మారుక్మిణీదేవీ! దేవీ! (అని పిలిచి యటుయిటుచూచి) ఇదుగో కదలుచున్నది.

రుక్మిణి—హాకృష్ణా, హాకృష్ణా, (కనులుతెరచి సంతోషముతో గాగలించుకొని) కృష్ణా వచ్చితివా, నీకొరకెంతయో విలపించుచుంటిని. నేటికిమదీయజన్మము కృతార్థతనొందె. (అని ముద్దిడబోవును)

సరో—దేవీ, ఏమిది కృష్ణునిగాను మీదాసి సరోజినిని.

రుక్మిణి—(కౌగలివదలి) నీవటె-ఎందులకరుదెంచితివి?

సరో—నీవు విరహతాపముచే కృశించుచుండుటవిని నీకు తాపోపశమనం బొనర్చుటకై వచ్చితిని. సరికాని—రేపులేదు. ఎల్లుండి పెండ్లియట.

రుక్మిణి—ఎవరిది?

సరో—నీది.

రుక్మిణి—ఎవరికి?

సరో—కృష్ణునకట.

రుక్మిణి—(సంతోషముతో) చెలీ! ఎల్లుండినిజముగ నావివాహమా! మా వారందరు కృష్ణునకిచ్చుట కొప్పుకొనిరా! ఏమది! నాకష్టము లీడేరు కాలమువచ్చినదిగాబోలు. (ఆతురతతో) సరోజినీ! ఎంత హర్షకరంబైన సంగతిజెప్పితివే! సరికాని-ఇకనిచ్చటనుండుటేల! మన యారామసీమకరగి యెల్లుండిబంతులాడునప్పుడు కృష్ణునకు వేయుటకు చేమంతి, సంపంగి, బొండుమల్లియు, పారిజాతము మొదలగు

ప్రసూనంబుల గోసి తెచ్చి, మాలికలు గూర్చుదము రమ్మా. (ముందు నకు నడచును)

సరో—(తనలో) ఆహా యేమీ వనిత! నే నీ మాట నుడివినంతనే నగ చునదియెల్లనగుచు, సరములగూర్చుదము రమ్మనుచున్నది. మరల శిశుపాలునకని జెప్పినచో నేమియనునో (ప్రకాశము గా) అమ్మా, ఏమూలోందర! వెళ్లుదములెమ్మా.

రుక్మిణి—సరోజనీ! వెనుకంజ వేయుచుంటి వేల? నీవుచెప్పిన మాట కాదా యేమి?

సరో—కాదు.

రుక్మిణి—శిశుపాలున కేనా!

సరో—అవును.

రుక్మిణి—(విడుముడిపాటుతో) ఛీ-పోమ్మా. నీ మొగము జూడగూడదు. దిగులుతో నే వగచుచుండ నీకు హాస్యముగానుండెనా, ఎవ్వరితో చతురాడవలయునో తెలియదా, (అనినడచును)

సరో—(చేయిపట్టుకొని) తల్లీ, తప్పుక్షమింపుము. నీతో హాస్యమాడుట గాదు. నీమనోనిశ్చయముగనుట కిటుపల్కితిని.

రుక్మిణి—అయితే నిజముగా—ఎల్లుండియేనా పెండ్లి. శిశుపాలున కేనా?

సరో—నిజమని-మీయన్న పట్టణమలంకరించుటకు సేవకుల నియోగించి నాడు.

రుక్మిణి—(తనలో) అయ్యో వివాహకాలముగూడ సంప్రాప్తమాయెను. నాకోరిక నెరవేరదుగాబోలు. ఈసంగతివినిన శ్రీకృష్ణుడుమాత్ర మేల యంగీకరించును, (కోపముతో) ఓవిధీ! దుర్గుణనిధీ!

ఉ॥ ఏలర, యాడుదానిగ మహీస్థలియందు సృజించి తైనచో
జాఁగసౌఖ్యసంపదల సంధిలజేయక మానసంబునం
దే లలిగోరినట్టి వసుధేశునికూర్చక, క్రూరబుద్ధివై
కూళనుబెండ్లియాడుమని గూడలిఖించితె ఫాలమందునన్॥

(ఆలోచించి) అవును. విధియేమిచేసినాడు. నాకర్మమున కాయ నేమిచేయగలడు?

సరో—అమ్మా, రుక్మిణీదేవీ! నిన్ను కృష్ణుఁడు వరింపనిచో—నేమిచేయు దువు. శిశుపాలుని......

రుక్మిణి—ఆ. ఆగు. ఆతుచ్ఛుని పేరె త్తకుము. ఆతనితలంచిన నామనంబున నుద్రేకము జనించుచున్నది. ఏమి-నన్ను కృష్ణుఁడువరింపడా, వరింపడా, వరింపనిచో నిక జెప్పునదేమియున్నది.

చ॥ గరళము లేదె బ్రిమింగ వెతకంగ నదీనదముల్ కృపాణముల్
సరసులు కూపముల్ శిలలు చాలగనున్నవి గట్టిత్రాడులే
సరణినిగాని గాసిపడి చచ్చెదనంచు నిరంతరంబునే
స్థిరమతితోడ నుంటినిసతీ! రమణుండు వరింపకున్నచోన్॥

సరో—కృష్ణుఁడు నిన్ను జేబట్టనిచో జచ్చుటకైన నొప్పుకొంటివి కాని చైద్యుని మగనిగా బడయ సమ్మతింపవుగదా!

రుక్మిణి—అవును. గాని యెల్లుండిలోపల కృష్ణునినుండి జవాబువచ్చునదియెట్లు?

సరో—అమ్మా, మన సదనంబునకు ప్రతిదినంబు పంచాంగముచెప్ప వచ్చుచు ముసలిబ్రాహ్మణుడొకఁడుండెను. ఆయనసందేశముగొని చనునుగాని మరియెవ్వరు పోరు. ఆయన చాల మంచివాడు. నాతో నెంతోచనువుగా మాట్లాడును. నీసంగతి విన్నవించిన తప్పక సమ్మతించును.

రుక్మిణి—నీకొక చంద్రహారంబొసంగెదగాని ఎటులైన నావిప్రుని తీసికొనిరమ్ము.

సరో—మాట నెరవేరవలయునేగాని చంద్రహారము నాకెందులకు?

రుక్మిణి—(విరహముతో) సరోజినీ, ఇంకజాగేల, బిరానజని విప్రుని దోడ్కొనిరమ్ము. నీకేమైన పనులున్నచో బ్రాహ్మణునినైన బంపుము. మిత్రురాలియందు దయయుంచుము.

సరో—అమ్మా! అంత నొక్కిచెప్పవలయునా? నీకోర్కె నెరవేర్చెదను దిగులుపడకు (ఆలించి) అరుగో—అమ్మగారు నన్ను బిల్చుచున్నారు. సెలవు, సెలవు, (అని నిష్క్రమణ.)

రుక్మిణి—హాకృష్ణా!

ఉ॥ నీవదనాంబుజంబురుచి నిత్యమహాయిగ గాంచి, కాంచి, స
ద్భావముతోడ నీచరణ పంకజసేవల జేసి చేసి, కే
ళీవనరాజికుంజముల లీలలగానడయాడి యాడి ని
న్నోవనజాయతాక్ష యెప్పుడో గడబిగ్గ గవుంగలించుటల్॥

(క్రోధముతో) ఏరా! యదుకిశోరా! ఎంతజాణుడవు? ఎంతపిలిచిన నవలోకించకుంటివా! (నిదానించి) అవును గోపికలతో సరసమాడుకొనుచు సౌధరాజంబుల మెలంగెడి నీకు నావంటి కృశాంగన గనుపించునా! గనుపించదు (ఆలోచించి) నాకువెఱ్ఱియాయేమి! దేవకీదేవి గర్భపయఃపారావారరాకా సుధాకరుండును యదుకులాభరణుండును నారీజనహృదయ ధనవశ్యతోహరుండును మదీయమానస సౌధాంతరంబున నిరంతరంబు కాపురంబు సేయువాడునగు కృష్ణుండు వరియించక నిరసించునా! నిరసించడు. మరియు,

తే॥ హరినిదలచుచు నామతి తిరుగదేని
కూళు శిశుపాలు నెన్నడు గోరనేని
అవనియందు మనస్వినినైతినేని
కమలనేత్రునకుం దయ గలుగుగాక.

అరుగో ఎవరో పిల్చుచున్నారు. (నిష్క్రమణ.)

శ్రీ ర స్తు.

రుక్మిణీ సందేశము.

ద్వితీయాంకము.

ప్రథమరంగము - సౌధము.

రుక్మిణి—అక్కటా! యీవిరహసాగర మెన్నడు దాటెదనోగదా! (కనుల నీరిడి)

సీ॥ శంఖమా! కరుణ నాజాడ భూజానితో మనవి సేయుమ కోరితినియటంచు
చక్రమా! దేవతాచక్రవర్తినిగాంచి హితవుగాబల్కు వేడితినటంచు
వాడిగల్గిన కరవాలమా! వసుదేవసుతునితో జెప్పు నమ్మితినటంచు
విష్కరావళిరాజ వీరప్రతాపుతో దయనునుపు చిన్నదానినంచు
అన్నము సహింపదంచు నీరంటదంచు
భావజుని వేదనకు సన్నబడెనటంచు
వాసరంబులు గడచిన మోసమంచు
పద్మనేత్రిని జంపిన పాపమంచు॥

అయ్యో యేమిది కనులు దిరుగుచున్నవి. మనస్సు ఈర్ష్యబూను చున్నది. డగ్గుత్తికపడుచున్నది. ఇంతలోనే—శరీరముగూడ జల్లబడినది. (నిదానించి) హారుక్మిణీ! యెంతపిచ్చదానవే! కానికోరికబెట్టుకొని యల్లాడుచుంటివి. (ఆగి) ఆ! కానికోరికయా!—ఏమిది అట్లైన నీజీవచ్ఛవంబేల! ప్రాణత్యాగంబు జేసిన నే దుఃఖములేదు. హాకృష్ణా! (అని ప్రయత్నించుచు.)

అగ్నిద్యోతనుడు—(ప్రవేశించి) అమ్మా రుక్మిణీ! ఆగుమాగుము. ప్రాణములపై నిరాశబూని పోగొట్టుగొన సాహసింపకు.

రుక్మిణి—(ఉలికిపడి తనలో) ఓహో ఎవ్వరీ మహాపురుషుడు. కృష్ణుడు, నన్ను తప్పక వరించును. కానిచో—మరణకాలమున నీతడడ్డు పడడు. (ప్రకాశముగా) నాయనా! వందనములు ఎవరుమీరు!

అగ్ని—కళ్యాణమస్తు. మనోవాంఛాఫలసిద్ధిరస్తు. అమ్మా నేనీపురనివాసుడ. బ్రాహ్మణుడ. అగ్నిద్యోతనుడను నామము గలవాడ. నీవెందులకో పిల్చితివని మీదాసిసరోజిని చెప్పినది. అంతట వచ్చితిని.

రుక్మిణి—భూసురాగ్రణీ! జనక సదృశులగు మీయొద్ద తనయసమానురాలనగు నేను విన్నవించుటకు లోపముండదు.

అగ్ని—అవును. జరుగవలసిన కార్యమేమి!

రుక్మిణి—అదియే జెప్పెద నాలకించుడు. నాకు కృష్ణుని యందధికస్నేహము మున్నది. మాయన్న నన్ను కృష్ణునకీయక దుష్టుండగు చైద్యునకీయనెంచి యెల్లుండి లగ్నము నిశ్చయించిరట.

అగ్ని—అయ్యో ఎంతద్రోహము దురాత్ములకు దూరాలోచనలు లేవుగదా! తరువాత.

రుక్మిణి—కనుక మీరు నాయందు దయారసంబునుంచి ద్వారకాపురికేజని కృష్ణుని నగరు బ్రవేశించుడు.

అగ్ని—వదంపడి.

రుక్మిణి—ప్రవేశించి గోపికలతో క్రీడలు సలుపక యేకాంతంబుగానుండు నత్తరి నామనవి తిన్నగా విన్నవించుము.

అగ్ని—అమ్మా!—ఏకాంతంబేల! గోపికలున్న నేమి!

రుక్మిణి—తండ్రీ వలదు. దగ్గరకామించిన వడంతులుండిన యంత నీసంగతి జెప్పిన వారి మనంబుల కనుమానంబు గలుగునని, నాప్రార్థన నంగీకరించుడు.

అగ్ని—అయితే!—యేమని చెప్పవలయును?

రుక్మిణి—అదియే జెప్పెద నామారుగా నమస్కరించి యిటు విన్నవించితి ననుము.

సీ॥ సకలావనీనాథనికరశిరోమణియగు వానికిని దండమంటిననుము
తనయనక్రపరాక్రమనితాంతకీర్తిని ప్రియసహాచరిచేత వింటిననుము

వినినంతనినుచిత్తమున వరియించియు చెఱకువిల్తునిబారి జిక్కినను
మర్మకాంక్షుమరుక్మిదుష్టాత్ముఁడైన చైద్యునకీయవలెననియుండెనను
ఉద్వేపిగ్జరపెంక్లి యెల్లుండియను
దంతవక్త్రాదిక్రూరుల దర్పమడచి
నన్ను గైకొనిపొమ్మను మిన్నియోల
నతడురాకున్న జచ్చెదననుమునిజము॥

అగ్ని—తల్లీ యాలాగైన జాలమికేలసేయుట యిత్తరి ప్రయాణమయి సాయంతనమునకు, ద్వారకజేరి, వాసుదేవునిదర్శించి సందేశంబు గొనివచ్చెద నీవుమాత్రము శోకింపకుము. భగవంతునకు నీయందు దయవచ్చునులెమ్ము.

రుక్మిణి—మరచితి నింకొక్కసంగతివినుడు. నేనంతఃపురములోనున్న నెట్లు తీసికొనిపోదునని మాను నేమో! అట్లయిన. వివాహమునకు ముందరగా గౌరీపూజకు, మావారు తీసికొనిపోయెదరు. అప్పుడు కక్ష్యాంతరములు వెలువడివచ్చెదను. అంతట గొనిపోవచ్చునని నొక్కిచక్కగా వక్కాణించుము.

అగ్ని—అమ్మాసెలవు. పోయివచ్చెద. (అనినిష్క్రి.)

రుక్మిణి—ఆహా దైవకృపవలన సందేశముబంపితిని. కాని వాసుదేవునికటాక్ష మెట్టులున్నదోగదా! (నిదానించి) హాకృష్ణా ! హాకృష్ణా ! ఇంతపగాకేల! కామించిన సతినిగవయుట మహాపుణ్యంబని పురాణములు జెప్పుచుండ కామాన్వితనగు నాకోరికలేల దీర్చవు? (ఆలోచించి) అవును. అబద్ధమేమి! ప్రాణనాధునకే దయ లేనప్పుడు దైవమునకుమాత్ర మింకెక్కడిదయ? నాజీవితేశుండగు గోపాల కృష్ణునే ధ్యానించెద. (కరములుమోడ్చి) హాకృష్ణా!

మ॥ మురళీనాదము కర్ణయుగ్మమున నామోదంబుగావింపగా
నురమందుర్ మణిరాజిలర్ శిరమునందొప్పార బర్హాళితో
డరుదేరర్ వ్రజకాంతసంఘములు దేవాయంచు స్తోత్రంబులర్
జనుపర్మానులు దర్శనంబిడుము కృష్ణా! భక్తరక్షామణీ!॥
వాసుదేవా! దీనజనబాంధవా !

మ॥ యదువంశాంబుధి పూర్ణచంద్రదరహాసాస్యా! నమో కృష్ణ! ప్రా
జనవుల్ శాస్త్రములుం బురాణములు నిం జర్చించుచుండంగ నే
నదియాలించి మదీయప్రాణపతిగా నాత్మన్ నినుంగోరితిం
సదయంజూడుము యేలికొమ్మ ననుకృష్ణా భక్తరక్షామణీ!॥

(ఆకసమువంకజూచి) కృష్ణా! ఏదీ! నీదివ్యమంగళవిగ్రహము జూపుము.

మ॥ అరయన్ విప్రవరరాజుపై శబరిపై నార్యామహాదేవిపై
కరిపై గోపజనాళిపై సురలపై గాంగేయుపై రాధపై
ధరణీదేవునిపై మహేశునివయిం గైకేయుపై బారు నీ
కరుణాదృష్టిని బంపునాపయిని సత్కారుణ్యవార్ధిపతీ!॥

హేకృష్ణా! నీవు ద్వారకలోనున్నను నాహృదయపంకజమునుండి బాసినగదా—నీవు నన్ను బాసినట్లు ఒక్కసారి నీనామస్మరణ జేసినంత మాత్రమున ననే నాయొడలు పరవశమగుచున్నది. ప్రేమింపుము. ప్రేమింపుము. కృష్ణా (అనియేడ్చును.)

కమల—(ప్రవేశించి) తల్లీ వగచుటేల? రేపు వివాహమగుచుండ తలనైన దువ్వుకొనకపోతివి. దిగులుచేత నెంతకృశించితివి, (అని చేతితో ముంగురులుసర్దును.)

రుక్మిణి—కృష్ణుడు వచ్చినగదా!

కమల—కాదు శిశుపాలునకట. శిశుపాలాదులు పుత్రమిత్రకళత్ర బంధువులతో రేపుతర్లివత్తురట.

రుక్మిణి—అమ్మా! మన దేకులము.

కమల—క్షత్రియులము.

రుక్మిణి—క్షత్రియులకు మారుమనుము లేదుగదా! నాకీమాగుమను మేమిచూడు.

ఆ॥వె॥ ధనసహితుడునైన దారిద్ర్యయుతుడైన
అబలుడైన కుంటివైన రాజ్య
హీనుడైన పాపియైనచోరుండైన
వలచినట్టిపురుషు వలవవలదె॥

కమల—ఇప్పుడు నిన్ను మాత్రమువలదంటిమా, కాని, కృష్ణునికిని మీయ
న్నయగు రుక్మికివిపగయట. కనుక శిశుపాలుని వరించుము.

రుక్మిణి—తెలిసినదా? ఇందులకే మారుమనుమని చెప్పినది.

కమల—ఏమి!

రుక్మిణి—అట్లయిన చెప్పెదవినుము.

శా॥ అమ్మాచిన్నటనాడె తాపసులచే నాలించితిఁ వాని రూ
పమ్ముఁ సత్యశమార్య సద్గుణప్రతాపమ్ముల్ మహాత్యాగ భో
గమ్ముల్ దీనజనావనుండనెడి వాక్యమ్ముల్ సిరుల్ యుష్టి దే
హామెల్లం బుబ్బుకాంకురింప లలనా హర్షించినేగోర నీ
విమ్మాడ్కిఁ శిశుపాలుఁగోరు మన సాధ్వీ! ధర్మమే నీకిటఁ॥

కమల— అమ్మారుక్మిణీ!

తే॥ పుడమిగలవాడు పగతులనడచువాడు
తెలివిగలవాడు చాలమేదినిగలాడు
కరుణగలవాడు సుజనులగాచువాడు
సరస పదజృంభణగలాడు చైద్యుడరయ॥

కనుక నీజననీజనకులయం దభిమానముంచి మాటలకెదురాడక,
శిశుపాలుని వరింపుము.

రుక్మిణి—కృష్ణుడైశ్వర్యవిహీనుడా—బలనికృష్టుడా—త్యాగభోగ శీలుడు
కాడా—యేటికీవాదము?

కమల—తల్లీ! నుడివెద నాకర్ణింపుము.

తే॥ భృత్యకులకునగరులకు సౌభాగ్యమునకు
వాజిరాజికిపూజింపబడుట కచ్యు
తునకు సరిరాడుగాని మానినిరో చైద్య
నకును రాజ్యంబుగలదది యొకమెఘనత॥

రుక్మిణి—ఏమీ! కృష్ణునకు రాజ్యములేదనియు రాజ్యార్హతలేదనిగా
నీవు నుడువునది చూడుము.

చ॥ ధనములుగాల్చనే యడవిదార్చనె రాజ్యములెల్ల సంద్రమం
దునబడవేయనే కరులనుం దురగంబులగట్టగట్టి దు

ర్జనునకునెన్ని యున్నను విచారకరంబగు లోకమందు స
జ్జనునకునున్న నల్పమయి సద్యశమార్జన సేయు నమ్మరో॥

కమల—తల్లీ! యాదవుండుగదా! తక్కువజాతివానిగోరుట నీకుమాత్ర మేమిధర్మము!!

రుక్మిణి—(కోపముతో) ఏమి. నేనుగోరిన నా నాథుండు నీచుడా- హీనుడైనను నామనంబిక వాసుదేవునినుండి మరల్పను.

తే॥ చైద్యుడాది దురాత్ముల సమరరంగ
మందడంచియు సజ్జనులా ర్తిదీర్ప
జననమందిన దేవతాచక్రవర్తి
గాని వసుదేవతనయుండు మానవుండె॥

మరియు వినుము॥

తే॥ సర్వవిఘ్నపములను ప్రశాంతమదిని
నాననాంబుజమున దాల్చి యలరు హరికి
వసుధ యించుక లేదు భూపతియుగాడ
టంచుపల్కెదు వినజను లవనినగరె॥

కమల—(తనలో) కట్టా! మహాభోగుండై చతుష్షష్టి కళాధురీణుడై - నృపుసింహుడైన- కృష్ణునకు పాటియెవ్వరు? (ఆలోచించి) అవును- చతుర్దశ భువనంబుల బొజ్జలోధరించి సేవకులగా తక్కిన రాజులచే నేలనేలించుచున్నాడు. ఒక్క దేశమేమి! ప్రపంచ మంత యాయనదేగదా! (నిదానించి) రుక్మి! నీసోదరికి యెంత కష్టము దెచ్చిపెట్టితివి? లేకలేక యొక్క చెల్లియుండ నదికోరి నట్లుచేయక యితరుల కిచ్చుటేల? ఇంతకు నీయప్రయోజకముల జూడుమని మానోసట వ్రాసియుండ నిన్ననవలసినదేమియున్నది. (ప్రకాశముగా) అమ్మా! రుక్మిణీ! శిశుపాలునే వరింపుము. కానిచో- రుక్మిచే కష్టములు సంప్రాప్తమగును.

రుక్మిణి—వాసుదేవుని చెట్టబట్టకయున్న నెవ్వరిప్రయత్నములేకయే జీవంబుల బాసెద. నిశ్చయము . అదిగాక—

చ॥ అలదమయంతి భూసుత ప్రియంవద చంద్రమతీ జయప్రదా
చలవరుజాత గౌతము ప్రియాంగన యశ్వపతీ సుతాదులే
ఒలిజనినారో! యట్టులకళంకమనంబున వాసుదేవునిం
దలచితి భర్తగా పుడమి నాటికి నేటికి వాడెసుమ్మికన్॥

కమల—కుమారీ! నీసంగతిగురించి, మీతండ్రిగారు మహాదుఃఖాత్ములై శయనగృహమందు విచారించుచున్నారు. చూచివచ్చెదము రమ్మి.
(ఇద్దరు నిష్క్రమణ.)

2 వ రంగము.

ద్వారకాపురి మార్గము.

అగ్ని—శ్లో॥ ఇందీవరదళశ్యామ మింగిరానందకందళం
వందారుజనమందారం వందేహం యదునందనమ్॥

ఇస్ అబ్బా! ఎక్కడ విదర్భ, ఎక్కడద్వారక, ఎంతదూరము, ఎంతదూరమైనను, నాకీదివంబున దూరముగానుండలేదు. మున్ను సీతజాడదెలిసికొని వచ్చుటకు హనుమంతుండు సంద్రముదాటు నప్పు డాననధిమధ్య నారామదూతకు సేదతీర్చుటకై చనుదెంచిన మైనాకునివలె మహాలక్ష్మీస్వరూపురాలైన రుక్మిణీసందేశంబు గొనిపోవు నాకాయాసము గలుగునేమోయని భాస్కరుం డీయుదయంబునుండియు, జల్లబడినాడు. ఆహా! యేమిసముద్రము! చింతామణి కామధేనువైరావతము లెచ్చోటజనించెనో-సర్వజగద్రక్షకుండగునారాయణుండెచ్చోటనివసించునో శ్రీయిందిరా చంద్రులిర్వు రెచ్చోట పుట్టువొందిరో-గంగాభవానియెవ్వాని గృహాంగణమందలంకరించెనో - సర్వస్రోతస్వినీమతల్లుల కెవ్వడధినాథుడో - యట్టి ఈ సముద్రదర్శనంబు మనంబున మహద్భయ హర్షంబుల గల్గజేయుచున్నది. ఇంతకు రుక్మిణీసందేశంబు కృష్ణుండంగీకరించిన నీ కష్టములన్నియు సుఖములుగా మారును. పాపము-రుక్మిణీదేవి మన్మథావస్థలోబడి కృశించుచున్నది. ఈ కార్యము నెరవేరిన యీామెను బ్రతికించినవాడనగుదును. (పరికించి)

అప్పుడే యెంతత్వరితముగా - ద్వారకాపురిదాపునకు వచ్చితిని:
ఈ ప్రదేశ మెంత మనోహరము!

ఉ॥ అంబుధితీరమందునవె యావులమందలు, పచ్చిపూరి మో
దాంబుధి దేలుచుం దినుచు హాయి జరించుచు నుండెనాడ, నా
కంబును నంటుకోటలనికాయము ల్లవె గాంచవేగహ
ర్షంబు జనించె నా హృదయసారసమందున ధన్యుడంగదా!॥

ఆహా!

మ॥ అరుగో! వారలె గోపికావనిత లుద్యత్ప్రౌఢి సౌధంబులం
గరమొప్పారగ రాగతాళములనక్కంజాక్షు గీతంబులం
దరహాసాస్యులరయ్యు పాడుకొనుచున్నారల్ ముదంబాయె నం
బరమందాకెడి వాసుదేవుని మహత్ప్రాకార రత్నంబదే!

ఇదుగో ఈ పట్టణసింహద్వారం బెంత నేత్రానందము గల్గించు చున్నది. ఈ ద్వారము సొచ్చి, పురంబు ప్రవేశించి, కృష్ణునిగరంబు గనుగొని కార్యంబు నెరవేర్చికొనెద. (నిష్క్రమణ.)

రెండవ రంగము.

ఉద్యానవనము.

కృష్ణుడు:—(ఆసనాసీనుడై) ఆహా ఈవనంబు కడు రమణీయంబు.

సీ॥ మందారమాలూర మార్జనోద్దాలకుద్దాల జంబీర రసాలచయము
సారసకీర మయూర కలగళ సంజనితగాననినాద ఘనచయంబు
చందనమాలతీ చంపక విరజాజి కడిమిలతాంతనికాయభరము
రాజీవ పద్మినీరాజికావాలమై రాగంబొసంగు సరోగణంబు
దుఃఖనాశనకరము సంతోషకరము
అరయ మానవులకు బహు హాయికరము
వసుధపై నందనోద్యాన వనసమంబు
తరమె వర్ణింప నీ ప్రమదావనంబు.

(లేచి నడచుచూడి) అదుగో! అకాంచన వృక్షమెంత పూలగుత్తి విడచినది. (కోసి) ఇది యెంతరమణీయము దీని నెవ్వారికొసగుదు. (ఆలోచించును)

అగ్ని—(ప్రవేశించి) కృష్ణా! ఆలోచింపనేల! దానికంటెను శిరీషపేశల తిరస్కార శరీరవతియగు నీ ప్రియాంగన కీయవచ్చునులెమ్ము త్వరపడకుము.

కృ—(ఆతురతతో) ఎవరీ మహాభాగుడు. ప్రియవాక్కులబలుకుచు నపర శివునివలె బూది మెయినిండ దాల్చి వెలుంగుచున్నాడు. (దగ్గర జేరి) భూసురాగ్రణీ! వందనములు.

అగ్ని— సౌందర్యవతీ ప్రాప్తిరస్తు.

కృ—(తనలో) ఏమిట్లనుచున్నాడు (తలనూపి) అవును ఏ రాకుమారి వద్ద నుండియో సందేశార్థము గొనివచ్చెనని యూహాపోడముచున్నది (ప్రకాశముగా) భూసురోత్తమా!

ఉ॥ ఏయ్యది వర్తనంబు, కులమెయ్యది మిమ్ములగాచు సద్గుణుం
డయ్యెవనీశుడెవ్వడు మహాత్మ మరెవ్వరుపంపినారు ని
న్నియ్యెడ కేప్రయత్నమున

అగ్ని— హే యదువంశపయోధిచంద్ర రా
వయ్య కృపాంబురాశివి గదయ్య కుమారిక కేల్గ్రహింపుమా॥

కృ—అయ్యా! తమరీయాసనం బలంకరించి తద్వృత్తాంతంబంతయు నివేదింపుడు.

అగ్ని—(కూర్చొని) కృష్ణా, అవధరింపుము.

సీ॥ సకలపురీవర ప్రకరరత్నము విదర్భానగరంబు నాపట్టణంబు బు
సతతంబువేదశాస్త్రములనేర్చుచునుసదాచారమూనుబ్రాహ్మణకులం
సత్వశమదమాది సద్గుణనికరంబు ఘనముగాకూడబెట్టినధనంబు
సచ్ఛాత్రవరుల కుషఃకాలముననుప్రాజదువులజెప్పుటపదవిసతము
చిత్తమున నీదుధ్యానంబు జీవనంబు
నమ్మియుండుటె దాతల నాసుఖంబు
క్రతువులను జేయుటె నాకుగలమతంబు
నిన్నుగనినంత మదియుగనెన్ ముదంబు॥

కృ—అయ్యా,

తే॥ శుభమెమీకు? పరిమోదమే సుతులకెల్ల

చుట్టములకును హితులకు సుఖమె? గోత్రి
జులకు ప్రజలకు మీపురీశునకు ముదమె?
మంత్రివర్గంబులకును సేమంబెయార్య॥

అగ్ని—వినుము. మావిదర్భాధీశ్వరునకొక్క కుమారికగలదు. ఆమెపేరు రుక్మిణియనెదరు. ఆజవ్వని నీధైర్యశౌర్యాది సద్గుణగణంబును సౌందర్యాతిశయంబును విని నిన్నువరియించ నాపడంతి యన్న యగు రుక్మి శిశుపాలున కొసంగెదనని పల్కుచుండ రుక్మిణి కుంది, కృశించి, నన్నుగాంచి, ఈసంగతిజెప్పి నీకుసందేశంబు బంపినది.

కృ—ఏమని?

అగ్ని—అవధరింపుము. నామూలుగా నమస్కరించి యిట్లనుమని,

సీ॥ సకలావనీనాథ నికరశిరోమణి యగువానికినిదండ మంటిననుము
తనయవక్రపరాక్రమనితాంతకీర్తిని ప్రియసహచరిచేతవింటిననుము
వినినంతనినుచిత్తమునవరియించియు చెలకువిల్తునిబారిజిక్కెననుము
దుర్మదాంధుడురుక్మిదుష్టాత్ముడైనచైద్యునకీయవలెననియుండెననుము
ఉర్వినిర్జర! పెండ్లి యెల్లుండియనుము
దంతవక్త్రాది కూరుల దర్పమడచి
నన్ను గైకొనిపొమ్మను మిన్నియేల
నతడురాకున్న జచ్చెద ననుము నిజము॥

కృ—ఏమీ, రేపేనాపెండ్లి, అట్లయిన నేనెట్లు చేయుందును.

అగ్ని—అటులైనవినుడు. కళ్యాణమునకుముందుగా గౌరీపూజకొరకు, నగరము వెలువడి గౌరీదేవాలయముకడకువచ్చునట. అత్తరిరుక్మిణి పార్వతీ పరమేశ్వరుల దర్శించి వచ్చునెడ, నరదంబుపై నిడికొని శిశుపాలాది నరాధముల దృణీకరించి, ద్వారకకు రావచ్చునని గట్టిగా జెప్పినది.

కృ—పాపమావడతిస్థితియేమి? దానియూహ లెన్నదగినవి. (ఆలోచించి) కానిచో - సామాన్యపడంతికింత యూహబోవునా? పోదు.

అగ్ని—ఆ॥ వె॥ ఆపడతిమోము సర్వకళాకరంబు
ఆవనితమానసము సుగుణాలయంబు
ఆవెలదివాక్యగణము సుధాన్వితంబు
ఆయువతినేత్రయుగము మోహనకరంబు॥
మరియు సౌందర్యమునకు మేరయే లేదు.

కృష్ణా—ఇప్పటిరుక్మిణి యవస్థచెప్పుట కెవరితరముగాదు. మొన్నసందర్శనముగల్గినప్పుడామెను దర్శించగనే నాకు కనులనశ్రుబిందువులు వెలువడినవిచూడు.

ఉ॥ కన్నులగారునీరు కరకంజములన్ దుడువంగబోదషా
ష్పెన్నరిగింపు చిక్కవడపీడగదీయదు డాయదాళులం
అన్నముమెక్కబోదు వలదంచు నలందదు మేనగస్తురిం
గిన్నెరమీటబోదెపుడు కీర్తిగుణాకర దేవకీసుతా॥

కృష్ణు—భూసురా! వేయేల!

ఉ॥ వింటినినున్నరుక్మిణి పవిత్రచరిత్రము రూపురేఖలన్
వింటిని నన్నుగోరుట వివేకమువింటిని విన్నదాదిగా
తుంటరి యిక్షుబాణుడిదు తోయజపత్రములంగ్రశించియే
నుంటినియింక భూపతులనుక్కడగించి పరిగ్రహించెదన్॥

అగ్ని—కృష్ణా మరియువినుము.

ఉ॥ హాయదువంశ పూర్ణతిలకా సుకుమారమనోహరావరా
హాయనుసింహ దీనవరదా సరసీరుహపత్రనేత్ర నీ
కాయముతోడ నిం గలియగా లభియింపని ముందుజన్మమం
దే యభవా నిరూపలతు నిశ్చయమంచు విచారమందెడిన్॥

కృష్ణా—సౌధాంతరంబున శుకనికరంబులకు కండచక్కర లిడుచుసారతర శబ్దములజెప్పుచు వనాంతరంబుల తోడిసఖులతో నడయాడుచు లతాంతముల పేరులుగాగూర్చుచు నుండుపడంతి మీనకేత నుని బాణములకులోనై మౌనభావముదాల్చుచు వెఱ్ఱిదానివలె దిరుగుచు హాకృష్ణా! రక్షించరా! యనియేడ్చుచున్నది.

సీ॥ ప్రాణేశనామీద పంతమాయనినేత్ర కంజంబులనుబెట్టు కంకణముల
దీనజావనా దిక్కు-నీవెయటంచు మౌనభావముదాల్చు మందగతుల
కాంతవనాంత లతాంతంబులను గౌగిలించుమాయనుచు మూయించు
గనుల
సారసాక్షా యురోజముల నంటువటంచు నావుళింతలనింపుహారవముల
గీ॥ హాయశోదకుమార హాహాసుధీర
హామదాత్మ సరోజవిహారశూర
హాధరాధర వీరయాహాముురారి
కరుణజూడర నీదానగాచుకోర॥
అని బహువిధముల దీనస్తోత్రముల జేయుచున్నది.

కృ—బ్రాహ్మణకులశిరోమణీ! అగ్నిద్యోతనా, విదర్భమనము జని
నంతట రుక్మిణి నాయందేహ్యంబుగలిగి శిశుపాలునివరించిన జేయ
వలసిన దేమిటి?

అగ్ని—వాసుదేవా, నీ కీ సంశయమేల, హాకృష్ణాయనుచు నిట్టూర్పు
లిడుచుచు, సందేశంబుబంపిన లేమ- మరియొక్కరిని గోరునా?

కృ—అట్లనకుడు "స్త్రీబుద్ధిః ప్రళయాంతకః" అనుసూక్తి రిక్తగాదు
గదా, అదిగాక-స్త్రీలకు వలపుండునా?

అగ్ని—కృష్ణా! ఆమె దృఢనిశ్చయముఁగూడవినుము. కృష్ణుడు నన్ను
ప్రేమించిన ప్రేమించును. లేనిచో ప్రాణత్యాగము చేసికొనెదనని
మీతో గట్టిగాజెప్పుమని పావము ప్రతిమాలి నుడివినది. అటువంటి
నిరపరాధిని-దీనురాలిని రక్షించిన మహాసుకృతంబుగదా!

కృ—అయ్యా, రుక్మిణి మనోనిశ్చయము వినవలెనని యంటినిగాని-
వేరొండభిప్రాయ మేమియులేదు. వినుము.

ఉ॥ విందుజనంబుతోడ కడుఁవీరభటావళితో నవీన సు
స్యందనపంక్తితోడ కిరభాశ్వ గజప్రకరంబుతోడ గో
విందుఁడు వచ్చెవచ్చెనని వీరధరావరులెల్ల తల్లడం
బందగవత్తు చైద్యుసమరావనినోర్చి గ్రహింతురుక్మిణిన్॥

స్వామీ, మార్గాయాసంబుచే కడుప్రయాసముఁనొందితిరి. మే మిచ్చు నన్నపానాదులఁగొని కొంతతడవు విశ్రమింతురుగాకరండు.

అగ్ని—చిత్తము. (ఇద్దరు నిష్క్రమింతురు)

కృ—(ప్రవేశించి) హా అగ్నిద్యోతనా, నీవేల నాకీ సందేశంబుదెచ్చితివి, సందేశంబు వినినప్పటినుండి మదనుండు క్రూరుండై బాధించు చున్నాడు (నిదానించి) హారుక్మిణీ ! హారుక్మిణీ !!

ఉ॥ నీయధరాధరామృతము నేరుపుమీరగ గ్రోలిగ్రోలి దా
త్కాయణినాథు జ్యోత్స్నలను గాఢపుగ్రీడల దేలితేలి చా
నా ! యనురాగమూని సురతాంతములందున సోలిసోలినిక్
షోయిగ గాంచుటెన్నడొగదా రమణీమణి రుక్మిణీమణీ॥

మన్మథా, నన్నేల నీరీతి బాములబాల్పరచెదవు. మహానుభావుం డగు శివునికంటెమంటచే-భస్మంబైనను తులువతనంబింక నడంగలేదు గాబోలు, అటులైన-నాకోరత నేనుదీర్చెద. నన్ను బాధపెట్టక-రుక్మిణికే మనంబుద్రిప్పి, త్వరితముగ నాకైకొనునట్లు జేయరాదా! (ఆలోచించి)ఔరా ! ఎంతకఠినాత్ముడను నాకొరకు దిగులుపడి, కృశించి, విరహతాపమున కోర్వజాలక సందేశంబుఁబంపిన పడంతినింకను బాధపెట్టుమని నుడువు చుంటిని.

చ॥ వనరుహశస్త్రనీదు శుకపాళివనంబుల పాలుగాను నీ
ఘననిశితాస్త్రజాలము జగంబునరాలుత యింతపావ భీ
తినివిడనాడి మర్త్యులమతిం జెడగొట్టెద వెల్లకాలముం
ననునిక జేరజంపెద ఘనంబగు విక్రమమూని మన్మథా॥

(ఆలోచించి) మానినీ, నన్నెంతకాలమునుంచి వరించి నాకొరకు కుంది, కృశించుచు, హాకృష్ణాయనుచు వగచుచుంటివొగదా! (తలనూపి) అవును. సందర్శనమున కవకాశమెక్కడిది. ఆ వనిత విదర్భయందు కక్ష్యాం తరముల నెచ్చటనో-హాకృష్ణాయనుచుండె నేనీద్వారకలో హారుక్మిణీ యంచు కన్నీరుగార్చుచుంటిని. మాయిరువురికి స్పర్శసుఖంబెట్లు! (ధైర్య ముతో) ఏమిది యధైర్యమూనుచుంటిని. రేపేగదా!- రుక్మిణిని నేను

రాక్షసవివాహమున గైకొనివచ్చుట నాకీసౌభాగ్యవతిని గూర్చినందు లకు శంకరా! —నీకివే నమస్కారములు. హా కాంతా!

తే॥ శివుని సతతంబు మదిని పూజింతునేని
ధరణీసురలను బ్రోచుట దప్పనేని
దేవకీదేవికిని వసుదేవులకును
నందనుడనేని నిన్ను గైకొందుగాక॥

(తెరలో తథ్యము అని ధ్వని గల్గును)

(సంభ్రమముతో) అవురా!—నేను దలచినమాట తథ్యము తథ్య మని యాకాశవాణిగూడ నాకు సహాయముగా బల్కుచున్నది. ధన్యోస్మి ధన్యోస్మి! ఇక చింతింవనేల!—తప్పక శిశుపాల దంతవక్త్ర సాళ్వవిదూరథక పౌండ్రకాదుల సంగ్రామావనిం జటాపంచలు గావించి జయభేరిపూరించి వైదర్భిని యరదంబుపై నిడికొని ద్వారకకు గొనివచ్చెద.

తెరలో - కృష్ణా! ప్రయాణ సన్నాహముగట్టుము.

(ఆలోచించి) అదుగో—బ్రాహ్మణుడు విశ్రాంతి దీర్చుకొని విద ర్భకు ప్రయాణమగుమని శీఘ్రరగా బల్కుచున్నాడు. నేనిచట—జాగు సేయుట మేరగాదు. (ద్వారమువంకజూచి) దారకా!—రథంబు సిద్ధము సేయుము సేవకా!—ఘటానీకమును జాగ్రత్తగానుండు మనుము. నేను గృహాంతరమునకుజని ప్రయాణ ప్రయత్నముజేసెద.

(అని నిష్క్రమ.)

4 వ రంగము.

ఉద్యానవనము.

విలాస మందిరము.

రుక్మిణి—(విరహముతో) హాకృష్ణా! నీప్రియురాలి నొక్కసారి కటాక్షిం పుము.

ఉ॥ హా నవనీతచోర! వనితాళిరమాసుకుమార! ధీర! యా
హా నళినాక్ష! యాదవకులార్ణవసోమ! మహాత్ర్పతాప! వీ
రా! నగరాడ్ధృతా! సుజనరదా! కరుణాకర యాదవేశ్వరా!
హా నను నేలికోర సదయుండయను సింహాకిశోరవల్లభా! ॥

దేవకీదేవినందనా ! నేనెన్నిపర్యాయములు స్మరించినను రక్షించ వేమి! నేను పగదాననైతినా! (క్రొంచెమాగి) కట్టా! వాసుదేవుడు పరిగ్రహించునో—గ్రహింపడోయని కళంకముచే మనంబంతయు చీకాకుపడి భయముచే గుండెవ్రీలుచున్నది. అంతటికి కృష్ణుడేదిక్కగునుగాక హాకృష్ణా! హాకృష్ణా!

చ॥ సరసములై ఘనంబుగ విశాలములై ద్యుతికిన్కి పట్టులై
శరజములై తపస్విజనజాలములందు కృపారసంబులై
విరివిగ తేటలైన యదువీర త్వదీయ దృగంబుజంబులం
గరుణనువిచ్చిచూడుమ యనాథను గోరితినిన్ను వల్లభా!

(నడయాడి) అయ్యో భగవంతునకేగాక—తక్కినవారికెవ్వారికి గూడ నానందించుకేనియు దయలేకపోయెగదా!—అయిన జెప్పిచూచెదను.

తే॥ శుకనికాయంబులార! కింశుకములార
పికసమూహంబులార చంపకములార
కంబుగళులార చిన్ని మృగంబులార
నెమ్మి నావల్లభుం గూర్చు డమ్మలార!॥

(ఇంకొకచాయ దిరిగి)

తే॥ కంజతతులార ప్రావృట్పికంబులార
బంభరములార కదళికంబంబులార
సరళినికరంబులార కంధరములార
వల్లభుని నాకుగూర్చుడు వల్లులార! ॥

హేరమణా!—అబలనగు నామీదనానీకోపము. నిన్నుమగనిగా తలంచికుందుచుండు నాపైననించుక దయారసంబుజల్లరాదా ! క్రూరశత్రురాలివలె జూచుటేల? (ఒకచాయపరికించి) అదుగో— ఎవ్వారిదో-కాలిచప్పుడు వినవచ్చుచున్నది. బ్రాహ్మణుండేమో

సరో—(ప్రవేశించి దేవీ! ఆలోచించుటపూర్తియైనదా ?

రుక్మిణి—(తనలో) అవును. నిర్భాగ్యురాలనగునాకు సందేశముగొని

పోయిన విప్రునినింతలో దర్శించుటగూడనా! (ప్రకాశముగా) చెలీ! యేలవచ్చితివి ?

సరో—అమ్మా! మీయన్నయగు రుక్మియు అమ్మగారును, నాయనగారును మాట్లాడుచు నిన్నుఁబిల్చికొనిరమ్మన్నారు.

రుక్మి—ఎందులకు ?

సరో—శిశుపాలుడు బంధుమిత్ర పరివారజనంబులతోఁ దర్లివచ్చినారు. అంతట రుక్మివారికిదగు మర్యాదలుచేసి విడిదిండ్లు జూపినారు. నీవు జాగుసేయుకరమ్మా. (నిష్క్రాం.)

రుక్మి—(దుఃఖముతో రొమ్ముబాదుకొనుచు) కట్టా!- పాపిదైవమా! ఆ నరాధముని, ఆపిరికిపందను-ఆహీనుని-ఆమధుసేవకుని-ఆప్రమత్తుని- నా కయిష్టుండగు శిశుపాలునిగూడ నిప్పుడేదెచ్చితివా! ఛీదైవమా! నీబిడ్డయందు నింతకల్మషహృదయమెందులకు! ఓభవానీ! నీవుమున్ను శివునికొరకు నావలెనే కృశించితివిగదా! ఇప్పటినాయవస్థనేల దెలిసికొనవైతివి! ఓభరతఖండమా! సనాతనకాలము నుండిజనుదెంచు స్వయంవరముల నేయేటగలిపితివి. ఓదేశభక్తులారా! ఓదేశనాయకులారా! నావంటిదిక్కుమాలిన పడంతులకయిష్టులగు భర్తలనంటగట్టుడనియా మీప్రబోధములు— (ఆగి) అవును. మీతుచ్ఛవర్తనములు—మీశోకులు—మీపట్టులు—మీద్వేషములు—మీపరస్పరాసూయలు—మీమదహంకారములయందు నాప్రార్థనలు వినుటకవకాశముండునా!—ఉండదు. దేశోద్ధారకనామములకు బదులుగా—ఆర్యమతనాశనోద్ధారకులరని బిరుదులుతగిల్చుకొనుడు. అంతట మీస్వభావములే క్రూరములుగనుక - యేకృషిచేయుకయే—సరిపోవును. ఈకలికాలంబున దేశసేవకాది నిష్ప్రయోజనమైన బిరుదులకు తక్కువేమి ! (దుఃఖముతో) హాకృష్ణా లగ్నకాలము గూడ—దగ్గరకువచ్చినదిగదా! నామనోవాంఛలేలదీర్చవు!! (ఆలోచించి) నిజము—నీయందేమిదోషమున్నది. తనంతటతాను వలచిన కాంతచులుకనయను నార్యోక్తియేల నిష్ప్రయోజనమగును.

(ధైర్యముతో) ఏలనీలీల వాపోవుచుంటిని. (బ్రాహ్మణుండు సందేశంబుగొని చనినాడుగదా!—నాగతినుడివిన వాసుదేవుండంగీకరించకపోవునా !— అంగీకరించును. అంతకు వరింపనిచో—ప్రాణత్యాగము జేసికొనెద.

(తెరలో-రుక్మిణీ! లోపలికొక్క-సారిరమ్మ)

అదుగో తల్లిగారు పిల్చుచున్నారు. (అని నిష్క్రమము.)

5 వ రంగము.

సభామంటపము.

ఆసనాసీనులై-భీష్మకుడు-కమల-రుక్మి-రుక్మిణి ప్రవేశము.

రుక్మిణి—(తిన్నగా) తల్లిదండ్రులారా! యింతకునేను జెప్పుమనవిని వినరుగదా!

భీష్మ—తల్లీ! పెండ్లివారువచ్చి విడిదిండ్లదిగియున్నప్పటికిని నీబుద్ధిమారకపోయెను.

రుక్మి—మారకపోయెనని తిన్నగా జెప్పెదరేల! ఇంతకు మీదురోష్ట్రధయే రుక్మిణి యింత హద్దుమీరి పోవుటకు కారణమగుచున్నది. చూడుడు.

తే॥ పలుకులాడిన చూతము ఫలములిడునె
రాలచేగొట్టకున్న నాలీల రుక్మి
ణికిని తీయనిమాటల నిక్కమముగ
మనసు తిరుగదు తిరుగుదండనముచేత.

మరియు నాలించుడు.

తే॥ అలదిగీశుల తన మానసాంబుజంబు
నందువరియించకయె దమయంతిమున్ను
నలునిచేబట్టి ఘోరవనంబులందు
గాసిగాంచిన మాడ్కినిగాంచు చెల్లి.

కమల—కుమారా! మేము సీతలపు ననుసరించియే చైద్యుని వరింపుమనుచు నెన్నియో జెప్పితిమిగాని మాబోధలన్నియు నిష్ప్రయోజనమైనవి.

భీష్మ—అమ్మా! రుక్మిణీ! నీకీబుద్ధిజెప్పితిమని మీయన్న మాయందెంత క్రోధమనస్కుడై చరించుచుండెనో చూచితివా! (కనులనీరిడి) రుక్మిణీ!

తే॥ మన్మథాకారముగలాడు మహిగలాడు
కమల కరుణాకటాక్షంబు గాంచినాడు
తక్కువేమియులేదు నిందలచినాడు
గేహానిగ—పట్టుమా చైద్యుకేలు తన్వి॥

రుక్మిణి—(తనలో) దుర్మార్గా! రుక్మీ! తల్లిదండ్రుల మనంబులుగూడ ద్రిప్పి వేసితివా! మీరెన్నియన్నను నామతి వాసుదేవునినుండి మరల్చను (ప్రకాశముగా) జనకా! నాకివియన్నియు నుడువనక్కరలేదు. (మొగము ద్రిప్పును)

రుక్మి—రుక్మిణీ! నీయందుండు వాత్సల్యముచే నింతగా జెప్పవలసివచ్చినది నామాటవినుము.

మ॥ నగలున్, నాణెములుం, బ్రియాళిచయముం, నానాగ్రహారంబులుం
దొగరుంజీరెల, పట్టుజాకెటుల సంతోషంబుతో నిచ్చెదన్
జగదీశుండగు చైద్యుకేల్గొనిన నోశాతోదరీ! కాక యా
పగతుండైన యశోదజాతుని వరింపం గాంచ నీ మోమికన్.

రుక్మిణి—(తనలో) కట్టా! ఈ చీరెలు—ఈ నగలు—ఈ మాడలీయుమని యెవ్వరడిగిరి. అన్నిటికి బదులుగా—నా ప్రియుండగు గోపాలకృష్ణునిగూర్చిన జాలును. (ప్ర) అన్నా! నాకేమియు నక్కరలేదు. నామనోహరుండు చాలును చూడు.

సీ॥ శ్రీరాము జతగూడి సీతావధూటి ఘోరారణ్యముల నడయాడలేదె!
వరరుచితో ప్రియంవద పూతచారిత్ర బాముల నెన్ని యోర్వదగలేదె!
త్రైశంకుతోడ చంద్రమతీ చలామణి బడరానియిడుముల బడయలేదె!
అలపురూరువుతో జయప్రద నలునితో దమయంతి గహనమందంగలేదె!
ఆ పడంతులు, భోగమందానగలిగి
విధురములు, రాగభర్తల విడచినారె

యక్షి—నీవన్న చీరెలందానసతగలి
విడతునే నా మనోహరు విడువ విడువ.

భీష్మ—(తనలో) అయ్యో! ప్రస్తుత కాలమందేమిసేయుదును. నాకేమి
యు దోచకున్నది.

తే॥ వాసుదేవునిదక్క నే పరునిగోర
నంచు దీక్షను బూనె నీయతివమిన్న
చైద్యునకుదక్క నెవరికొసంగనంచు
గట్టిగా పట్టుబట్టె నీకతను డకట.

భగవత్సంకల్ప మెట్లున్నదోగాని—నాకు మాత్రమిప్పుడు, ముందు
నుయి, వెనుకగోయిగానున్నది. దుర్మార్గుడు—దుర్మార్గుడు—చైద్యు
న కిచ్చునట!

ఉ॥ ఎందరు చైద్యులైన మరియొందరు మాగధులైన నింక నిం
కెందరొ సాళ్వులైన—నికనెందరు పౌండ్రకులైననేమి! గో
విందుని—వాసుదేవు నరవింద దళాక్షుని పోలరక్కటా
మందుడు—రుక్మి—రుక్మిణిని మానడు చైద్యునకీయ దైవమా!

రుక్మి—తండ్రీ! మనమొకవేళ రుక్మిణిని యాదవునకిచ్చిన శిశుపాలుడూర
కొనునా!

రుక్మిణి—ఊరుకొనక యేమిచేయును?

రుక్మి—ఏమిచేయునా! తిన్నగా అడిగెదవేమి! మరంబున పదునాలుగు
లోకములు సహాయముగా వచ్చినను, మనల తెగటార్చడా!—

రుక్మిణి—అన్నా! నన్నివ్వనందున—శిశుపాలుడనికివచ్చు ననిగా నుడువు
చుంటివి, నన్నొకవేళ మీరు బలాత్కారముగా చైద్యున కిచ్చిన
యెడల—నేను ప్రేమించినది తెలిసియుండిన కృష్ణుడుమాత్ర
ము రణముసేయక నిన్ను, నీమిత్రుల వదలుననుకొంటివా!—

రుక్మి—సోదరీ! నీయుక్తి సహేతుకముగానే యున్నది కాని—వాడు
మనలదాకినను, గెల్చుటకు వానికి తరముగాదు,

ఆ॥ వె॥ గుణములేనివాడు గొల్లండు హీనుండు
వావివరుస లేనివాడు జాతి

నీతిలేనివాడు నీచుండు మావంటి
బలుల దురమునందు గెలువగలడె.

రుక్మిణి—సోదరా! ఆమహాత్ముడు నీచుడా!

సీ॥ తిలకింపగా గోపకులు, గోపకులుగారు సదయాత్ములైన నిర్జరులుగాని
తిలకింపగాగోపికలుగోపికలు గారు,విమలహృదయులు సంయములుగాని
బలరాముజూడగా బలరాముడా కాదు, శుభ్రవర్ణుండు శేషుండుగాని
పరికింపద్వారకాపురి ద్వారకయుగాదు, కరమగు వైకుంఠపురముగాని
మనుజమాత్రుడె! దేవకీతనయుడరయ
ధరణిభారంబుదీర్ప ముష్కరుల నడచి
సజ్జననికాయములకు హర్షంబొసంగ
నవతరించినయట్టి దైత్యారిగాని॥

అన్నా! అన్నా! నన్నెందుల కేక్షింపజేదవు. మనసార నొకనివరించి మరల నింకొకరిని గోరుట పతివ్రతకు లక్షణము కాదుగదా! ధర్మశాస్త్రమునకు కడుంగడు దూరముగదా! ధర్మాధర్మములు తెలిసినవాడవు. రాజ్యభారము మోయుచున్నవాడవగు—నీవే యిట్లు వక్కాణించిన, నిక ప్రజలు ధర్మమెట్లాచరింతురు! నీవుచెప్పిన నీతియే విన్నచో—మగలతో కాపురంబుసేయు మగువలు సైతము తమ మగలవీడి పరపురుషుల గైకొందురన్న సందియమేమియున్నది.

రుక్మి—(కోపముతో) ఏమీ పాతకీ! నీమోమిక చూడదగదు చూచిన మహాపాపంబులు సంభవించును. (తలనూచుచు) ఇదియంతయు—నిన్ను బ్రతిమాలుటచే వచ్చినది. మా యిష్టముగా నొనర్చు వివాహామునకు నీయడ్డేమిటి!—స్వయంవరము కాదుగదా! (నడచును)

రుక్మిణి—(అడ్డముజని). అన్నా—నీముద్దు చెలియలనగు నాపైనా నీ కోపము! నీవంటి యుత్తమ క్షత్రియుడు ఆడుదానిపైనా మగంటిమిజూపుట (ఆగి) అవును, మహాభయంకరమగు, సమరక్షోణీతలంబున!—నీవంటివారలు వెనుకంజవేయుటయే గాని—ముందుకు పోనోపరుగదా!—నేను బాల్యముననుండియు, కృష్ణుని

గాక యింకేరిని వరియించవలెనొక్కో నుచున్నను నాప్రార్థ
నలఁబెడచెవిని బెట్టుచు, స్త్రీక్రూరునకీయదలంచి యింతపనిజేసితివి!

రుక్మి—(పండ్లుకొరుకుచు) ఓ తల్లిదండ్రులారా! నేను పిరికిపందననియు, క్రూరుడననియు నించుకయేని భీతిలేక శాత్రవపక్షమువహించి నోటికడ్డులేక వాగుచున్నది. ఇంతవరకు— చెల్లెలనియాచితిని గాని— ఇకమదీయ హృదయముఁనిలువదు. (కోపముతో) ఓసీదుర్గుణాఖనీ! రుక్మిణీ!

ఉ॥ చెల్లెలివంచునాచితినిసీ:— యికమీాద సహింపబోనునిం
జెల్లరె కట్టిపెట్టుమిక చెల్లెరొ వాగుడు పూజ్యుచైద్యుపై
నెల్లమునిప్పి కేగ్గానుతలోదరి! భర్తయుపీడెసేకు నా
గొల్లనికీయబోము తుదకుంగకుకష్టములో సహోదరీ॥

నీ వెంతయేడ్చినను—శిశుపాలునకుదక్క— కృష్ణున కీయదొడగను— ఇదినిశ్చయమని వేదప్రమాణముగా— మనంబుననిడికొని వాంఛలవీడి చైద్యుని కేలు గ్రహింపుము.

రుక్మిణి—(పెదవివిరుచును)

(తెరలో— అయ్యా తమరొక్కసారిటు దయచేయుడు శిశుపాల మహారాజగారు బిల్చుచున్నారు.)

రుక్మి—ఇదుగోవచ్చుచున్నాను. (అనినిష్క్ర.)

భీష్మ—సతీ!

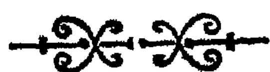
సీ॥ కటకటా కొడుకులు కలుగ లేదంచును గుందుచునుందురుకొన్నినాళ్ళు
కొడుకులుగల్గగా కుడువ లేదంచును గుందుచునుందురుకొన్నినాళ్ళు
కుడువనుండగ విద్యబడయకటంచును గుందుచునుందురుకొన్నినాళ్ళు
విద్యయుబడయగా వినయంబు లేదని కుందుచునుందురుకొన్నినాళ్ళు
తరచిచూడంగ నిట్టులేధరణియందు
సుతులఁబడసినవారికి వెతలుమెండు
సుతులఁబడయనివారికి గతులులేవ
టంచుదెల్పుదురద్ది సత్యంబుగాదు॥

గడుసుకొడుకుచే మిగులమనోవ్యథగల్గి బాగులుచున్న మనమే యిందుకు తార్కాణము.

కమల—నాథా! మీరన్నట్లు యిటువంటి మూఢుల తనయుల గాబడసినతల్లిదండ్రులు దుఃఖవంతులుగాక సుఖవంతులగుదురా (కంటినీరునుడుచుచు) అమ్మారుక్మిణీ! మూడుకాళ్ళ ముదుసలులమై యున్న నీ తల్లిదండ్రులమాటలాలించి చైద్యునే మగనిగా వరించి కొన్నిదినంబులు మీా శుభోచ్ఛ్రయంబుల గాంచజీవించదలచిన మమ్ముల చింతలపాలుజేయకుము.

రుక్మిణి—అమ్మా! అన్నకుబట్టినపిచ్చి నీకుగూడగల్గినదాయేమే! అధర్మమాచరింపుమని చెప్పుటమహాదోషముగదా?

భీష్మ—భగవదనుగ్రహ మెట్లులున్ననట్లగుచుండు. గృహంబులోపలికేగి ప్రస్తుతకార్యమాలోచింతము. (అందరు నిష్క్రమింతురు.)



శ్రీ ర స్తు

రుక్మిణీసందేశము.

తృతీయాంకము.

ప్రథమరంగము.

రుక్మిణి—(దుఃఖముతో రొమ్ము బాదుకొనుచు) హా! కృష్ణా, హా! వసుదేవ తనయా, నా మొరాలించి, నన్నుగ్రహించెదవని తలంచితిగాని, యిప్పటికీవు రక్షించవని నమ్మకముగా దోచుచున్నది. ఆ ఆ ఏమి ! వాసుదేవుడు, నన్ను రక్షించడా? ఏల రక్షించక పోవును, రక్షించును. అయ్యో! కాలమా ! నాయందు నీకింతవరాకేల? (క్రోధముతో) ఓరీ శిశుపాలా, నిన్ను ప్రేమింపక యితరుని గోరిన నన్నువివాహమాడుట మాత్రము నీకేమిఘనము, నీతుచ్ఛవర్తనముజూచి, వాసుదేవునివంటి యుత్తమక్షత్రియులు నగుదురని యేలతలపోయవైతివి. (తొట్రుపాటుతో) హా! కటకటా, కృష్ణా, ఈవిరహసాగరమందొక బిందువునై దరితోచకయల్లాడుచున్నాను.

సీ॥ పదునాల్గులోకముల్ భరియించిదివిజాళి జల్లగాగాచిననల్లవాడ
మందరాచలధరా! సుందరాకార! యావన్నివారక నందుజిన్నివాడ
సంతతానంద కంసవిదారి సుగుణాకరా! ననుందయగావుమంటిరేడ!
వైకుంఠ! సర్వేశ! పాకారివినుత పాదద్వయాగోమినీతరుణీజోడ!
నెనరుగలవాడ! భక్తులమనుచువాడ!
శీఘ్రమందు కలాపముల్ జెలగువాడ!
ధర్మనిరతిగలాడ వైదర్భినిపుడ
జూడరా సద్దయాత్మ నాజోడప్రోడ! ॥

అయ్యో నాదేహంబంతయు,జల్లబడి,బలహీనమైనది. ఇఁక అబ్బా! ఇంతవరకెటులో ప్రాణము నిల్పుకొంటినిగాని, యికజీవించుటదుస్తరము.

ఉ॥ బంధుజనంబుతోడ; గనుపండువుసేయు రథాళితోడ ; గ
ర్వాంధులు దంతవక్త్ర శిశుపాల విదూరథ సాళ్వులుఁ జరా
సంధుడు, రామకృష్ణులను సంగరమందుజయించి న నకా
బంధనమందునుంచి పరిపంధులరై గొనిపోవవచ్చిరా॥

(నడయాడి) దేవా! దేవా! అందరియందుండువాడవనియు, నాపద్బాంధవుండవనియు, పురాణములు ఘోషిల్లుచున్నవిగాని యిప్పటి నీకఠినముజూడ నీకంటె వ్యాధుడే దయగలవా డనిపించుచున్నది. (దుఃఖముతో) ఏమిది- నాకుస్మృతి దప్పినదాయేమి, ఇదివిదర్భగాదా, యిప్పుడు నేనెందుంటిని, యంతఃపురములోనుండలేదా, నేనుజీవించియే యుంటినా, ఏమిది- నాకనులకేదియు గోచరింపక చీకట్లుగ్రమ్ముచున్నవి. నాసంగతియే నాకుదెలియకుండ బోయినది. హానాధా, హానాధా, అనాధులగాచెడివాడవు నన్నేలనేలవు, నాకెవ్వరును దిక్కులేరు. కృష్ణా, చిన్నతనమునుండియు, నిన్నేవరించితిగాని మరియేరిని గోరియెరుంగను. నాపండువంటి వయస్సంతయు నీకే యర్పించుకొంటిని. అయ్యో అయ్యో దైవమా, నాకేల నిట్టికోరిక గలుగునట్లు జేసితివి, చేసితివిపో- యదినెఱవేరునట్లనుగ్రహింపక నన్ను మోహసాగరములో నొక నల్లపూసగా జేసితివా,

శా॥ కట్టా, ద్వారక జేరెనోద్విజుడు మార్గంబందునే జిక్కెనో
గుట్టుందెల్పెనో, లేదో, తావినియు సంకోచించెనో, నేలరా
వట్టిందెచ్చెద నెట్టులేని యనెనో పాటించెనో లేదో చే
పట్టిందల్చునో దల్చడో ధవుడు నాప్రారబ్ధ మెట్లున్నదో॥

(కన్నీరుదుడిచికొనుచు) హా యగ్నిద్యోతనా, నాకొరకెంత కష్టము వడుచున్నావోగదా, (ఆలోచించి) అయ్యో, నేనేల నామఃసలిబ్రాహ్మణునిబంపితిని. ఆతండు, నడువలేక మార్గమధ్యమం దెచ్చటజిక్కివిలపించి మరణించెనో, (ధైర్యముతో) అట్లుజరుగనేరదు. మహానుభావుండగు వాసుదేవుని సత్కృపారసంబుండిన భయంబేమి, (ఆగి అయ్యో,అమ్మహా

త్మని కృపారసంబు బడయునంత పుణ్యురాలనా, ఆగీతయేయున్న నిప్పటికే నావాంఛ తీరియేయుండును. (పరికించి)

సీ॥ కళ్యాణి! నేగోరు కాంతునిదెచ్చిన ముత్తెంపు పేరుల నిత్తునీకు
కనడాయెనను సద్దయనుకీన్క-బూనెనో మనసు ద్రిప్పుమనీవు మధురవాణి
మోహనాకారి నామోహనాకారుని గూర్చినవిత్తంబు గూర్తునీకు
భాగీశ్వరీనాదు ప్రాణనాధుడునన్ను వలచెడిమార్గంబు వలుకుసదయ
జాంగలప్రియుహంతకు జాలమేల
తోడిసఖులార దోడ్తెండు తోయజాస్యు
డువనజాతంబులేసె బారువడిబెట్టి
శరముసుంబట్టి భూపాలు నరయుడింక॥

సరో—(ఆతురతతో ప్రవేశించి) అమ్మా, శిశుపాలుని పెండ్లికొడుకుగా జేసినారు. నిన్ను స్నానము జేయించి చీనాంబరములుగట్టిపెట్టి గౌరీ పూజకు తీసికొనిపోవలెనట. కావున తొందరగా రమ్ము. వేళ యతిక్రమించునని మీయన్నగారు చాలా హడావుడి పడుచున్నారు. (ఆలించి) అవిగో-మంగళవాద్యములు మ్రోయుచున్నవి (నిష్క్రమించును).

రుక్మిణి—(క్రిందపడి) అయ్యో గౌరీపూజచేయుటకుగాబోలు జలకమాడుటకు రమ్మనిపిలుచుచున్నారు. ఇంతవరకా వాసు దేవుడు వచ్చినజాడ రానిజాడ తెలియలేదు. (ఏడ్చుచు) ఎటులైన నందరుగలసి నన్ను శిశుపాలున కంటగట్టుదురని భయంబగుచున్నది. హాకృష్ణా!

మ॥ వనజాక్షా! హితబంధుసంఘములతో బాగైనభృత్యాళితో
ఘనరధ్యంబులతో రధావళులతో కర్ణామృతంబైన శం
ఖనినాదప్రకరంబుతో ద్విరద సత్కాండంబుతోవచ్చి యు
న్నను గైకొందువటంచు నెంచితి మహానందంబుతోనింత యే
న్ననఘా! లగ్నము వేళమీరియును కళ్యాణంబు డాసెగటా॥

చిత్తమా, ఏల వలుమారులాలోచించుట. (నగుచు) మహానుభావుండగు వాసుదేవుండు రాక్షసవివాహమున నేడేగదా! నన్ను గొనిపోవును. రేపు యిదివరకు ద్వారకానగరంబులో యంతపురసీమల, కృష్ణు

సిత్తో హంసతూలికాతల్పంబుల కేళీవిలాసంబున జరియించెదగాబోలు. (దుఃఖముతో) అయ్యో, అంతటిమహాభాగ్యమా, (ఆలోచించి) ఏమిది, శుభశకునంబులగుచున్నవి.

కం॥ ఎడమ కన్నదమతో డయును
పుడమియదరినట్టులైన పొలతికిశుభముల్
వడిగల్గు ననెడిపెద్దల
కడుప్రియమగుమాటకల్ల గానోనె గసర॥

ఇవిగో-కనులనుండి హర్షాశ్రువులు గారుచున్నవి. మదియంతియు కలతలబ్బారదోలి సంతోషముఁగాంచుచున్నది. (అటునిటుచూచి) ఆహా, గోపాలుడు-నాబాహాంతరమందుండి చెక్కులనొక్కుచు నధరామృత మానుచు జిలిబిలిపల్కుల పల్కుచున్నట్లు కనుగవకు గనుపించుచున్నది. (చిరునగవుతో) కృష్ణా! రమ్మా. మోహనకరమ్మగు నీ రూపమ్ము జూపుము. (ఆగి) అవును. సంతతము వానియాకారము జూచుచు జూచి సంతసనే హర్షాశ్రువుల నింపుచు, బిగ్గకవుంగలింతల జేర్చుచుండియు, విచారమందనేల! మనసా! ఎల్లకాలమిట్టి సంతోషమునే దలంచుము. అధైర్యములపాలుగాకుము. నీవు వాసుదేవుని ప్రేమించుచుండిన,నాతడు మాత్ర మేల ప్రేమింపడు? తప్పక ప్రేమించును. (కనులార్పకచూచి) మనో హరా! నీజగన్మోహనాకార మెంతరమణీయము? నీ ప్రియురాలియందు నేటికి దయవచ్చినదా! (కరములుమోడ్చి) హా కృష్ణా! భక్తవరిష్ఠా!

చ. అడవులలోనజేరి పవనాంబుఫలాదుల నారగింపుచున్
కడుమదిభక్తితో తపముగాసిలకోర్చి, యొనర్చు తాపసుల్
బడయగరాని నీదగు కృపంగనుగొంటి ఫలించెనోము లో
వడిగలవాడ! యింక కరపంకజముం గ్రహియింపువల్లభా॥

(సంతోషముతో) మారా! నీసాగరిక యణచెదనులెమ్ము, నా ప్రాణనాథుని కృపారసంబు నాపై జనుదెంచుచున్నయది. హాదీనబంధూ! (మూర్ఛిల్లును)

అగ్ని—(ప్రవేశించి) అమ్మా! రుక్మిణీదేవీ!

రుక్మిణి—హా కృష్ణా! హాకృష్ణా!

అగ్ని—అబ్బా! యేమీసాధ్వీలలామంబు, తన పట్టువదలక తల్లిదండ్రుల మాటల నిర్లక్ష్యముతో జూచుచు, తను గోరినవాడు, భగవదంశ సంభూతుండని నమ్మి కృశించుచున్నది. (కన్నార్పకచూచి) ఓరా! యేమీ సౌందర్యము !

చ॥ విరిసిన మెట్టదామరయు, విద్రుమ చంపక మౌక్తికంబు కే
సరకుసుమంబు, మాలతియును ప్ఫుల్లము కెంపుకుందముల్
దిరిసెనపూగుత్తులుచ్చములు దీటుగబోలగ లేవు లేమవా
తెరసుమనోజ్ఞ వాసనల దివ్యయుగంబులు పోల్చిచూచినన్॥

ఆహా! ఈ సహజసౌందర్యవతికి తగినట్లు సుకుమారుండగు గోపాలకృష్ణుని సూర్చిననలువ సృష్టిచాతుర్యము పొగడగావలసినదే యగును. అమ్మా ! రుక్మిణీదేవీ! దేవీ ! (అని పిల్చును)

రుక్మిణి—హా కృష్ణా! హా కృష్ణా ! (అనిలేచి) ఇమ్మహాత్ముని ముఖపంకజము జయము సూచించుచున్నది. అయినను భగవంతుని యను గ్రహమేలాగున నున్నదోగదా ! (ప్రకాశముగా) స్వామీ ! అగ్నిద్యోతనా! వందనములు.

అగ్ని —కళ్యాణప్రాప్తిరస్తు.

రుక్మిణి—(తనలో) ఇంతకుమును గనుపించిన శుభశకునంబుల ఫలితము దేలుచున్నది. మరియు నరసెదగాక ! (ప్రకాశముగా) తండ్రీ ! మీరు పోయినపని యేమయినది?

అగ్ని—తల్లీ! రుక్మిణీ ! నీవద్దనుండి సందేశముగొని యేగినప్పటినుండియు జరిగిన వృత్తాంతము జెప్పెద నవధరింపుము. నే నిచ్చట బయలు దేరిన దివంబు సాయంతనమునకే ద్వారకాపురిజేరితి, ఆహా ! ఆపురంబు కడురమ్యంబు !

సీ॥ చంద్రశాలాగ్రముల్ శ్యసనువర్త్మనుదాక ప్రాసాద సౌధముల్ రహిజెలంగ
పానీయశాలికావాజిశాలావళి, కుట్టిమహర్మ్యముల్ కూర్మినింప
సంజవనంబులు చైత్యమానీకముల్, కనుదమ్ములకుహర్షమునునొసంగ
ప్రమదావనంబులు వరణజాలంబులు, వీధులునెమ్మది వేడ్కనొసగ

మేనకాదులజవముఁన మేలమాడు
గానవిద్యాప్రవీణలు గణికలచట
నాపురీవర సౌందర్యమహహాయెన్న
తలముఁగాడల వేనోళ్ళఁబిలువకైన॥

రుక్మిణి—అవును. అమ్మహాత్ముఁడగు కృష్ణుండుండిన నెట్టిదా వైనను, మహాసౌభాగ్యలక్ష్మియని గోరుచుందును. తరువాత—

అగ్ని—అమ్మా యేమనిచెప్పుదును. తరువాయి వినుము. అంతట వాసుదేవుని నగరద్వారంబు దర్శించితిని. బంగారుసీరుబోయించిన ద్వారబంధములును, చంద్రకాంతమణులు దాపినయగడ్తలును, పచ్చనితోరణములచేరాజిలు ప్రథమద్వారంబుగాంచి, యచ్చట కావలివారలచే నాజ్ఞనుగొని, దానినిగడచితిని, సౌభాగ్యలక్ష్మి కునికిపట్టులై గ్రాలెడు యారు కవాటంబులదాటి యేడవద్వారంబుగాంచితిని. అక్కడ—

తే॥ కానుకలగొని, గజతురంగములగొనియు
వాసుదేవునికర్పించ, వచ్చియతని
దర్శనముఁగాక యెందరో ధరణిపతులు
వాకిటనెయున్నవారలు వారిజాక్షి ॥

రుక్మిణి—(సంతోషముతో) అవును. ఆజగదీశునకు తక్కువయేమియున్నది. తరువాత.

అగ్ని—అంతట నాద్వారికులచే నాజ్ఞగొని లోపలికిజనితిని, సర్వఫలాకరంబును, హర్షకరంబగు నొక్క ప్రమదావనంబుగంటిని, అందు దేవేంద్రు పీఠమును దృణీకరించుచు, నవరత్నమణివిరాజితంబగు నొక్కసింహాసనంబు జూచితి. దానికి కొంచెముదూరములో— నీలమేఘశ్యాముండును—శతపత్రాక్షుండగు వాసుదేవుండొక ప్రసూనంబుజేతబట్టి, యాహా దీనినెవ్వారికొసగుదునని యాలోచించుతరి, నేనాతనికెదుట గనుపించితిని. అంతనాతడు సభక్తితో నమస్కరించి, స్వామీ!—యేలవచ్చితిరని ప్రశ్నించెను. అంతనేను సందేశంబుదెల్పితిని.

రుక్మిణి—(భయసంభ్రమములతో) అంగీకరించెనో లేదో గదా!

అగ్ని—అంతటనాతడు సంతోషముతో చిరునవ్వునవ్వి అగ్నిద్యోతనా! యింతకుమున్నె—యూవడంతి శీలంబును, లావణ్యాగణంబును, నన్నువరించుటవిని కన్నువిల్తుకోలలచిక్కి యహర్నిశాదులు నిద్ర వదలి హా రుక్మిణీయని విచారించితినని చెప్పెను.

రుక్మిణి—తండ్రీ! నావివాహము నేడేగదా! నానాథుండువచ్చునా!—

అగ్ని—వచ్చుటేమిటి!—ఇద్దరమును కలసియేవచ్చితిమి. ఆతనికి మర్యాదలుచేసి భీష్మకుడు వసతిగృహంబుజూపెను. అంత నే నీసమాచారము నీతో నుడువజనుదెంచితిని.

రుక్మిణి—(సంతోషముతో) ధన్యోస్మి. ధన్యోస్మి. తండ్రీ!

చ॥ విరహపయోధిమున్గి మరువేదనకుం గృశియించుచుండు న
న్నరసియు, నాదువాక్యముల నాహరికిందగజెప్పి తోడనా
వరమతిగూడి వచ్చితివి బాడబ, ప్రత్యుపకార మక్కటా
ధరణి నొసర్పలేనికను దండముబెట్టెద గాంచుమా దయన్॥

(పాదములంటును)

అగ్ని—అమ్మారుక్మిణీ, నాకేమి యొసంగకపోతివని మనంబున విచారింపకుము నీవుకోరిన మహాభాగుండగు కృష్ణుని దీసికొని వచ్చితిని. నాకిదియే మహాసంతోషము. నీవు లక్ష్మీస్వరూపురాలవుగా దెలిసికొనుచున్నాను. బీదవిప్రుడనగు నాపై కటాక్షుంబుంచుము.

రుక్మిణి—జనకా, నీవుచేసిన యుపకారమునకెంతయు కృతజ్ఞురాల. నిన్ను నాపాలిదైవముగా ధ్యానించెద.

అగ్ని—రుక్మిణీ! అనుగ్రహముంచుము. పోయివచ్చెద (నడచును).

రుక్మిణి—తండ్రీ! మాట. గౌరీపూజకుముందుగా నొక్కసారి యాతని దర్శనమిమ్మని ప్రార్థించితినని చెప్పుము.

అగ్ని—తల్లీ అటులనే పోయివచ్చెద. (నిష్క్రాం.)

రుక్మిణి—ఆహా, ఈదినమే సుదినము. నామనోహరుని కౌగిటజేర్చి యీప్సితంబులదీర వీక్షించెదనుగాక. వాసుదేవునికి సంపూర్ణజ

యంబగుగాక (పరికించి) అదిగో- తల్లిగారు పిల్చుచున్నట్లున్నది. పోయివచ్చెద.

(నిష్క్రమించును)

రెండవ రంగము.

బల—(ప్రవేశించి)

చ॥ దురమున రుక్మిణింగొనియు తోయజనేత్రుడు పోవునంచు సం
బరమున దంతవక్త్రిడల పౌండ్రక సాళ్వవిదూరకాధిపుల్
పరమసహాయులయ్యు శిశుపాలునకుం జను దెంచినారు సో
దరునకు దోడునేగెద విదర్భముకుందుడు జేరునంతలోన్॥

(ఆలోచించి) జయాపజయంబులు విచారింపనేల, విష్ణ్వాంశసంభూతుండగు కృష్ణునకు జయమగుగాక. వేళ యతిక్రమించుచున్నది. నాకొర కెదురు చూచుచుందురు. (నిష్క్రమి.)

3 వ రంగము.

ప్రమదావనము.

విలాసగృహము . రుక్మిణి సరోజినులు ప్రవేశము.

రుక్మిణి—సరోజినీ, చంపకములను గొనివచ్చితివా?

సరో—దేవీ, తెచ్చితిగాని నేడు పూలతో వాల్జడ వేసికొనిన బాగుండునని నాయూహ.

రుక్మిణి—సరికాని నామనోహరునకు హారముగా వేయుటకు పలురకములుకల్గి సౌరభము వెదజల్లు కుసుమంబుల నొకచక్కని పేరుగా తయారుజేయుము.

సరో—రుక్మిణిదేవీ, ఏల నీలీల నుడువుచుంటివి? నాడు శిశుపాలునివరింపుమనిన చీకాకుతో గసరి నన్ను గొట్టవచ్చితివిగదా, నేడేలనాతని యందింత యనురాగము కలిగినది. (ఆగి) అవును, నీవు ప్రేమించిన కృష్ణునకీయక మాయన్నయుంటచే నొల్లైన చైద్యునకని, తలంచి, పాపము- ప్రేమించితివి కాబోలు.

రుక్మిణి—(మూర్ఛాగము వెట్టి)

తే॥ వలచినను, వలవకయున్న తలపె వాని
కొరకు చింతించునో వాని గోరదగును
కాని—పెరవారిగోరుట కామినులకు
తగదు తగదిక తగదు ముజ్జగములందు.

సరో—అట్లయిన నీవేల! శిశుపాలు కేలుగ్రహింపనుంటివి!

రుక్మిణి—(కోపముతో) సరోజినీ!—నీవదరు బెదరులేక నోటికివచ్చినట్లు పల్కకుము. నామనోహరుండీ తుచ్ఛుండగు చైద్యుడా!—

సరో—దేవీ!—నామీద కోపమేల! నిన్ను బెండ్లియాడ బంధుమిత్రాదులతో శిశుపాలుడు వచ్చియుండ—శిశుపాలుని కాదనెదవేల!

రుక్మిణి—అది నిజమేగాని—యొక్కరహస్యము గలదు అదినీకు కొంచెము తెలిసియే యుండునుగాని—మరియెవ్వరికిని దెలియదు.

సరో—అదియేమో కొంచె మానతీయవచ్చునా!—

రుక్మిణి—చెప్పెదగాని—నీవెవ్వరికిని తెలియనీకుము తెలిసినచో ప్రాణసంకటము గల్గును. వినుము. అగ్నిద్యోతనునిచే నా సందేశార్థం బాలించి, కతిపయాప్తులతోడను,—పదాతులతోడను,—కృష్ణుండు జనుదెంచి యున్నాడని విప్రుండింతకు ముందుగా నరుదెంచి, వాసుదేవుని సందేశంబు సాంతంబుగా జెప్పియేగెను.

సరో—అవును మరచితిని అగ్నిద్యోతనుడను బ్రాహ్మణుని నీకడకు నేనే గదా పంపితిని. నీవెంత పుణ్యరాలవమ్మా!

రుక్మిణి—(చిరునగవుతో తలవాల్చును)

సరో—అమ్మా దేవీ! అనేకమంది రాజుల సహాయముగా గొనివచ్చిన చేదిపాలుని యడంచి, యొక్క కృష్ణుడెందరిలో నెన్నటుల చేకొనును? నేనమ్మదగను!

రుక్మిణి—వెఱ్ఱిదానా!—ఆయన నరాధములనగా నొకలెక్కయా!—చూడు.

క॥ లోకంబులఁ దనలోపల
నాకజులెన్నగ యశోద నారీమణికిఁ

ప్రాకటముగ జూపిన సు
శ్లోకుడు, పరమాత్ముడతడు శుభచారిత్రీ! ॥

మరియు,

శా॥ అజ్ఞానాటవిదావపావకుడు, దాసాత్మాబ్జవాసుండు స
ర్వజ్ఞస్తోత్ర పదద్వయుండు, కరుణాపారీణుడార్యుండు క్షే
త్రజ్ఞుండర్జును సౌహృదుండు, సుగుణోద్దాముండు కృష్ణుండు లా
లజ్ఞాళిం గృపగాచువాడు మహదుల్లాసాఢ్యు డబ్జాప్తుడే! ॥

సరో—(తనలో) ఈ నాటకమంతయు చిత్రముగానున్నది. తుదకెట్లుగా నున్నదో—ఎట్లయిన మారుక్మిణికోరికతీర్చి భగవంతుడు రక్షించుగాక. (తెరలో—వేణునాదము వినబడును)

రుక్మిణి—(హర్షముతో) చెలీ! చెలి! ఏమాధ్వని!

సరో—వేణునాదము.

రుక్మిణి—(ఆలించి) అవును పిల్లనగ్రోవివలెనే యున్నది. (తనలో) నేను జెప్పినసంగతి భూసురుండు, తప్పక నానాథున కెరింగించియే యుండును. ఏమిది, శరీరమంతయు పుల్కరించుచున్నది. (ప్రకాశముగా) చెలీ! ఆకర్ణామృతంబైన వంశనాళ నినాదంబునకు నెండిపోయినమోడు లిగిర్చినవిచూడుము.

సరో—(పరికించి) దేవీ! నిజము. యీాధ్వనిమనకు దగ్గరగానే వినవచ్చుచున్నది. యీా వేణువుబాడు మహాపురుషుం డెవడై యుండునో!

రుక్మిణి—సరోజినీ! నాసర్వాంగములు పరవశమగుచున్నవి. మనోపయోధియందు కళంకతరంగంబులాగి, సంతోషవీచికలు, తామరతంపరాయెను. కనులు సుఖనిద్రజెందనున్నవి. నాప్రియుండగు గోపాలుడునాయెడ— ప్రేమానురాగుడై— నట్లుగాన్పించుచున్నది. హాకృష్ణా హాకృష్ణా! (ఒకచోట నిద్రించును)

సరో—మాదేవినిదురించినది. నేనుగూడకొంచెము విశ్రమించెద.

(విశ్రమించును)

కృష్ణ—(ప్రవేశించి) పాపము. రుక్మిణినాయెడ ప్రేమానుబద్ధయై.—నాకొరకన్నమైనదినక— కృశియించుచుండెనట— హారుక్మిణీ!

దిగులొందకుము. రుక్మిణి యౌవనమునం దుండుననియు.— గౌరీపూజకులోగడనే తనకునన్నుగనబడుమని బ్రతిమాలిజెప్పిన దని, విప్రుడునుడివెనుగదా!— నాప్రాప్తము మంచిదైన గనుపిం చును. ఆహాయేమి వనశృంగారము!!

తే॥ వికసితలతాంతములు మహావేడ్కనొసగ
చిరుతమారుతమల్లన జెలగుచుండ
మదశిలీముఖ వ్రాతముల్ రొదలుసేయ
కనులపండువుసేసె నీవనమునాకు॥

(పరికించి) ఎవ్వరోయిచ్చట నిద్దరుస్త్రీలు నిదురించుచున్నారు. అందు నెడమచేతివైపున నున్నది దాసి యనియు, కుడివైపుననున్నది యొకభూచకన్యకయని తెలియుచున్నది. ఆహాయేమీ లావణ్యవిలాసము! యీమేనా—రుక్మిణీకాంత. నాబహిఃప్రాణము. (ఆలోచించి) ఆలోచనేల, అగ్నిద్యోతనుడు కృశాంగనయనిగదా చెప్పెను. ఈమె యేమైయుండు ను. ఇందేమి యబద్ధముండదు.

రుక్మిణి—హాకృష్ణా, హాకృష్ణా, కటాక్షింపుము.

కృష్ణు—అవును. నిద్రావస్థలోగూడ— నానామస్మరణ చేయుచున్నది. ప్రక్కనజేరి మక్కువదీర కౌగలింతునా,— కౌగలించుటయెట్లు! నారూపముజూచిన— సిగ్గుపడునేమో,— అదిగాక— దాసి యుగూడ నుండెను. కనుక నదృశ్యుడనయి వారలకెవరికి కను పింపక రుక్మిణి చెక్కిలినొక్కెద.

(రుక్మిణిప్రక్కకూర్చొని ముద్దిడును)

రుక్మిణి—(లేచి) ఆహాయేమిది కృష్ణా, నన్నుముద్దాడినావు. కాని యింతలోనే మాయజేసిపోతివా, ఎంతమాయకుడవు. (దుఃఖ ముతో) కృష్ణారమ్మా. నీదాన. నన్నురక్షించెడిభారము నీయదియే సుమ్మా.

సఖి—(లేచివరికించి) ఆహాయేమీసతీమణి,

తే॥గీ॥ తనదుహృదయంబు దేవకీతనయునిపయి
పూర్ణముగనిల్పి మరుబాణములకునోర్వ

జాలకయయ్యేను చుండె నీ చానమిన్న
కటకటాదీనులకె వెతల్గలుగుచుండు ॥

అమాత్య, నీకు మతిభ్రమమయ్యేమి, వాసుదేవు డెప్పుడు వచ్చెను. ఎవ్వనిముద్దిడెను, నీపలుకు లతివిచిత్రముగానున్నవి. వచ్చిన గనబడకయుండునా?

రుక్మిణి—ఇప్పుడేగదా నామనోహరుడువచ్చినది. ఆయనస్పర్శవలన నాకు పులకాంకురములు గల్గుచున్నవి.

కృ—ఆహా! *

ఉ॥ ఆముఁరిపెంపులేనగవులా కను లానెరు లా కుచద్వయం
బామధురంపుమోవి నుడులాకటి యాగళమాపదద్వయం
బామృదుదేహమా పెదవులాతొడలా వళులా కరద్వయం
బామొగమున్నతింపగ నగాధిపుకై నతరంబె యారయన్ ॥

రుక్మిణి—హాకృష్ణా, నాపైకోపమేల, యీకోపమునకుదగు తప్పేమి యొనరించితిని ?

కృ—కోపమేమియున్నది. నిన్ను పెండ్లియాడవలెననియేగదా వచ్చినది.

రుక్మిణి—(చిడుముడిపాటుతో) హామదనా- మదనా !

సీ॥ చిగురుటాకులనొక్కి చించుక కోవెలా యరచదే నీ పాటలడిగిపోను
వలరాజునకును దోడ్పడి పగయైతివా? చిలుకరో నీగుంపు చీలిపోను
చెవులుగింగురుమనుస్థితిగోల జేసెదే భ్రమరమా పూదేనెపడటగలువ
ఎఱ్ఱగన్నేల కన్నెఱ్ఱజేసెదవేల ? బాగగునీ సౌరు పాడుగాను

శారికా కిన్కయే నీపునశిగెదేల ?
పారిజాతమ యీమిస్సిపాటదేల,
గోరువంకరో నీకింత క్రొవ్వదేల?
గొనుగుచుంటివి యత్రింటి కోడలివలె॥

కృ—ఈ సుందరిసాధ్వియనియే నాభావమునకు స్ఫురించుచున్నది. ఇంక జాగు సేయరాదు. పలుకరించెద, (ప్ర) ఓరుక్మిణీ! భయపడకుము. నీమనోనిశ యము గనుగొంటిని. సంతసించితిని.

రుక్మిణీ—(హర్షముతో) చెలీ! ఏమీ యవ్యక్తమధుర కంఠధ్వని ! (తొట్రుపాటుతో) భయపడకమనుచున్నాడే ? ఎవ్వరైయుండునో—

సరో—త్వరపడకుము.

కృ—ప్రేయసీ - నే నెవడననియా నీ నాథుండను.

రుక్మిణీ—(కనులార్పకచూచి) (తనలో) ఆహా యీ మహామహుని దర్శనమిప్పటికిగదా - బడయగల్గితిని. నా నోములు—వ్రతములు సిద్ధించెను. ఈ దివ్యపురుషునితో—నెంతభాషించెద. (సిగ్గుతో నావలకుజని) సరోజనీ- ఎందులకిటు వచ్చెనో యడుగుము.

సరో—చాలు, చాలు, ఎవరికి యక్కరో వారే యడిగెదరు. నాకేమంత నీవడిగిన నోటిముత్యములు రాలునా! (ఆలించి)అదుగో—అమ్మగారు నన్ను బిల్చుచున్నారు. (నిష్క్రా.)

రుక్మిణీ—నాథా-యెన్ని యోదినములనుండి కృశించి, నీనామోచ్చారణ జేసికొనుచు నున్నదానను, నన్నేలికొనియెడిభారము నీయదియే సుమ్ము.

కృ—(తనలో) ఈకాంత నాయందత్యంత కామాన్వితయై యున్నది. కాన కొంచె మత్యముజేసెద. (ప్రకాశముగా) మానినీ - నీతల్లిదండ్రులకు, నీ సోదరునకు, నిన్ను శిశుపాలునకే యివ్వవలయుననియే యుండెను. అందు నేడు—వివాహమని చైద్యుడు బంధుహిత సంఘములతో తరలివచ్చెను. నేనెటుల చెట్టబట్టుదు. చేదిపాలుడు నాకంటె బలముగలవాడు, రాజ్యముగలవాడుకనుక వానినే గోరుము. అదిగాక—నీవు నన్ను వలచితివా ? ఏమీ వింత!

క॥ పులివిశ్వాసము పోల్కిని
పొలతులు ప్రేమింతురొక్క పూరుషుమొద టా
వల మరియొకరిని గోరుదు
రిలలో వలపేడ కాంత లేడ తలంపగ॥

రుక్మి—నాథా - అవి సతులపై దలపోయు దురూహ్యములుగాని, నిజ

ముగా నట్లుగాదు, కాంతలకున్న మనోనిశ్చయము మగవారికి గలదా?

తే॥ ఎవని మోహించి ప్రాణంబు నీయమదిని
నెంచునో—కాంతవానికే యిచ్చుప్రాణ
ముల నతండొల్లడేని—హాపురుషులన్న
కఠినులౌట ద్యజింతురు గాదె సతుల! ॥

కృ—సుదతీ, అదియొక వింతగాదు.

క॥ కాంతలు మగవారల వే
వంతురు, కేకర విలాసభావంబులనా
డింతురు బొమ్మలగతి; హా
ఎంతైనను జేతురింతు లీశుల భువిలోన్॥

రుక్మిణి—కృష్ణా! పురుషులెంతవంచకులు.

తే॥ తనకుదానయివచ్చెడి తరుణినెటుల
నైన వంచించుటయె సాజమౌను పూరు
షులకు—నిన్నన నేల! కాంతలనుచౌక
గానెయింతకుగనుటమీ క్రౌర్యబుద్ధి! ॥

జీవితేశ్వరా!—ఈమన్మథుని బాధచే నన్నింకెంతనివేపెదవు. తమ దర్శనమునకై చంద్రునికై వేచు చకోరమురీతి, జలదాభిలాషియగు మయూరముభాతి కనులవంతువుగా—నీసుందరాకారముగాంచి కర్ణపేయముగ మీమృదుమధుర భాషలాలకించి హృదయసంతుష్టికై వాంఛించిన యీదీనురాలి మొరలాలించరాదా? నామనసు నీకమ్మితివనిన విశ్వాసములేదా?

కృ—మ॥ కలికీ చైద్యువరించి, సౌఖ్యములవేగాంచంగదే—భూమిలో
పలరాజ్యాన్వితువీడి పేదనువరింపన్ గోరువారుందురే
తలపన్ లోకులు విన్నవవ్వెదరు చిత్తంబందునన్నుందువా
నన్ లయోజింపుము భీష్మకాత్మతనయా కాంతామణీరుక్మిణీ॥

అదిగాక॥

తే॥ ఎవరుచెప్పిరో నాపైననింతమరులు
వట్టితోలవు నీవు నావల్కులవిను
మెందుకిటు చెడిపోయెదవింతి - వాని
గోరుమేగానిపోవుట కూడదబల. (అనినడచును)

రుక్మిణి—(అడ్డముగాజని) నాథా - మీ రేయిట్లనిన నేనేమనిచెప్పగలదా
నను బ్రాహ్మణుడు... మీరువచ్చితిరని చెప్పగనే-సంతోషవంతు
రాలనయి నావాంఛదీరునని గట్టినమ్మకముతో నుంటినిగాని -
యిత్తరి మీ రలక్ష్యము జేసినచో నిక నేను బ్రతుకగలనా! నాథా-
మీరు నామనస్సు పరీక్షింపనవసరము లేదు.

తే॥ జగతి సూర్యేందుతారలు సాక్షిగాగ
సకలదిక్కులు భూతముల్ సాక్షిగాగ
సదయ - యీతరుగుల్మముల్ సాక్షిగాగ
నిన్నె నానాథుగా నెంచుచున్నదాన॥

జీవితేశ్వరా - మనసార మొదటమిమ్ముగోరి మరల నింకొకరిని వరించుటకు నాహృదయము సమ్మతింపదు, నేను ధనమును జూచివరించుటకు వెలయాలిననుకొంటిరా? నాకొకటి కావలసినది. అదియేసద్గుణము అట్టిది మీయందున్నదని గ్రహించి నేనుమిమ్ము గోరితిని. నాథా - నాప్రాణనాథా-నామతియంతయు జెడిపోయినది. శరీరముగృశించినది. కనులదుఃఖాశ్రువులుగారుచున్నవి. చూడుడు. నాస్థితిగాంచిన మీహృదయము గరుగలేదా - ఇంతకృపారహితాత్ముడవా —

కృ—(తనలో) ఆహా యీమెసాధ్వీతిలకమని చెప్పుట కెంతమాత్రము
సందియము లేదు. ఇంకను జెప్పిచూచెద. (ప్రకాశ) (చిరునగవుతో)

మ॥ కలికీ! గుబ్బచనుద్వయంబుపయినీ కన్నీరుకూపారపా
ళులవోలె బ్రవహించ, జన్నిసడుమోలోలాక్షికంపింపన
క్షులు వాయంవడిగద్గదస్వరముతో గుందంగనేలా, కటా,
తలమే యెవ్వరికైనదాట విధిబ్రాతంజూడగా బ్రేయసీ॥

కాంతా, నీవెంతదుఃఖించినను ప్రాప్తము లేనిది నీమనోవాంఛ యెట్లు దీరును? ప్రాప్తమేయుండిన నీ వెక్కువగా నాలోచింపకయే నెఱవేరును.

రుక్మిణి—ప్రాణేశ్వరా! నన్ను భరించుట నీకింతకష్టముగా నుండినదిగాబో
లు? ముందుజన్మంబునందు నిన్నే పతిగాజేయుమనిగోరుచు దేవుని
ప్రార్థింపుచు ప్రాణంబులు విడచెద (అని యురివేసికొనబోవును).

కృ—(ఆతురతతో) ప్రేయసీ! ఆగుమాగుము. ప్రాణహత్యజేసికొనిన
మహాపాపము గదా, ఇట్లొనర్చుటనీకు మేరయే. భయపడకుము.

తే॥గీ॥ పడతినాపయినీకున్న భక్తివలన
వెన్నవలె మృదువైన నీ ప్రేమవలన
మోదవారాశిలోపల మునిగిమునిగి
ప్రేయసీనీకు సాక్షాత్కరించినాడ॥

కాంతా నీదృఢభక్తి పరిశీలించుట కేవచ్చితిని. కాని యిప్పుడునిను
గ్రహించుట ధీరులమగు మావంటి రాకుమారులకు ధర్మంబుగాదు. కావున
నీవు గౌరీపూజార్థ మేగుదెంచినసమయమున॥

తే॥ పడమటిగిరీంద్రమున రవిపొడచుగాక
యేడుపవనధులు నొకసారియింకుగాక
పుడమితలక్రిందగునుగాక పోరునందు
చైద్యునదలించి నినుగొని చనెద నబల॥

రుక్మిణి—(సంతోషముతో) నాథా! అనుగ్రహముంచుము. అదుగో మా
తల్లిగారు నాకొర కెదురుచూచుచుందురు. పిల్చుచున్నారు. జను
చున్నాను. దయయుంచుము (క్రేగంటజూచుచు నిష్క్రమించును).

కృ—ఆహా, ఏమాశీలము. ఆసుందరాకృతినిగాంచిన యే యతీశ్వరుని
హృదయము చలింపకుండును?

చ॥ మగువలమీద భ్రాంతియనుమానమునించుక యేనిలేక రే
పగలనకుండగాను వనవాసముజేయుచు గొప్పనిష్ఠతో
జగతిదపస్సుజేయు మునిచంద్రులైనను కన్నులార నీ
మగువనుగాంచినంతనె భ్రమంబునజిక్కరె నిష్ఠలూడవే॥

ఇన్ అబ్బా, మీామన్మథబాధ, హా వైదర్భి, నామనంబెంత చీకాకుజేసిపోతివి, (ఆలోచించి) అపును దానితప్పేమియున్నది. నేనే మహానిర్భాగ్యుడను.

సీ॥ కాముబారినిబడి కష్టమందితి కౌగిలింపవేయన కౌగిలింపనైతి
తాపంబుగాంచితి దయతోడనన్ను లాలింపవేయనగ లాలింపనైతి
కాటుకకంట దుఃఖజలంబుగార్చి ముద్దీయవేయనగ ముద్దీయనైతి
పంతమానాపైన ప్రాణకాంతా కటాక్షింపవేయన కటాక్షింపనైతి
నాథనానాథ నాప్రాణనాథనన్ను
బ్రేమపాలించవేయన వినగనైతి
పడతిపైకొనినప్పుడే పట్టిమదన
కదనమునదేలకయ పోతిగద కటకట॥

(ఒకదెసకు నిష్క్రమించును)

శ్రీరస్తు.

రుక్మిణీ సందేశము.

చతుర్థాంకము.

మొదటిరంగము.

తెరయెత్తబడగా గౌరీదేవాలయము.

(పూలపళ్లెముగొని రుక్మిణియు, ఆమెప్రక్కగా సరోజినియు, ఒకవైపు బలరామకృష్ణులును మరియొకచాయ రుక్మి శిశుపాల దంతవక్త్ర జరాసంధాదులుందురు.)

కృ—(తనలో) భళిరా, యౌవనితా తారుణ్యవిలాసము!

ఉ॥ ఆనగుమోము గోము కనులా సరసీరుహ పత్రజైత్రముల్
ఆనళినాదుసౌరు, హరాయలాబిగి చన్నులవట్రువంబు నా
హా నును దళ్కుకాయము భళా! మృదువాక్య రసామృతంబు సాం
పా ననవిల్తు ముల్కియని యందురుగాంచిన నెట్టివారలున్॥

శిశు—(తనలో) ఏమీ జగన్మోహనాకారము: (భయముతో) అక్కటా, వాసుదేవుడుకూడ వచ్చినట్లున్నదే. ఈమానిని నాచాయచూడక, యాతనివీక్షించునేమో, (అటునిటుజూచి) ఏమిది, శరీరము కంపమొందుచున్నది. పాదములు తడబడ, పెదవి యల్లలనాడుచున్నది. దీనివాల్చూపులు నాపైపేనా, (పరికించి) అమ్మయ్యో, కాదు. యింకేమియున్నది, వాసుదేవునిచాయ జూచుచున్నది. ఇంతవరకు కళ్యాణముగాలేదుగదా! కృష్ణునివరించునేమో, (గర్వముతో) పిచ్చయంతయు నావద్దనేయున్నది. వివాహంబాడ జనుదెంచియు భయపడనేల? పోనిమ్ము. అంత కేటుగాలైన జంకు

లేదు. కృష్ణుడేగనుక రుక్మిణిని రాక్షసవివాహమున గొనిపోయి నచో, సమరక్షోణీతలమున వానిదాకి వానిసేనల బటాపంచల గావించి, రుక్మిణిని గ్రహింపక పోవుదునా?

సరో—అమ్మా, రుక్మిణీ, కళ్యాణసమయ మతిక్రమించునేమో: తొందరగా పూజగానిమ్మ.

రుక్మిణి—(నిమీలితలోచనయై) ఓభవానీ!

దండకము. శ్రీమన్మహాదేవి, దేవాళిస్తోత్రితాంఘ్రీ, రాజీవనేత్రీ, జగన్నాయికాభర్గురాణీ, మదీయాత్మసంచారి నంజేరి నీవంటివారికామున్నం గాచితీవుగా మదిన్జంక కంచున్ దయన్ ధైర్యముం జెప్పరాదా, హిమాగప్రదేశేనివాసీ, మనంబెల్ల సందేహసందోహముల్ నాట్యముంజేయవొడ్డెన్ శివాశంభురాజ్ఞీ జగన్మాత సంబ్రోవవే, వాంఛలందీర్చవే, కాళి, భద్రంబులంగూర్చవే, గౌరి, చండీశ్వరీ, మోహినీదేవీ, యార్యా, నమస్తే నమస్తే నమః.

ఓపార్వతీ పరమేశ్వరులారా!

సీ॥ నల్లనితనుదాన, నల్లగళమువాడ, తెలిగట్టుపట్టి, యోతెల్లవాడ!
సారంగధరధరా, సారంగచికుర, సారంగవరనుత, సారంగనేత్ర!
గోపతివాహనా, గోద్వేషివాహనీ, గోజాత్రభ్రాతృవ్య గోజనేత్ర,
గజముఖసంతాన గజచర్మపరిధాన గంగాసపత్నిస్వర్గాంగ జూట!
పదమునందెటులిమిడి భావంబునుండు
నోయటుల వేరుగాకయె యుర్వియందు
నెసగుచుందురు శ్రీపార్వతీశులార
కరుణనేలుడు కొని నమస్కారములను॥

అమ్మా జగదీశ్వరీ,

శా॥ అమ్మా పార్వతి నీపదాంబుజయుగధ్యానామృతంబున్ సదా
నెమ్మిం గ్రాగుచునున్న దాన జననీ నీరేజపత్రేక్షణా!
ఎమ్మాడ్కిన్ మమ వాంఛదీర్చెదవొ దేవీ నీవె నాదిక్కు-కన్
రమ్మా! ధైర్యమొసంగుమా! నినుమదిన్ ప్రార్థింతు నేనిత్తరిన్॥

సరో—అమ్మా త్వరపడుము.

రుక్మి—రుక్మిణీ! వేళ యతిక్రమించుచున్నది. జాగువలదు.

రుక్మిణి—(తనలో) ఆహా! యేమీ వాసుదేవుని దివ్యసౌందర్యవిలాసము ఇట్టిమహాత్ముఁడు నాకువరుండైనచో—నమ్మాత్రుని జీతబత్తెములు లేక యేమి—గొలువుసేయు సేవకునివలె చేసి కొనకయుందునా! తప్పక చేసికొందును. ఈ చతుర్భుజునికొరకు గోపికలు సమస్త బంధుమిత్రుల వదలి కామించినారనిన వృథా యేల—యగును. ఇంతకీ జగన్మోహనమే కారణము.

కృ—(తనలో) అదుగో—పాపము, రుక్మిణి నావైపు దీనదృష్టి నిగుడ్చుచున్నది. ఇట్టి ప్రేమాన్వితలగు స్త్రీల గౌగిట గదియించినగదా సంతోషము.

సరో—(తనలో) ఆహా!—సువర్ణంబునకు రత్నములబాపిన నేకీర్తిప్రకాశించునో! అలాగుననే!—సుకుమారియగు రుక్మిణికి యీసహజ సౌందర్యవంతుఁడగు కృష్ణునిగూర్చిన నప్పుడుగదా బ్రహ్మసృష్టినై పుణ్యము గొనియాడదగును. లేనిచో—నిష్ప్రయోజనము.

రుక్మిణి—(క్రీగంట జూచుచు, నడచును)

శిశు—అరరే! యేమిది! యేదియో ముప్పువాటిల్లునట్లున్నది. రుక్మిణీ వాసుదేవుల వాల్చూపులు చూచిన నాకు గుండె గుభేలు మనుచున్నది. పిలువని పేరంటమునకు పిలిచినట్లుగా యీ యాదవుండేల రావలయును! వచ్చినసేల మర్యాదజేసి విడిదిల్లు జూపవలయును! (దుఃఖముతో) కట్టా యేమిచేయుదును! (గర్వముతో) మనసా! అధైర్యమందకు. ఒకవేళ రుక్మిణి వలచినను, మేమిందరము రణశూరులము నిండియుండ దీసికొని పారిపోవుటకు, వానికి గుండెయుండునా! యుండదు.

కృ—(తనలో) అదుగో—వైదర్భి నాకు చాలా దగ్గరకువచ్చుచున్నది.

జరా—(తనలో) ఏలనో శిశుపాలుని మొగంబు, చిన్నవోయినది కనుకొలకుల నీరు క్రమ్మకొన్నది రుక్మిణిమీద నేమైన నిష్టము లేదేమో!—(ఆలోచించి) కాదు కాదు వాడే నాకిష్టమని నుడివెనుగదా!—

రుక్మిణి—(తనలో) కృష్ణా! నీవద్ద కేతెంచుచున్నాను, నన్ను రక్షించు భారము నీయదియే సుమ్ము, (అని చిరునగవు జూపును).

శిశు—జరాసంధా!—ఒక్కమాట, నీవిటురమ్ము.

జరా—(నడచి) ఏమది!

శిశు—అటుచూడుము. రుక్మిణీకృష్ణుల హావభావవిలాసములు, ఆవాలూపులు, ఆ చిరునగవులు, అవిగాంచిన నాగుండెలవియుచున్నవి.

జరా—శిశుపాలా! యేలయీలీల నధైర్యమూనుట ఎంత వెఱ్ఱివాడవు రుక్మిణిని వివాహమాడుటకై చనుదెంచియు, వేరొకడు గ్రహించునేమోయని సందేహమేల! నిస్సంశయుడవు గమ్ము.

కృ—అదుగో—నా ప్రాణము నా ప్రేయసినన్ను సమీపించినది. దాని నెత్తుకొని యరదంబున నిడికొని పోయెద యీ నరాధముల కజయంబుగల్గుగాక.

రుక్మిణి—అదుగో — మహానుభావుడు కూడ నా రాకకెదురుచూచుచున్నాడు. నాయందు పార్వతీ పరమేశ్వరుల కనుగ్రహము గల్గుగాక (నడచును)

కృ—(రుక్మిణిని యెత్తుకొని రథము నందుంచుకొనిపోవును)

(అందరు నిశ్చేష్టితులగుదురు.)

శిశు—(తొట్రుపాటుతో) అయ్యో—జరాసంధా — యిప్పుడు చేయవలసినదేమి? దుర్మార్గుడు కృష్ణుడు రుక్మిణిని దీసికొనిపోయెను.

(విచారించును)

జరా—పుత్రమా! చింతించుట నీవంటియుత్తమక్షత్రియునకు తగునా? అయినను వగచిన లాభమేమి? సమరరంగంబున వాని జయించి రుక్మిణిని నీకిప్పించెదలెమ్ము.

దంత—అవును, మహాపరాక్రమవంతులమగు ముచ్చురము మనముండగనే యాదవాధముడు క్షత్రియకన్యను, దీసికొని పోవుటయా? (బిగ్గరగా) ఓక్షత్రియులారా మీ పరాక్రమౌదార్య నైపుణ్యము లేయేట గలసినవి. రాకుమారుండు వరించు పడంతినా? గొల్లవాడువరించుట? ఏమి విపరీతకాలము. రాజునకు రణమునందు

మరణించుటయే పరమధర్మము. ముసలితనమువచ్చి, యుద్ధము సమయపడనియెడల, —హాయిగా - తేరతిండులదిని - హంస తూలికాతల్పములందు బరుండక - మలమలమాడి, కృశించిచావ వలెను. అనిమనువు హిందూమత సిద్ధాంతమున జెప్పియుండెను. కనుక మీరు దొంగకంతల నెందులకుదూరి పిరికిపంద లనిపించు కొందురు. వీర పరాక్రమము బురికొల్పుకొని - యాదవుల కడ్డు పడుడు—క్షత్రియు డెప్పుడైనను యుద్ధమునందు మరణించవలసి నదే గదా? రండు. (అని నిష్క్రి.)

జరా—దంతవక్త్రా - నీ ప్రబోధముచే మనంబంతయు ధైర్యమూనినది. సేవకులందరు కవచధారులై ఖడ్గములబట్టి జయధ్వనులు జేయు చున్నారు. తక్కినరాజులు సహాయభూతులగు చున్నారు. చేది పాలా- సైనికులారా - రండు రండు.

(అందరు నిష్క్రిమణ.)

2 వ రంగము.

యు ద్ధ భూ మి .

(రుక్మిణి ప్రక్క కృష్ణుడు—బలరాముడు మరియొక వైపు శిశుపాల దంతవక్త్రి జరాసంధాదులు ప్రవేశము.)

రుక్మి—ఓరీ దుర్మదాంధా,

చ॥ నిలు నిలుమోరి క్రూర కడు నీచపుజాతి జనించితీవు స
తు్కలమున బుట్టినట్టి నృపకోవిదు కేల్గ్రిహియించు కాంత ని
ట్టులగొనిపోదువే శరపటుత్వరుచింగొన నుంటివాక్కొ మా
కలికిని డించిపొమ్మికను కానిచొ నుక్కడగింతు యాదవా ॥

దంత—ఓరీ నరాధమా! సమరక్షోణీతల పరిపంథిసందోహనగ సుత్రా ముడ దంతవక్త్రుడ. మదీయప్రతాపంబు వినినవాడవు కావు గా బోలు వినుము.

క॥ కరముల దోసెద గగనము
శరధిని బుక్కిటను బడుదు జ్వాలనయినను నే

నరికెద హారిణీగోబోరెద
శరింగరికెని కొట్టియడతు గద్వదమాళీ॥

బల—ఓరీ వాచాటా! మొనమొన్న కళలుదెరచిన కూనవు, నీవెంత వాడవైతివి. యుద్ధములలో నారితేరినవానివలె ప్రగల్భములాడుచుంటివి. అమ్మపుట్టిల్లు మేనమామ యెరుగడా, యన్నట్లు, నీప్రతాపమెరుగనేకేను - అదిగాక మదీయసోదరుండు మహానుభావుండుచూడు.

చ॥ మడుగున నుండి కాపురము మానవపక్షి మృగాళికిన్ సతం
బిడుముల గూర్చుచుండిన యహింబడగూల్చె, మురాదిదైత్యుల
న్గెడపెను, గోపబాలకుల ప్రేవులగాచియు, వజ్రిగర్వముం
గెడపెను లోకరక్షకుడనన్ మిము జంపియు గాచుసాధులన్॥

శిశు—ఏమీ! ప్రతిదినంబు కల్లుసారాలద్రాగి కండ క్రొవ్వుబట్టెనా యేమి? యీ తుచ్ఛుడా, మముంజంపి లోకములగాచువాడు, నోటికివచ్చినట్లుప్రేలక నోరుమూయుము. (తమ్మునిజూచి) దంతవక్త్రా! ఆతమ్మునికి దగినట్టు లీయన్న చెప్పుటకు, బాగుగా కుదిరినాడు. వాడుచేసిన పనులెవ్వరెరుగరనియో? ఓరీకృష్ణా!

సీ॥ పాలీయవచ్చిన పడతిజంపుటగాదు ప్రవిమలులైన శాత్రవులుగాని
గొల్లభామలతోడగూడియాడుటగాదుకడుభయంబగుసంయుగంబుగాని
లలివిన వంశనాళనినాదమునుగాదు వారణతురగాళి ధ్వనులుగాని
కూరిమి నదలింపగోబృందములుగావుపటుబలాన్వితులరాభటులుగాని
తే॥ సిరియో తెలియకయొ యిట్టులను కలహ
భూమిజొచ్చినవాడవు పొమ్ముపడతి
నిచటడించియు నోరోరిహీన నన్ను
శరణుజొచ్చిన రక్షింతు సైచితప్పు॥

కృష్ణు—ఓరీస్వభూషణ పరదూషణ పరాయణా!

ఉ॥ ఎందరొ నిన్నుబోలెడిన రేశులు నావలనంగతించినా
రందరికన్ననీ పతిబలాఢ్యుడవా జనులెన్న సద్యశం

బందితివా? సురాదులకునైన నసాధ్యపుకార్యముల్ ముదం
బందుచు నేమొనర్చితివి యూరయవైతివి ముందునీగతిన్॥

జరా—ఓహో! అసంబద్ధప్రలాపీ! ఏమినీప్రాగల్భ్యములు:

ఉ॥ కొంగనడంచుటో వడిగకోడెను జంపుటొ మద్దిచెట్లనుం
భంగముజేయుటో ఘనజవంబున బండినికాలదన్నుటో
అంగనగూల్చుటో చిలువసంకటముజేయుటొ రోలులాగుటో
వెంగలియంచు నెంచితివె వీరులగెల్చుట యుద్ధభూమినిన్॥

కృష్ణు—శ్రీవరిపంథీ! జరాసంధా! అవును, నీవనినట్లు- యుగంబులుతల
క్రిందుగా పరిశీలించినను, మేముమీకు సాటిగాజాలము.

జరా—నిజము. కాజాలరు. ముమ్మాటికికాజాలరు.

కృష్ణు—ఎందులో- నంటివేని, వినుము.

సీ॥ ఇతరులవల్లెత్తియే మేనియనకయె మనెకి సాధువులపీడన మొనర్చ
సమరరంగంబుల శాత్రవావళిజూచి పిరికిమనంబునవరుగులెత్త
మునులు యజ్ఞంబులనొనరువయజ్ఞవాటికలప్రక్కలగనాచకయజేయ
తనమనంబుననుగోరని కాంత కేలుచేపట్ట నెంచుటయందు బంధుజనుల
నాడిపోయుటయందు మీరగ్రగణ్యు
లైతిరాకార మీవనులద్భుతములు
మాటుబెట్టినశిలలు మీమానసములు
పరులజెడగొట్టుటయె మీస్వాభావికములు॥

దంత—ఓయూదవకులాధమా! నీకు మమ్ములనిందించునంత యధికారము
లేదేచూడుము.

సీ॥ నీమొద్దుదేహంబు నీరదచ్ఛాయను పోలునటంచుముముక్షులనిరి
వల్లవులిండ్లలోబడి వెన్నముద్దలనపహరించిన నిన్నుహరియనిరి
బలిమినిగోపికా వనితలరతులదేలించిన శ్రీవిష్ణులీలలనిరి
నీగారడితనంబు నీముచ్చుతనము నీమాయపనులు విష్ణుమాయలనిరి
పిరికిపందలుకొందరు భీతిజెంది
నీకుబిరుదంబులిచ్చిరి గాకయున్న

నీ(బతుకు నీదుకులము మనీషులెవరె
రుంగుదురు యాదవాధమా పొంగబోకు॥

బల—ఓరీ నీమాటలకిక సహింపను. మదీయముసలంబున కాహారంబు
గానోనర్తు.

జరా—బలరామా! బాలురపై కి యేమికుప్పిగంతులు వై చెదవు. కాని నీ
బలంబేమో నాకడకొంచెము జూపుము.

కృష్ణు—ఓరీజరాసంధా:—మున్నుమానగరంబు, నీవుచతురంగ బలంబు
లతోజనుదెంచి ముట్టడించ, పదియారుసారులు, నిన్నుద్రుణ(ప్రాయు
నిగా జూచి పారదోలుటయు, పదియేడవసారి మాయన్ననిన్ను
పాశంబులచేబంధించి, చంపబోవునంతనేను వారించి దాసుండని
చెప్పి, వదలిపెట్టిన నిప్పటికి నాకేయద్దుతగిలితివా! ఓరీకృతఘ్నా!

జరా—ఏమీ! యాదవా! మదీయ(ప్రతాప కలాపంబునకాగజాలక
మీయన్నతోగూడ, యిరువదియొక్కమారు కొండపై నెక్కి
(ప్రాణంబుల రక్షించుకొనిన పందవు. నన్ను గేలిసేయుచుంటివా!
అప్పుడెట్లనో బాలుడవనివదలితిని. కాని యిత్తరివదల దలచుకో
న లేదు. జీవంబుల జా(గతగాగాచుకొనుము.

దంత—(చూచి) ఓహోరుక్మీ! యేమిది, యాదవసైన్యంబులు మనసై
న్యంబుల బటాపంచలు కావించుచున్నవి. (బిగ్గరగా) ఓభటు
లారా!

ఉ॥ ఆగుడు పోకుపోకుడు రణావని నే నిలువంగ భీతియే
లా గజవాజి పూగము పలాయనమాయెను మిమ్ము జూచి మీ
త్యాగము జూపి యాదవ పదాతుల నుక్కడగించ రండు మీ
దేగురురాజుకీర్తిని మహిన్నిలబెట్టెడి భారమంతయున్॥

(పరికించి హర్షముతో) ఓసైనికులారా! నావంటి వీరక్ష(త్రియుని
వద్దనుండు భృత్యులగు మీకు రణచతురత నేరుపవలయునా? అక్కరయే
లేదు. మీవరా(క మింకను జూపుడు.

రుక్మి—(నడచి) ఓవీరపదాతులారా, ఇదుగోవినుడు.

ఉ॥ కొట్టుడు యాదవాధములఁ గొంకిసుమంతయు లేక కట్టలం
  దట్టుచు నేస్తులార మలిపిదాకగ, దేరుల బింకిపిండిగా
  గొట్టుడు శత్రురాజులను గోసియు కండల గ్రద్దజాతికిఁ
  బెట్టుడు పాపమంచనక వేయుఁడి మంటలకొల్లనుంచుడీ.

బలేసైనికులారా, వెనుదీయక విజయంబునుగాంచుడు మీవంటి పరాక్రమవంతులతో హీనులగు గొల్లలు పోరలేరులెండు. జాగ్రతగా పనిచేయుడు.

దంత—(ఆతురతతో ఒకచాయచూచి) అకటకటా- యిదేమీదెస సైన్యమంతయు చికాకుపడినది. అయ్యో,

ఉ॥ నెత్తుటదోగువారు కడు నీరసముం వెలిబుచ్చువారు చే
  యెత్తి మొగంబునందిడియు నేడ్చెడి వార లొహహోయటంచు నో
  రెత్తియు బిల్చువారు బలహీనులునై మొరలెట్టువారు జా
  గ్రత్తగనుండువారలు బిరానను పారెడివార లక్కటా.

కృ—(పరికించి హర్షముతో) ఆహా, సైనికులెంత బాగుగాయుద్ధము చేయుచున్నారు. భళిరా యాదవభటులారా,

చ॥ మనసున ధైర్యమున్విడక మాంద్యము లేకయు శాత్రవాళిమీ
  రనిదునుమాడుచుంటిరి భళావిజయంబు ఘటించుమీరికన్
  వెనుక మొగంబు బెట్టకుడి వీరులటంచును పేరు లెండి యో
  ఘనమతులార - చైద్యబలగం బొకలెక్కయె మీకుజూడగన్॥

అన్నా బలరామా, అదిగో- ఆవైపు యాదవసేనను సాళ్వుడు తాకుచున్నాడు. గాన నీవు జాగుసేయక వెళ్లిరమ్ము.

బల—(నడచి) సోదరా, నేనుజనకుండనే, సాళ్వునకు నుద్ధవుండు పదతాడిత కృష్ణభుజంగమువలె మండిపడి యోరీ నిలునిలుమని రెండుబాణంబులచే నిలువంబెట్టి పదిబాణంబుల నొప్పించినాడు. చూడుము.

కృ—అవునుగాని అదుగో శిశుపాలుడు దండధరునివలె భయంకరరూపముతో వచ్చుచున్నాడు.

శిశు—ఓరీ దేవకీతనయా,

సీ॥ ఘోరాడనాతోడ భుజవిక్రమము లేమి నిధియందునీవు మున్నెదవుగాక

సమరంబునల్పక సౌఖ్యంబుఁ ద్రుంచి యిల క్రిందనుండబో యెదవుగాక
ప్రాణంబునిచ్చిన బలుసాకు మనియెదవని వనుల కేగెదవుగాక
స్వర్లోకమున కేగి శరణంచ వేంద్రు పదములబడినపడెదవుగాక
కఱకుక త్తిచేత కంఠం విదలించి
ర క్తమాంసములను గ్రద్దలాది
గలుగుపక్షి నికరములకు నాహారంబు
గానొనర్తు జూడు మేనునీచ॥

కృ—ఓరీ- శౌండీరాగ్రేసరా,

సీ॥ దరులపై కెగబారి పరగెడి నదిపెంపు స్వల్పకాలంబులో నమసిపోవు
తరుగుల్మలతలచే వరలుచున్నవనంబు కార్చిచ్చుజనియించ గాలిపోవు
కట్టపై పొర్లుచున్నట్టి తటాకంబు కనురెప్పపాటైన మనగలేదు
అావర్ష ఋతువులోపల పూ ర్తినిండిన సరసులు వేసవిఁ సమయుగనుక
ఎంతయడకువ గల్గిన నంతసుఖము
యెంత దుర్మదముండిన యంతదుఃఖ
మమరుగావున నోర్మాయి మాయువువయి
బ్రీతియుండిన లేదేని బింకమడతు॥

శిశు—ఓరీ పరిపంథీ! యాదవా! దుర్గుణాన్వితుడవగు నీవా - నాకు
నీతులుపదేశించెడివాడవు. వల్లకీగృహంబుల జారచోరత్వములుజేసి
జేసి మదించితివి.

సీ॥ జలరుహాక్షులుగూడి జలకంబులాడంగ మించికోకల దొంగిలించితీవు
మేనత్తయగు రాధతో ననుమానంబు డించి వ్రేముడిని గ్రీడించితీవు
మధురాపురంబులో మాకంసుదాసియై కుంటియాకుబ్జనుగూడితీవు
కడుపారగా పాలనిడజనుదెంచిన సాధ్వియా పూతనం జంపితీవు
దుండగములన్ని నీయందె దోచుచుండె
ధర్మకార్యములందు తత్పరులమైన
మాకుబోలవు నీవు ముమ్మాటికి మహి
బల మహోన్నత గౌరవ పదములంద॥

దిగాక—

క॥ నా కీవు బావవుగదా !
నా కీయఁగ నెంచినట్టి నాతిని నకటా
నీకుఁ జెల్లలేకద నీ
వీకాంతను బట్ట నెట్టు లెంచితివోరీ! ॥

కృ — ఏరా నీవాగుడున కడ్డులేక యున్నయది. ఓరీ వాచాటా

తే॥ ఆకులలములదించు వనాళియందు
తపముసల్పెడి మునుల స్వాంతంబులకు న
గోచరంబగు నామాయ క్రూరబుద్ధి
వైన నీకెరుగంగ సాధ్యంబె చూడ॥

శిశు — ఓరీ తస్కరా! దుర్గుణ ప్రకర! యేమీ! నీవు భగవంతుడవా! ఆ భగవంతుని కాలియందు గలరేఖ నీ మొగమునఁగూడ. లేదు గదరా! వెండియు,

ఆ॥ వె॥ బల్లిసర్పమౌనె యిల్లౌనె పందిరి
ఖరముతురగమౌనె కలయ దార్థ
మౌనె కాకి కోకిలౌనె యట్లయైన
విష్ణువగుదు వీవు వెఱ్ఱిగొల్ల॥

అదిగాక —

క॥ జారుండవు జన్మముననె
చోరుండవు సంతతంబు శంఠక్రియలన్
పారీణుడ వీక్షింపఁగ
నోరీ! నీకంటె దుష్టుఁడుండఁడు భువిలో॥

ఓరీ వెన్నదొంగ !

సీ॥ నీవల్ల నేగదా ! నీతల్లిదండ్రులు పడరాని కష్టాలు పడిరి నాడు
నీవల్లనేగదా ! నేలబాసియు, ఘోషజనులు బృందావని జనిరి నాడు
నీవల్లనేగదా ! నీరాడు రేవులో పడతులు లజ్జ గోల్పడిరి నాడు
నీవల్లనేగదా ! దేవతాధిపునకు జన్నంబుగొల్లలు సల్పకుండ్రి
గోపకాంతలు మగలతో గాపురంబు
బాగుగాసల్పకుంట నీవల్లనెగద

తరచిచూడంగ నీవెగా పరమఖలుఁడ
వధమజాతివి హీనతస్కరుఁడ వవని॥

దంత—అన్నా! నీ దెప్పుమాటలకైనా కోపతాపములు లేక కట్టిబొమ్మ వోలె నట్లనె నిలువంబడి యున్నాఁడేమి !

శిశు—లేనిమాటలన్నగదా రోషము. (రోషముతో) యాదవా! ఇవిగో నావాడిశరంబులు వచ్చుచున్నవి. ఇక శరీరము గాచికొనుము. ప్రాణముపై తీపిగలదేని పడతిని డించిపొమ్ము.

బల—ఏమిసీవాగుడు. నీకంటెపంద యిచ్చటెవ్వఁడును లేఁడు. ఎక్కువగా మాటలాడి ప్రాణముల గోల్పోకుము. (తిరస్కారముగా) పాపము! పెండ్లి గావలసినవాఁడవు !!

దంత—ఓరీ ముష్కరా! నిరంతర కాంతాజన సంగమోత్సాహ హృదయా!

తే॥గీ॥ కోడికూతల నెన్నియో గూసి నిశల
గోపకులనెల్ల మేల్కొల్పి గోగణంబు
దోలుకొని వారుఁజన వారి తోయజాక్షు
లను బలిమిబట్టి రతులదేలవె కుబుద్ధి॥
అదిగాక!

సీ॥ దాసీకులంబని తలపకకుబ్జతో గలసి యుండిన నీకు గలదెలజ్జ
విదురునిగృహములో వేడ్కమీరగ విందుసల్పియుండిననీకుగలదెకులము
లలిజారచోరత్వములనెల్ల గడిదీరి సలిపెడినీకును గలదెభయము
అలయశోదాదేవివలన రోలను ద్రాట గట్టబడిన నీకు గలదెగుణము
తల్లిదండ్రులు పరుని కీడలచినట్టి
కల్కిబల్మినిగొని చనగనుజగంబు
దత్తరుననియెంచవైతి వోరోరియదుకుల
లాబ్ధి బడబానలా! దురాత్మా! నికృష్ట॥

కృ—ఓరీ! రాజకులపాంసనా! యిట్టిపలుకులతో ప్రయోజనమేమి! బలముగలాఁడవేని రణంబున కుపక్రమింపుము.

దంత—(కోపముతో)

ఉ॥ చచ్చెదుచచ్చెదిప్పుడె నిశాతశరంబిదెవచ్చె జీవమం
దిచ్చజనించెనేని సతినిచ్చెపదంబుల వ్రాలు కానిచో
మచ్చ! దురంబునందున త్రిమూర్తులుసాయముగాను నీకు వే
వచ్చిననైన నాయముని వట్నముజూపకమాన దుర్మతీ॥

(ఆతురతతో ఒకవైపుచూచి) అకటా! సాత్యకిదాడికినిల్వలేక నా సేనాధిపతులందరు వెనుకకు బారిపోవుచున్నారు. (బిగ్గరగా) ఓదండనాథులారా! యేలమీరిట్లు వెనుదీసెదరు.

క॥ భండనమున హరిగెలువగ
రండు చమూనాథులార! రణమున విగతా
సుండయిన వానికరచెయి
న్ఖండనుగద స్వఃపురంబు యోచనజేయన్॥

బల—సోదరా, ఎంతకాలం బీనిచులపలుకులకు శాంతింతుము.

జరా—శాంతించక యేమిచేయుదురు. అధికునిజూచినప్పుడల్పునకుశాంతమబ్బుట లోకసామాన్యమేగదా! అదిగాక ఇక్కడ మీకంటె వంద యెవ్వడును లేడు.

తే॥గీ॥ స్థాణువాహరి యాజగత్ప్రాణుడైన
భుజబలక్రమమున నాకుబోలలేరు
కాననీవేడ నాతోడ గదనమేడ
ఉడుతయూపులకే చెట్టుపుడమిబడునె॥

కృ—ఓరీ జరాసంధా! “అశక్తున కర్బుదముల్ ప్రగల్భముల్” అనినట్లు-ఏమినీప్రగల్భములు. నీపౌరుషం బెవ్వరెరుగనిది.

జరా—ఓరీ ఆత్మశ్లాఘీ, అధర్మసంగరక్రియాచాతుర్యధౌరేయ, ఏమినావి ప్రాగల్భ్యములా! (కోపముతో)

ఉ॥ కారులుగట్టిపెట్టుమిక గర్వమడంచెద నాల్కచీల్చెదన్
గ్రూరనిశాతఖడ్గమున క్షోణిపతుల్బళి బాపురేయనన్
సారభుజాబలక్రమ నిశాంతుడ దాంతుడ వీరశౌర్య గం
భీరుడ శాత్రవప్రకర భీముడ నేనదురాత్మయాదవా॥

తే॥గీ॥ గొల్లవారలుమెచ్చగా గూర్జ్రబృంద
యందు గంతులువేయుటయంచు దలచి
నావె? మాతోడ ఘోరరణంబునిచట
సల్పుట! నికృష్టధూర్త! వంచక! కుబుద్ధి॥

కృ—ఓరోరీ శత్రురాజులారా! మీరనగా నాకొకలెక్కయా! యిదుగో కాచుకొనుడు. (అని మోహనాస్త్రము ప్రయోగించును.)

(అందరు పడిపోదురు. బలరామ కృష్ణ రుక్మిణులు నిష్క్రమింతురు)

శిశు—(లేచి) హా దైవమా! యెంతపని చేసితివిరా. (కోపముతో) ఓరీ యాదవా! నాకు నీవు బావవుగదా. నాకీయజొచ్చిన రుక్మిణీ కాంత నీకు చెల్లెలుగదా! చెల్లెలని యెంచక యిట్లు తీసికొని పోవుట న్యాయమా. (తలనూచుచు) ఓరీ దుష్టా! నీవిట్టి పాపపు పనులకు వచ్చెదవని కలనైన దలంచనైతిని. (నిదానించి) అవును మేనత్తయగు రాధతో గలసిన నీకు చెల్లెలను సంశయము మాత్రముదోచునా! దోచదు. (పండ్లుగొరుకుచు తొట్రుపాటుతో) దురాత్మా! దురాత్మా! యెచ్చటికి బోయెదవు. ఇదిగో—యిప్పుడే నీరథంబు నుగ్గునూచంజేసి నీ కాల్బలంబుల బటాపంచలు గావించి నీరథాంగముల పిండిపిండిగా నొనర్చి నిన్ను నీసోదరుని యడంచి రుక్మిణిని దెచ్చెదను జూడుము. (హడాహుడి పడును.)

జరా—ఏమిది! వింతగానున్నది. యాదవుడేడీ!

శిశు—ఇంకెక్కడి యాదవుడు! అప్పుడే పోయినాడు. రండు రండు పోదము. (నిష్క్రమణ.)

రుక్మి—(కోపముతో) ఓరీ మానవాధమా, నిన్నా దేవకి యెట్లు గన్నదిరా! ఇంత దుర్బుద్ధివనియే మాకంసుడు నిన్నుజక్కాడనెంచినది (దిగులుతో) అయ్యో రుక్మిణీ! యెంత చెప్పినను వినక తుదకా యాదవునకే దక్కితివా! ఎంత నీచకాలనుందుద్భవించితివే! అకళంకంబైన మన వంశంబందు నీవలన నేటికి మహాకళంకము గలిగినది. ఇంతపాపాత్మురాలవని నాకిదివరకే తెలిసియుండిన తల్లి

దంద్రులు దిగులుచేత గృశించినను, తిట్టినను నిన్ను దప్పక చంపియే యుందును! (నిదానించి.) ఆ! యేమిది చెల్లని జంపుట్ల యా! ఎట్లు? కోరినవానికిచ్చి చేయుట రాచధర్మమేగదా ! అట్లేల యొనర్పకపోతిని. (క్రోధముతో) ఓద్విపాదపశువా! యాదవా! ఒకరికీయనెంచిన మాపిల్లను నీవు బలాత్కారముగాగొని పోవుట తగదు. నీవు నాయవక్రపరాక్రమ విక్రమము వినలేదు గాబోలు! చూపెదనుండుము. ఓ జరాసంధాదిమిత్రులారా ! రండురండు తుచ్ఛుని మచ్చమాపుదము. (అందరు హాహాకారముగా నిష్క్రమింతురు.)

(అందరు మరల ప్రవేశింతురు)

శిశు—మాగధా! యేమిది, కృష్ణుడప్పుడే యెంతదూరమరిగెను. ఎక్కడ జూచినను గన్పడడు. చనుదము రండు. ఎట్లులైన వాని జయించి పడంతిని గొనవలె. లేనిచో ప్రాణములేల !... చచ్చెద !

జరా—(తనలో) ఆహా, జగజెట్టి యనిన నీవాసుదేవునకే చెల్లును గాని యింకెరికిని చెల్లదు, మోహనాస్త్రము ప్రయోగించి మమ్మల నందరి నరనిముసంబులో వడిపోవునట్లుచేసి యేగినాడు. (ప్రకాశముగా) శిశుపాలా ! విచారింపకుము. ధైర్యమూనుము.

శిశు—కట్టా ! యింకెక్కడి ధైర్యము.

చ॥ సిరిగల తావటంచు ఘనశేముషిఁగల్గిన వారి యంచు నీ
తరుణిని భార్యగాఁగొనిన తప్పక రాజ్యము కొంతయైన ని
త్తురనియు నత్తవారు మరదుల్ కడు ప్రేముడిఁ జూతురంచు సుం
దరముగనుందు మంచును మనంబున నెంచితి నింతము నక్కటా! ॥

అయ్యయ్యో ! తలచుకొనిన గుండె నీరగుచున్నది.

తే॥ చుట్టపక్కంబులను బిల్చి పట్టణంబు
నంతగై సేయగాను నేనెంతొ ధనము
వ్యయముజేసితి నావివాహంబటంచు
నా కమలనేత్రి తుదకెగనూకి పోయె ॥

రుక్మి! నన్నిట్లవమానముజేయుటకేనా పెండ్లి పెండ్లియని రప్పించినది. !

రుక్మి—బావా ! నామనంబు నీవెరుంగవా ! నిన్నవమానము జేయుసంగతి
ప్రమాదవశంబుననైన దలంచనైతిని.

శిశు—బావా ! నాగతినేటి కతిహీనమైపోయినది.

తే. బంధుజనములలో తలవంపులాయె
హితులలోపలనాకు చిన్నతనమాయె
ధనము వ్యయమయిపోయె, పొందగనువలసె
నక్కటా ! దుర్యశంబు నీయవనియందు॥

జరా—ఓశిశుపాలా ! దుఃఖించక యోర్చుకొనుము.

ఆ॥వె॥ బ్రతుకవచ్చునొడల బ్రాణంబులుండిన
బ్రతుకుగలిగెనేని భార్యగలదు
బ్రతికితీవు భార్యపట్టుదెవమెరుంగు
వగవనలదు చైద్య ! వలదువలదు॥ (భాగ)

వినుము మనుష్యుం డెవ్వుడు స్వతంత్రుడుగాక ఈశ్వరుని మాయ లోబడి సుఖదుఃఖము లనుభవించుచుండును. తొల్లి మధురాపురంబుపై పదియేడుమారులు విక్రమంబునవిడిసి సప్తదశవారంబులు కృష్ణునిచేత హతసైన్యుండనై బలరామునిచే పట్టువడ నాయందు దయారసంబున వాసుదేవుండు విడిపింప జైలువెడలి యిలుజొచ్చుదొంగవలె పురంబుజేరి క్రమ్మర యిరువది మూడక్షోహిణిలుగూర్చికొని పదినెనిమిదవసారి ముట్టడించిన నంతమహావిజయంబు చేకూరినది. కనుక జయాపజయంబులు దైవాధీనంబులుగదా, అంతటనుండి నేను గెలుపోటులకు హర్షశోకంబు లందక చరించుచుంటిని.

శిశు—నీవెన్ని చెప్పినను యుద్ధమునకువక్రమింపవలసిన దే.

జరా—ఇంకా ఎందులకావిచ్చమాట. నేటిదినంబు వాసుదేవునికి విజయ
మేకాని యపజయంబులేదు. మనము కష్టముచే కలహించినను
ప్రాణములబాయుటేకాని మరొండేమియులేదు.

రుక్మి—ఓమిత్రులారా, (కోపముతో)

ఉ॥ కల్లరినాలి ముచ్చుకడుగారడివాడు జనుండు హీను డా
గొల్లడు, చైద్యుడాది నృపకోటిశిరంబులు వంపుగాగ, నా

చెల్లెలిని వేగ దీసికొని చేరుచునుండెను వానిపల్లె మా
పిల్లను దెత్తు యాదవుని పీచమడంచియు చూడుడీ త్వరిత॥
(ఆతురతతో నిష్క్రమించును)

దంత—అన్నా ! మదియం దించుకేనియు దిగులుకలిగించుకొనకు. మహా
రాజువగు నీకు భార్యలకేమి ! రేపిదివరకు పెండ్లికమ్మన్న కాదా!

శిశు—అవును - లెక్క లేకయవుతుంది. రుక్మి రుక్మిణిని దీసికొనివచ్చినను
మనము యుద్ధములో వానినోడించి రుక్మిణినిదెచ్చికొనినను గౌరవ
హీనమేగాని గౌరవము గాదు.

దంత—ఆమాటనిజము. ఒకడు తీసికొనిపోయినదానిని మరలనీవు గ్రహిం
చుట తప్పుగాదామరి.

జరా—మనము విడిదిండ్లకేగి ప్రయాణము గుదమురండు. వచ్చినందులకు-
పరాభవమాయెనుగదా -

(అందరు నిష్క్రమింతురు.)



శ్రీ ర స్తు.

రుక్మిణీ సందేశము.

పంచమాంకము.

ప్రథమరంగము.

ద్వారకాపురి మార్గము.

(బలరాముడు, కృష్ణుడు, రుక్మిణి ప్రవేశము.)

(తెరలో—నిలు నిలుమోరి క్రూర !)

బల—సోదరా ! ఏమాధ్వని !

కృ—(ఆలించి) అగ్రజా ! అది రుక్మిణి కంఠస్వరమువలె నున్నది. (పరికించి) అదుగో—వీరభటానీకముతో రుక్మి చనుదెంచుచున్నాడు.

రుక్మి—(ప్రవేశించి)

స్రగ్ధర॥ ఓరోరీక్రూర నీయాయువును ముగిసె నీయుద్ధభూమిన్ దురాత్మా
ఆరాజీవాక్షుడైనం హరుడయినను సాహాయ్యమైవచ్చినం గా
నీ రాజుల్ మెచ్చగన్ బోనివకయుడచెదన్ నిన్ను నీసైన్యరాజిన్
గారాబంబూను చెల్లిన్ గయికొని జనగన్ న్యాయమే హీనజన్మా!

కృ—(ఎగతాళిగ) ఓహో బావగారుగానున్నారే ! ఒకసారి మదీయనిశితాశుగంబులకు నోర్చియు, మరల జనుదెంచుచుంటివా! నీతో జరించుచున్న యీ ముష్కర నరాధములనేయేటగలిపివచ్చితివి?

బల—సోదరా ! వేరేయడుగనేల ! వారలు బ్రతికిన బలుసాకైనదిని బ్రతుకవచ్చునని, యెంచి వెనుకకు బారిపోయిరి. పాపము !—రుక్మిమాత్రము జీవింపదలచుకొనక చెల్లెలిమీద ప్రేమచేతవచ్చుచున్నాడు.

రుక్మిణీ—ఓరీనికృష్టులారా ! మీకుజంకే యుద్ధముచేయక పోవుటగాదు

రాజ్యవిహీనులతో మనవంటి యుత్తమ క్షత్రియులు సమరమొన ర్చుట పాడిగాదని జరాసంధ శిశుపాలాదులు తలంచిచనిరి. నేను మాత్రము రుక్మిణికై వచ్చితిని.

రుక్మిణి—(తనలో) ఆహా! జగదేకవీరుడగు నావల్లభునిగెల్చి నన్ను తీసి కొనిపోవలెనని వచ్చినాడట! యేమీదుర్మోహము.

రుక్మి—

సీ॥ అతిబలాఢ్యుడవంచు నాదరించెదమన్న పారుబోతులలోన ప్రథమవీవు
మాననీయుడవంచు మన్నించెదమటన్నతులువలందున మేటితులువవీవు
బంధుపాత్రుడవంచు వరికించెదమటన్న మేనమామనుజంపి మెలగితీవు
రాజరాజవటంచు పూజింతమాయన్న నర్హాచారెను లేక. యుంటివీవు
గొల్లభామలతోగూడి గోగణంబు
బృందలో గాచుచుండిన పందవీవు
మాకు సరిరానివాడవు మాదుపిల్ల
నిటుల గొంపోవుటయు నీకు హితముగాదు॥

కృ—ఓరీ రాజకులపాంసనా!

తే॥ చెల్మినాతోడ జేయనెంచిన త్వదీయ
సోదరీమణి మొరల ననాదరించి
చైద్యునకు నీయనెంచిన జాడదెలసి
బల్మిగైకొని చనుచుంటి పట్టమునకు ॥

ఇందు నాతప్పేమియున్నది. భూతములందు దయయుంచుటవరమ ధర్మముగదా! కనుక పంచప్రాణములు నాపైనిడికొని నిద్రాహారముల వదల్చి, మనసారవరించి, నేనే పరమగతినని తలంచుచున్న నీసోదరినెట్లు గ్రహింపకుందును! ఇంతమాత్రపు ధర్మసూక్ష్మమెరుంగలేక పోతివి! (తలనూపి) అపును వంశమున కొకడుండును......

రుక్మి—అవును నావలన నేటికి పవిత్రమైన మావంశము కళంకమైనదను కొనుము. మీవంశమాదినుండి యిట్లేమలినమైనదిగదా... చూడు.

సీ॥ ప్రాణనాధుండుండ పరపురుషులగూడి కొడుకులనీయత్త కుంతిగనియె
మునునీవు పుట్టినప్పుడు జైలులో గాడిద పదద్వయంబు నీతండ్రిపట్టె

సరివారుచూచిన వరిహాసింతురటంచు నీయన్నకల్యుంతరోయడయ్యె
నల్లవాంగనల కవ్వాలదెబ్బలుదించు విల్లిల్లుదిరుగ నీకిష్టమాయె
వేలమాటలికేల గోపాలమీాదు
యాదవాన్వయ గౌరవం బంతతెలిసె
పరుల జెడగొట్టుటయెమీాకు పరమవ్రతము
బొల్లిగ్రద్దనునెక్కిన నల్లవాడ॥

కృ—మేమాపన్నులైన వారిని రక్షించితిమిగాని మీావలె చెడగొట్టు టెరుంగము.

రుక్మి—తొందరపడకు, ఆలోచించుకొనుము. ఒకవేళ నారాయణుండ వని నీవనుకొనినను,

తే॥ సర్వభూతంబులందున సముడుదాన
శాలి పుణ్యుండునగు బలిచక్రవర్తి
యరయనే మపకృతి సల్పెనంచునీకు
యుర్విలోపలికిని ద్రొక్కియుంటివీవు॥

బల—ఏమిరా! ద్రోహి సహించి యూరకున్నకొలది నెత్తికెక్కుచుంటివా!

రుక్మి—ఏమిా నీవునన్ను సహించితివా - (తలనూచి) అవును.

క॥ తనకంటె గొప్పవానిని
గనినప్పుడు శాంతమబ్బుగనుకను ననుజూ
చిన మీాకు సహనమేర్పడె
ననిలోపల జావు నిశ్చయంబనిభీతిన్॥

కృ—ఓరీవైరీ!

సీ॥ తగరుదాకినయంత నగముచలించునే కాలిడ్డనాగునే గాంగతటిని
పిల్లగాడ్పులకు గంపించునే మేరువు చల్లారునే యగ్గి చొల్లుచేత
ఖద్యోతమున నంధకారంబడంగునే కుక్కకుజంకునే కుంజరంబు
గోవున కలకునే క్రూరశార్దూలంబు, చటకాళి కలకునే సాళువంబు
ఎదుటిబలమును నీబలమెరుగలేక
పెట్టుకొంటివి నాతోడ భీకరాజి

దురమునందున నను గెల్వ తరముగాదు
చావుమీదాశయుండిన సల్పురణము॥

రుక్మి—ఏమీ నీధైర్యము. నీస్వభూషణ పరదూషణ పరాయణత. నీవాచానైపుణ్యము. నీకు మాటలలోనున్న తెలివి యుద్ధములోనున్న యెడల నీవు చెప్పినట్లేయగును. గాని ప్రస్తుతముగాదు. ఎంకటి పిరికిపందవు.

చ॥ తరుణిని నాదు చెల్లిని ముదంబున గైకొని చైద్యుడాది భూ
వరులను గెల్వజాలక జవంబున బారుచునుంటివేల! ముక్
కరి నలమల్లురం బకుని గంసుని కేశినియోధు వత్సదై
త్యుని నెటుపోరునం గెలచితో! పరికింపగ దోచదయ్యెడిన్॥

బల—సోదరా! మాధవా! యీనీచునివాగ్ధోరణికంతు లేదనికొని యెదను.

కృ—(కోపముతో) ఓరీ కద్వదశిరోమణీ! రుక్మీ!

మ॥ వనధింబుక్కిటబట్టవచ్చు; రవిబింబంబున్ వడింబ్రమింగవ
చ్చును, కాలాహిముఖంబు నందిడగవచ్చుం గాలు, కాలారియై
మనవచ్చున్, దినవచ్చు ఘోరవిషమున్ మత్సంధమందూనిమ
ద్ఘనచక్రాహతి బారితప్పుకొన మూర్ఖా! నీకసాధ్యంబురా!॥

బల—ఓరీ శాత్రవాధమప్రధమా,

తే॥ ముసలమున నీదు మెడవంచి మున్నుపర్వ
తాళివయి జంభభేది దంభోళివోది
గతగరుత్తుల జేసిన గతినినీదు
శిరము ధారుణి ద్రెళ్ళవేసెదను గదను॥

రుక్మి—ఓహో అన్నదమ్ములకిర్వుర కొక్కసారియే ప్రతాపమెక్కి కనులుగప్పినట్లున్నదే— (ఎగతాళితో) కృష్ణా! ఏమిది యుద్ధభూమియనుకొంటివా— లేక— బృందయనుకొంటివా:—

సీ॥ పరికించిచూడంగ ద్వారకాపురిగాదు ఘనభయంకర సంయుగంబుగాని
పడదన్నుటకుచిన్న పాతబండ్లనుగావు చేవగల్గినరథశ్రేణిగాని
సరసోక్తులాడ నాసారసాక్షులుగారు బలులుధీరులు వీరభటులుగాని
బాగుగావినగ సంభాష్వనంబులుగావు దంతిప్రకరబృంహితములుగాని

సీత్కృతంబులుగావు విశేషమత్త
తురగసంచయహేషానికరముగాని
వంశనాదంబుగాదతి పటహాభేరి
భాంకృతులుగాని గోపాలబవరమేల॥

యాదవా !

క॥ ఛండంబై కాలానల
కాండంబై క్షాత్రవజనగర్వహారణమై
మండిపడు వహ్నిశరము
ద్దండగతిఁ వచ్చెనీదు తనువోముకొరా॥ (అని బాణమువదలును.)

కృష్ణ—ఓరీ!

క॥ వడగండ్లు రాల జలజల
దడదడఘనగర్జనవితతంబులునిండఁ
వడికరితుండముధారయు
పడ బర్జన్యాస్త్రమిదిగో వచ్చెపై బడెఁ॥ (బాణమువదలును.)

రుక్మి—(తనలో) ఆహా యేమిరా పర్జన్యాస్త్రమహత్వము. జగంబంతయు నంధకారబంధురంబుగా జేసినది. (ప్ర) (కోపముతో) ఓరీ యదుకులాంభోధి బడబానలా!

క॥ నీకంధరశస్త్రంబును
నీకాయమురూపుమాప నిఖిలసుభువనా
నీక భయంకరవాయ
వ్యాకాండంబిదె ప్రయోగపరచితిగనుమా॥

కృష్ణ—ఓరీ దేవానాంప్రియా!

మ॥ పరిపంధీనుత దృప్తజాల కితవా ప్రాజ్ఞాధమా క్రూర పా
మరపాపీఖలధూర్త వంచకమతీ మందా నికృష్టాత్మ దు
ష్కర కార్యాకృతకోవిదా తవమరుత్కాండంబు ఛేదింపగా
నురునాగాస్త్రము నేతు గాచికొనుమా యుద్ధీవత్వద్ధీవము॥
(బాణమువదలును)

రుక్మి—(తనలో) కట్టా! నాదివ్యాస్త్రములన్నియు వృథయైపోయినవి. ఇప్పుడుద్ధరవడి, నిప్పులగ్రక్కుచు, జనుదెంచుచున్న పన్నగాస్త్రమునకు గరుడాస్త్రముచే నుపసంహారంబుగావించి, యికదివ్యాస్త్రముల ప్రయోగించక బాణములచేనొప్పించెద. (ప్రకాశముగా) ఓరీ కృష్ణా! యిదుగో గరుడాస్త్రముచే నుపసంహరించితిని— (ఎగతాళిగా)

తే॥ బక్కకొక్కెరజంపుటో ఫణినడచుటో
చిన్నమొక్కలగూల్చుటో వెన్నదొంగి
లించుటోయని యెంచితే వంచరాజ
మచ్ఛరానలమున బడి మరలిచనుట॥

కృ—ఓరీ పరిపంథీ! దుర్గుణగంధీ!

మ॥ ఘన యుద్ధంబుల నెన్నొచూచితిని మత్కాక్షేయ ధారాహతిం
జనినారెందరొ స్వఃపురంబునకు నీచా! నీవె శూరుండవం
చును, బల్కాతలగూయుచుంటివి రణక్షోణీతలంబందునె
వ్వనిముంగ గెల్చితో నీభుజాబలముచే వానిం బ్రశంసింపరా॥

రుక్మి—ఓరీ! నవనీతతస్కరా! అవును నీవన్నట్లు నీవే చాలయుద్ధంబుల జూచితివి, చేసితివి, నిజము ధర్మమే లక్ష్యముగాగొన్న మేము నీవలె యధర్మరణము లెట్లొనరింపగలము! అదిగాక— నీవు నీచ జన్మంబులకైనా పాల్పడుదువు. అందర ట్లామోదింతురా !

కృ—శా॥ ఓరీ ద్రోహి మదీయబాణముల నిన్నుర్వింబడంగూల్చెదన్
ఘోరాజిన్ గడుసాయమున్ సలుప నీకుం దోడుగా స్థాణు వ్ర
తారుల్ నిల్చిన నిల్చు గాక యకటా కొండంతదుఃఖంబుతో
నూరన్ నీకలిదండ్రు లేమయెదరో యోజింపరా దుర్మతీ!॥

రుక్మి—ఛీ! క్షాత్రవచనంబులకు బదులుగా విప్రవచనంబు లుగ్గడించుచున్నావు. "రాచబిడ్డకు మరణంబు రణమునందు" అను నార్యోక్తి యెరుంగవా! సంగరమున నెందరినో తెగటార్చి వీరస్వర్గము జూర గొన్న రాచబిడ్డకై తల్లిదండ్రులు శోకింతురా !

మ॥ ననుభోరం గెలువంగలేక మరినా నానాస్త్రశస్త్రాళిహతిఁ
దనువెల్లం బహురంధ్రముల్పడఁగ చేతంబందు జీవంబుపై
ననుమానంబుదయింప క్షాత్రవచనార్థంబెగధర్మంబులం
చును, జ్ఞానావళియంచు బందుగుల మంచుఁ బొద్దునుంబుచ్చె దే॥

తెరలో

తే॥ రాజభీష్మకపుత్ర మమ్మోజడుండు
యుద్ధవుడు బట్టికొట్టుచు యుద్ధభూమి
పారదోలుచునుండెను బ్రతుకమికను
మమ్మురక్షింప నీదెభారమ్మ సుమ్మ॥

రుక్మి—(విని పరికించి) సైనికులారా! భయపడకుడు, సాళ్వవిదూరకులారా! మీరింకను చూచెదరేమి! వారలకు సహాయపడుడు.

బల—సోదరా! రుక్మి ప్రళయకాల రుద్రునివలె మండిపడుచున్నాడు. కావున జాగ్రతగా నుండుము. నే నాదెస మనభటానీకమునకు దోడు పడెదను.

(నిష్క్రమించును.)

కృ—ఓరీ రుక్మి! నీవంటి యమర్యాదకున కింత దయ జూపించరాదు. కనుక యిదుగో! వాడి ములికిగాచుకొనుము. (బాణము వేసి రుక్మిచేతి బాణములు విరుగగొట్టును)

రుక్మి—ఏరాదుర్మతీ! జరాసంధునికోడి యిరువదియొక్కమారు పారిన పారుబోతువని యందరెరుగని సంగతికాదు. ఇప్పుడు బాణముల తుత్తునియలు చేసినను—వీరుడవని పేరు రాబోదు, ఇదుగో—నిన్నేమిచేయుదునో చూడుము.

కృ—నీచా! నీకారులు కట్టిపెట్టుము. ఇదియే యర్ధచంద్రబాణము.

(అని బాణములవదల రథాంగములు, రథికుడునుగ్గునూచగును)

రుక్మి—(తనలో) అయ్యో, దైవమా! యింతకోపమేల! అవును-జయాపజయంబులు దైవాధీనంబులుగదా! (కోపముతో) ఓరీ యాదవ కులపాంసనా! రథాంగములను, రథికునిజంపితివా, యెంత యధర్మ

యుద్ధముజేయుచుంటివి-నీపొగరడంచెద నుండుము. (మీాసము దువ్వును)

కృ—ఓరీ తుచ్ఛా! నీడాబులు నీమిత్రులగు జరాసంధాదులవద్ద జూపి కొని సంతోషించుము. నాయెడ జూపకుము. ఇదే మరియొక్క బాణము సంధించుచున్నాడ కాచుకొనుము (బాణము వేయును).

రుక్మి—(రధమునుండిదూకి తనలో) అయ్యో రధమంతయు పిండిపిండి యైనదే! ఇక నేనెచ్చటనుండియుద్ధము చేయుదును. పారిపోవుదునా, (నిదానించి) ఛీ పారిపోయిన సరివారునగరా! (కోపముతో) ఓరీ ముచ్ఛా! రధరధికరధాంగబాణములు తునియుట్లైన పారిపోవుదు నని యట్లుగావించితివేమో! కాని- ప్రాణములు బాయువరకు నిన్నువదలిపెట్టనుసుమా! (అని గదతీసికొని) ఇదుగో-గదజూచి తివా! యిక గదాయుద్ధమునకురమ్ము.

తెరలో.

క॥ అయ్యో బలరాముడు మ
మ్మియ్యెడజకాడె ధైర్యమిసుమంతయు లే
దయ్యా రక్షించను రా
వయ్యా మీాభృత్యజనులమయ్యా కరుణన్॥

రుక్మి—(బిగ్గరగా)

ఆ॥వె॥ అనుగులార మీారలందరుడీ భయ
మున నివేసహాయముపడ మీాకు
బంపుచున్నవాడ భటులనిప్పుడు కొంద
రిని రయంబుగల్గు ఘనజయంబు॥

(నడచుచు గదద్రిప్పుచు) ఓరీచోరా, రమ్ము. చేవగలాడవేని గదాయుద్ధంబున కూనుము. లేనిచో నాచెల్లెలినివదలి నీదారి నీవు పొమ్ము. (ఉలికిపడి) ఏమిది-యీార్తధ్వని!

తెరలో.

ఓ రుక్మిమహారాజా, రక్షింపుము. రక్షింపుము. సాత్యకి మమ్మందరి బరిమార్చుచున్నాడు. మాశరీరములు చిల్లులుబడి సూర్యరశ్మి వెలువడు

చున్నది. కొందరు కాళ్లుదెగియు మరికొందరు చేతులుదెగియు యింక కొందరు మొండెములై మొఱ్ఱో దేవుడాయని యల్లాడుచున్నారు.

రుక్మి—(ఒకప్రక్కజూచి) అక్కటా,

క॥ రణవీరులె యిచ్చట మ
రణమొందిరి యపజయంబు రానున్నది కా
రణమిట్టులుండె కృష్ణుడు
రణవీరుడటంచు జగతిరాజులు నిజమా॥

ఓ సైనికులారా, యిదు కోవచ్చెదనుగాని-ధైర్యంబూనుడు. వీరపరాక్రమంబుజూపి జయముగాంచుడు. (కృష్ణునిజూచి) మానవాధమా, గదాయుద్ధమునకురమ్ము.

కృ—(గదద్రిప్పుచు)

తే॥ ధరణి దేవకిదేవి నందనుడనేని
కరుణ క్షోణీసురల బ్రీతిగాచెదేని
సాధువరదుడననుట నిజంబయేని
నిర్జరాభవమును జేతు నిశ్చయముగ॥

(అని రుక్మి తలక్రిందికివంచి గదనెత్తును.)

రుక్మి—(తనలో) కట్టా—చచ్చితి చచ్చితి.

రుక్మిణి—(తొందరగా కృష్ణుడెత్తిన చేయిపట్టుకొని) హేకృష్ణా! రక్షింపుము రక్షింపుము.

తే॥ జగములనుసృష్టిజేసి పోషణమొనర్చి
హీనులనడంచు నో పరమేశ్వరుండ
వీవటంచునుమదియందు నెంచబోక
యిటుల తప్పొనరించె ప్రాణేశ బ్రోవు.

(అంజలిఘటించి) హేపరమదయానిధే! —ఈతండెంత క్రూరుండైనను నీకు బావమరందియగునుగనుక—నామీద ప్రేమనుంచి యైనను మాయన్నను రక్షింపుము.

రుక్మి—(తనలో) అమ్మయ్యా తోడబుట్టినందునకు బ్రతికించినది. అంతియచాలును.

కృ—(గదదించి) మానినీ! భయపడకుము. నీయన్నకేమి హానిజే యను (రుక్మిభుజముపై చేయివైచి యెగతాళిగా)

ఉ॥ ఓవసుధాధిపా! మనకు నూరకయేతగువేల! రుక్మిణీ
దేవిని సేవరించగోని తీవ్రగతింజనుచున్నవాడ! నా
బావమరందివైతివి కృపామతినైతిని నిన్నుజంప మా
తోవదిరమ్ము ద్వారక—కుతూహలమొప్పగడించ రుక్మిణీ.

బావా! నీకంటెనాకు చుట్టమెవండు! రమ్ము (అనిమిూసములు గడ్డములుగొరుగును)

బల—(ప్రవేశించి) తమ్ముడా! ప్రాణముదీయుటకన్న నవమానముజే యుట మిక్కిలిఘోరమైనది. ఏలననగా-బుద్బుదప్రాయములగు శరీరంబులెప్పుడైనగతించును గాని—ఈయవమాన మాచంద్రా ర్కముగా నిలువంబడును.

కృ—(చిరునగవుతో) నిజము.

రుక్మి—(తనలో) కటకటా సేసీ సమరంబునకేలవచ్చితిని వచ్చినందులకు ఘోరమాయెనుగదా! —యికతిన్నగా నిక్కడనుండి జారుకున్నది మేలు! (అనితలవంచుకొని మెల్లగాబోవును.)

బల—రుక్మిణీ! నీయన్నకు పరాభవముజరిగినదని తలపోయకుము. నా సోదరుడు మహానుభావుడు నీకెట్టి కష్టమునులేదు. సంతోషవంతు రాలవుగమ్ము.

రుక్మిణి—సరిలెండు—నామనోహరు సుందర పాదారవిందంబు లానంద ముతో నర్చింపుచుండు నాకెక్కడిదుఃఖము!

బల—సోదరా! నీవేనారాయణుండవు నీలీలదెలిసికొన నిర్జరాళులకైన నసాధ్యంబు. ఇంకనాబోటి వాడొకలెక్క-మా(కరములుమోడ్చి)

తే॥ జగమనెడినాటకంబును సల్పుసూత్ర
ధారివీవ! కౌస్తుభమణిధారివీవ!
దైత్యవిధ్వంసకుడవీవ! ధర్మరక్ష
తత్పరుడవీవ! యాపరాత్పరుడవీవ! ॥

కృ—అన్నా! మనమాటలసందడిలో తిన్నగా రుక్మిజారుకున్నట్లున్న దే?

మనపురంబిచ్చటికి చాలాదూరమున్నది గనుక తొందరగా నేగుదమురమ్ము. (నిష్క్రమింతురు.)

2 వ రంగము.

రుక్మి—(ప్రవేశించి) అక్కటా ! దైవమా కట్టకడకు నన్నెంతహీనునిగా జేసితివి.

తే॥ క్షత్రియాన్వయమందున జననమంది
సకలశస్త్రకలాపము సంగ్రహించి
యధికవీరుడనంచును యశముగాంచి
నట్టి నాకవమానంబు కట్ట ! కలిగె॥

(దుఃఖముతో) అయ్యో! యేమిది! మనంబంతయు, చీకాకుబడినది. హారుక్మిణీ ! హారుక్మిణీ ! నీయన్నకెంత యవమానంబుజేయింతివి ! ఇంతవరకు • నిన్నుదీసుకొనివచ్చెదనని ధైర్యమూనెడి తల్లితండ్రుల లీజాడవినిన నెంత దురపిల్లుదురోగదా! ఓసీగయ్యాళిదానా ! ఓసోదరహంతకీ! నీవెంతయైననుజేయగలవే ! ఈసంగతియే నాకిదివరకే తెలిసియేయుండిన నిన్నుజంపి మాకుల గౌరవము గాపాడికొనెడివాడను. కానిముందాలోచన లేక వెఱ్ఱినైతిని (ఆశ్చర్యముతో) అబ్బా!— వాసుదేవుని పరాక్రమమద్వితీయము.

తే॥ శరమొకటి చేత రథికుపీచంబడంచి
కడు నిశితబాణమున రథాంగముల నడచి
వేగ నొక కోల నరదంబు పిండి చేసి
యెనిమిది శరంబులను మేననింపె తూట్లు॥

(ఆలోచించి) అవును రుక్మిణియొద్ద మాత్రమేమి తప్పున్నది. బాల్యమునుండియు కృష్ణుని తప్ప నింకెరిని వరించనని చెప్పుచున్నదిగదా ఎంతజెప్పినను, కఠినాత్ముడనై వినక శిశుపాలున కీయదలంచుటచే రుక్మిణి తన్ను వరించుట నాలించి, వాసుదేవుడు రాక్షసవివాహమున గొనిపోవుచున్నాడు. నిజము కృష్ణునియొద్ద మాత్రమేమిదోసమున్నది (ఆలోచించి) బాల్యవివాహములకన్న స్వయంవరములే శ్రేష్ఠమనిగదా మనువు నుడివినది. నేను రుక్మిణి కోరినటులొనర్పక, యేల పాపాత్ముడనైతి. (కోపము

తో తలనూచుచు) ఓరీ యాదవాధమా! నన్నవమానమొనర్చితివని గర్వము జెందకుము. వీరభటానీకముగూర్చికొని నీపురంబుముట్టడించి... నిన్ను నీసోదరునిజంపి, యాచంద్రార్కమ్మగు యశంబుగొనెదగాక (దిగులుతో) కటకటా!...మీాసములేని యీాపాడు మొగముతో నేనెట్టుల నావారి జూచెదను. రాజ్యమేలాగు నేలెదను!! స్నేహితుల నేరీతి తిలకింతును!! (పండ్లుగొఱుకుచు) కామాంధా! దుర్మతి! సమయము తప్పిపోయినది. హామ్మ ఇత్తరిని నామిత్రులేయుండిన నొక్కడుగైన నిను గదలనిత్తుమా! (కొంచెమాగి) ఇస్సీ—వారలు నాకంటె ముందుగనే యీతని దాడికి నిల్వలేకపోయిరిగదా! కానిమ్ము గతజలసేతుబంధన మెందులకు! ఏవల్లకునైన నింతటితో జేరి వాసుదేవునిసమరక్షోణీతలంబున జయించుటకై ఘోరతపంబొనర్చెద, మత్పురంబునకు బోనొల్లనన్ను మిషచేత గడ్డము మీాసములు వచ్చినదాక నెటులనో జీవించి యటుపిమ్మట విదర్భ జేరెదగాక!

(అని నిష్క్రమించును.)

౩ రంగము.

ద్వారకాపురి మార్గము.

(బలరాముడు, కృష్ణుడు, రుక్మి ప్రవేశము)

కృ—అన్నా! మన నగరంబిచ్చటి కనతిదూరమునన్నది. కనుక నీవుముందుగా జని పురంబంతయు నలంకరించ సేవకుల నియోగించుము.

సీ॥ మాళవ నేపాళ చోళ కాశ్మీరాంధ్ర లాట, వరాట కరాటొరిస్స
హస్తినాపురము మధ్యపరగణము గుజరాతి బెంగాలు కర్ణాట, కుంత
లాయోధ్యమద్ర బీహారు కళింగాంగ వంగద్రవిడ సింధు బర్బరయును
కర్ణాట పంజాబి కన్నడ ఘూర్జర మగధ మహారాష్ట్ర మహీపతులకు
లలిలిఖించియు మీారు జాబులను రేపు
నాడు కళ్యాణమంచు ఘనంబుగాను
బంపుడీ యంతలోపలవత్తుమన్న
శితజలాన్న యగ్రజా! సీరపాణి! ॥

బల—సోదర ! నీవు చెప్పినట్లేయొనర్చెదను. మీరు త్వరగాజనుచెంచుడు నేనేగినచ్చెద. (అని నిష్క్రమించును.)

కృ—(రుక్మిణిని కౌగలించుకొని) రుక్మిణీ ! యొకటిముద్దిమ్ము.

(అని ముద్దిడికొనును)

రుక్మి—(సిగ్గుతో తలవాల్చి తనలో) ఆహా!

సీ॥ ఏమహామహుడు సత్ప్రేమయశోదకు వదనమందున విష్టపములజూపె
నేపూతచారితుడా పూతకీస్తన క్షీరమ్ములందావి చెలగిచంపె
నేవసుధాధీశుడా వజ్రి గర్వంబుబాప గిరిని యెత్తె బాల్యమున నె
ఏకరుణాసింధుడా కంసు గడతేర్చి, సద్యశోకన్యను సంగ్రహించె
నట్టి నావల్లభుండు మహానుభావు
డరిజనావళిహారుడు మందరధరుండు
నాదుపుణ్యంబుచేత నామోదమునను
కౌగిలించెను, నాజన్మ గాంచె ఫలము॥

ఇంతకాలమునుండి యేనే దివ్య సుందరపురుషునకై దీక్షబూనియుంటినో- యట్టి వాసుదేవుని, నిప్పటికిగదా, నాధునిగా బడయగల్గితిని.

కృ—ప్రేయసీ, మీయన్నకు మానభంగము కల్గెనని చింతిల్లకుము.

రుక్మిణి—నాధా, యాచింత నాకెంతమాత్రము లేదు.

సీ॥ పూర్ణిమాచంద్రుని బోలుమీనెమ్మోము,గనులపండువుగాగ గాంచి గాంచి
యఖిలమానవులకర్ణామృతంబైన పిల్లనగ్రోవినాదంబు వినియువినియు
నగశిరంబున నటనంబొనర్చిన నీదు జిరుపదంబులు సేవజేసిచేసి
భక్తిపూరితములై భవహారంబులగు నీపాటల నెన్నియోపాడిపాడి
లాలితంబుగ రతులందు దేలిదేలి
నాదు దైవంబుగానిన్నె నమ్మినమ్మి
మీదు కౌగిళ్ళయందున మెలగి మెలగి
కొనుచునుండెడి నాకింక కొదువె సుఖము॥

కృ—(చిరునగవుతో) కాంతా, ప్రేమాన్వితవగు నిన్ను నాకిల్లాలుగా గూర్చినందులకు, భగవంతునికి వదివేల వందనము లర్పించు

చున్నాను. (పరికించి) కలికీ! యీసముద్రతీర మెంత రమెూ చూడుము.

తే॥ కాంత! కన్గొంటివే దాని గన్నులలర
గగనచుంబిత కల్లోల కాండజనిత
భయదమోంకార నిస్వన వ్రతతి రత్న
ఘుపతిమింగల నికరంబు సాగరంబు॥

శంకరు—(ప్రవేశించును)

రుక్మిణీ—కృష్ణులు—(నిర్వైరపాటుతో) శంకరా! వందన సహస్రములు.

శంక—పుత్రపౌత్రాభివృద్ధిరస్తు. కృష్ణా! నీవు మహానుభావుడవు. దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణార్థమై యవతరించిన నారాయణుండవు. ఈమె మహాలక్ష్మీస్వరూపురాలు. నన్ననవరతంబు భజించు నాభక్తురాలు. సుగుణాలలామ. నిన్నత్యంత ప్రేమంబున ప్రేమించినందులకు దురాత్ముల దృణీకరించి రాక్షసవివాహమున గొనిపోవుచుంటివి. ఇందులకు పరమసంతోషము. రుక్మిణీ కృష్ణులారా! మీ యీప్సితంబుల నడుగుడు. తీర్చెదను.

కృ—శంకరా! భరతఖండంబు నాశీర్వదించుట మాత్రమే,

శం—అట్లయిన నవధరింపుడు.

సీ॥ వైదర్భిబోలెడి భామాశిరోమణు లింటింటియందు దయింతురుగాక
వాసుదేవుని పదపంకజంబులెగతి స్థిరనటంచెద దలంచెదరుగాక
పాపాత్ములౌ రుక్మి వంటిదుర్మార్గ జనేశులు వే నశియింతురుగాక
సతతంబుహరికథాశ్రవణంబుచేజను లుమ్మదముతో మోక్షమందెదరుగాక
తంత్రములులేక నృపులు పాలింతురుగాక
పతియెగతియని సతులు గొలుతురుగాక
కవులకెల్లను పదశుద్ధి గలుగుగాక
భరతఖండంబు కీర్తిని బడయుగాక॥

కృ—తథ్యము.

సమాప్తము.
